

LETNIK XXVI.

ŠT. 3.

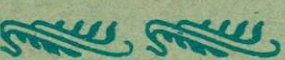

DOM IN SVET

LEPOSLOVJU
ZNANSTVU

1913

VSEBINA.

	Stran		Stran
Ko je gorela grmada... Spomin na Turke.		 Slike. 	
Spisala Lea Fatur	81	Samostan svete Evfemije na otoku Rabu . . .	81
Pomladna molitev. Zložil Bogumil Gorenjko	87	J. Ciegielski: Fantazija	85
Sneg. Zložil A. Remec	87	Mesto Rab	88
Novela. Spisal Narte Velikonja	88	Notranjščina katedrale na Rabu	92
Spomin. Zložil S. Sardenko	94	Luka na Rabu	93
Pesem o mojem kraljestvu. Zložil Dolenjčev Cene	94	V alpah južnega tečaja	96
Serenadica. Zložil Jos. Lovrenčič	94	Polarna ekspedicija	99
Rezijan. Zložil Jos. Lovrenčič	95	Severni svit	100
Pismo očetu. Zložil Bogumil Gorenjko	95	Stanovanje prof. dr. Maryan Zdziechowskega	106
Svatba. Zložil M. O—a	95	Prof. dr. M. Zdziechowski	107
S poti. Piše Izidor Cankar	96	Škof Hryniewecki	107
Stari Lovrč. Relief. — Spisal I. Mohorov	100	Rojstni dom prof. dr. Maryan Zdziechowskega	108
Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis. Spisal dr. A. Breznik	103	Ismail Kemal, voditelj Albancev	110
Profesor dr. Maryan Zdziechowski. Spisal dr. Leopold Lenard	106	Glavni tipi turškega vojnega brodovja	112
Sanje. Zložil Bogumil Gorenjko	109	Od bolgarskih četašev prebrnjen turški vlak	113
Troje pisem. Zložil A. Ž.	109	Sultan Mohamed V.	115
Srbska narodna. Zložil Bogumil Gorenjko	109	Zrakoplovstvo v balkanski vojski. Bolgarski general Jankov čestita zrakoplovcu Karančevu	116
Književnost	110	Glavni tipi grškega vojnega brodovja	117
Glasba	114	Noradungian	118
To in ono	115	Predsednik Wilson	119
		Telefotografija	119
		Wattov prvi poizkus s parom	120

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca.

Rokopisi naj se pošljajo na naslov: Andr. Kalan, kanonik, Ljubljana, Marijanišče.

Urednik: dr. Evgen Lampe. — Založnik in lastnik: Katol. Bukvarna. — Tiska Katol. Tiskarna v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravnštvo v Katoliški Bukvarni.

SAMOSTAN
SVETE EVFEMIJE
NA OTOKU
RABU.

KO JE GORELA GRMADA ...

Spomin na Turke. — Spisala Lea Fatur.

I.

Svečnica 1. 1559. Mrzla brije burja po stolpih variha Pivške doline, močnega Šilentabora; odnaša sneg raz grajske strehe, nanaša ga v globino, raznaša brinje in dračje, nagrmadeno na grmadi. Kakor da ne more dočakati burja, da počí možnar, da zažari plamen, da udari zvon in gre po vaseh obupni krik: »Turek prihaja!«

Na stolpu, ki kipi iz močnega obzidja, se po kaže stražar grmade, Urh Belajev. Zamišljen žalosten obraz pod janjčjo kučmo. Ne vedel bi mu določiti starosti. Kajti modro oko je zasenčila skrb, na licu žari rdeča vraska, na obrazu je pečat trpljenja. Senca grozних dogodkov: kdo je ne nosi danes v Pivški dolini, v deželi, ki je postala izprehajališče turških konj, ki je postala turška žitnica in zakladnica, ki je postala vir nove turške moči, pomlajajoč s svežo krvjo janičarjev leno turško kri. Senca grozних dogodkov se je vtisnila v lice kraja, kakor v lice ljudi. Kaj čuda! Komaj da so odpeli koledniki: »O svetem Novem letu angel Mariji svetil. Bog požegnaj hišne ljudi, mladega dekliča, ki je v nji. Marija rajža ino gre« — že se je bil pripodil Turčin preko Grobelj nad Sv. Vidom na Reki, naglo, viharo, a skoraj neopaženo. Prepozno so klicale grmade ljudi v tabore. Malkočbeg z desettisoč vojaki se je izlil kakor nevihta

po Notranjski in Dolenjski. Oplenil in požgal je vasi okrog Postojne, po Pivki. Pomoril je stare žene in negodne otroke, odvedel je mladino v sužnost. Kakor prihaja mačka v kaščo, kadar se navadi slanine, tako prihaja nevernik, kadar je omlačeno žito, spravljena preja. — Zdaj se je komaj polegel dim požarov. Sirote, vdove, brezdetne matere so se zavedle šele svoje nesreče. Prokleti Turčin! A že leži tako čudno v zraku... Vendar ni mogoče! Krvave sanje, Urh, niso nič čudnega v tako krvavem času — turška mora je legla na krščanske prsi.

Urh odtrga oči od grmade, ponese jih v krogu. Povsod žalost in nesreče. Od temnega Javornika in blestečega Snežnika do gole visoke Vremšice, kjer kraljuje na vrhu sv. Urh. Košana se skriva za močnim zidom. V globini pod Šilentaborom se ozira sv. Mihael zaupno navzgor: Brani nas, Šilentabor Kostenjak! — Ubože cerkvice, ki stoje na samem, uboge vasice! Cerkve je porušil, oskrnil sovražnik križa. Raztrgane so strehe po vaseh, opaljeni zidovi. Tu štrli še samo osmoljeni tram v nebo — tam so postavili za silo nov zid, ga pokrili s škrlji, z neotesanimi žaganicami; vrata so zbili iz hrapavih desk, okna so zamašili s cunjami. Skednji, hramovi, uljnaki — vse požgano, razmetano... kar se je rešilo živine,

prezebuje z ljudmi vred. Strdi in voska, pomoči gospodarstva, ne bo. Ne bo sadja: požgano in posekano je drevje — česar Turek ne more odnesti, to uniči . . .

Je li vredno popravljati? Komaj se pripraviš — že je zopet vrag tu! Strašno kazni si nam naložil, Gospod Bog! — Kakor pravljica gre po deželi o časih, ko ni lomastil Turek tod. Tedaj si je stavil, pravijo, ded lepe domovine: narezan les, obsekan kamen, lepe oboke in stebre, svetnike na stene. Dekleta so vezala krasne peče, rožica pri rožici, perec pri percu. Gospodarji so dobivali žlahtna drevesa iz laške dežele, vinogradi so rodili. Živel je kmet, bogatel je trgovec, izhajal je graščak. Zdaj gre trgovina — prihaja revščina. Obmejna mesta premačuje Turek, kape, krzno, sita in drugo, s čimer je tržila dežela, ostaja doma. Gospoda nemška se pravda s škofom in cesarjem zaradi krive lutrs vere — tlačan trpi. Ni zdaj čas, da bi sejal, ne zidal, ne vezal. Lepa dekleta rodi Pivška dolina. Ali kdo bi gospodaril, se ženil, vzgajal otroke za turške janičarje?

Težko vzdihne Urh. Dana mu je pri srcu, čvrsta grajska dekla. Zadovoljna je žlahta, zadovoljen je gospod. »Ženi se, Urh!« pravijo. »Nisi več mlad.« — Rad bi se ženil Urh, Bog ve da, in že so govorili o oklicih. Turek mu je zmedel štreno. Danin dom pod taborom je pogorel, pogorela je bala. Zdaj naj prede in prede Dana nanovo, saj prazna ne more in ne mara k Urhu. A to naj bi bilo v imenu božjem. Samo da bi dajal odslej zlodej mir. Toda pravijo, da se je zaklel, da poruši Kastel in Šilentabor, Postojno in Ljubljano. Njegov konj bo imel za hlev cesarsko cerkev na Dunaju, Kranjska dežela bo turška drajna. Mogoče je to . . . Pravi grajski gospod, pripoveduje Jure Očakov, ki je bil ubežal iz turške sužnosti: Bila so cesarstva in kraljestva, neznansko velika in bogata, kjer govore vse po naše — zdaj so turški pašniki . . . Ogrsko ima že skoraj, Hrvaško naj dobi — potem smo vkup . . . Tabor, Šilentabor, premagala te bo pasja vera?

Zidovi in stolpi, četvero jih je, močno obzidana vrata, nerinska, zagorska in klanska, zunanji široki zid, rovi in okopi, odgovarjajo Urhu: Ne bo nas! Ne spravi nas raz trdno našo postojanko. Le poglej, Urh: Utrjeni smo na tretjem vrhuncu grebena, ki loči Pivko od Barkinov in Doljancev. Na prvem vrhuncu je gradišče, na drugem grmada. V bran ceste, v zatočišče vasi, je bil sezidal ded sedanjega gospoda, Ravanski, l. 1371. Šilentabor. Že pred njim je stala tu gori ajdovska graščina. Velikanske kosti, sulice, zlat denar neznane kova, ženski lišp, so izkopavali

ko so kopali in zidali. Oznevoljile so se nekrščene duše, da nimajo miru njih kosti. Podiralo se je ponoči, načajalo je podnevi, dokler ni bil prišel duhovni gospod iz Košane in je bil blagoslovil zemljo ter urotil duhove. Ne strašijo več po taboru, posebno kar je gori sv. Martin. — Ali po starih potih in gradiščih se prikazuje še vedno ajd velikan — glavo v oblakih, velik kakor največji cer. Sledi ti . . . Edina pomoč je, da preobuješ škornje. Na gradišču suši ajdovska deklica na razgrnjeni rjuhi zlato, te vabi v goro, ki je odprta. Ne hodi! Rešil bi se samo, če bi pripeljal in pustil deklici nedolžno dekletce.

Zidali so tvoji dedovi, pomagale so sosednje vasi in graščine. Drevesa, velikane gora so podrli, da ne bi skrivale prihoda sovragov. Še so njih korenine med skalami. Pristopno stran varuje dvojni pas zidu, stran nad Nerinom je zavarovala narava sama. Kakor da je odsekana ali odtrgana, strmi tu nepristopna strmina. Po skalah gnezdi roparska ptica, krivi se brinje, v njo vsekane kozje stope so pristopne samo domačinu. Za zidom se širi graščina, vrt, vodnjak. V zidu nad Nerinom kipi sv. Martin. Poleg njega je stolp, poslednje zatočišče. V njem smodnik. Ob njem sto in petdeset kašč. Sezidale so si jih vasi Radohovo, Nerin, Klanovče, Velika in Mala Pristava, Parje, Drskovče, Bač, Knežak, Zagorje. — In vse te spravljajo tu žito in kar imajo boljšega, da je tu varno pred Turkom, Benečanom in plaščarji. Vsaka vas ima svoj ključ, vsaka vas mora braniti Šilentabor, posebno so dolžni Zagorci in Nerinci. In branili so dedovi, branili so očetje, branil bo sin in vnuk . . . Tako bo stal Šilentabor in prej bo konec turške sile kot teh trdnih zidov. Ne boj se, Urh! Ženi se!

Porogljivo zapiska burja v stolp: Ne boj se! Hitro se ženi . . . Glej! Rdeče probija pod snegom . . . Ni to ilovica . . . Čuj, kako krožijo in grakatajo ujede nad globino . . . Plašno letajo jate divjih gosi nad Nerinom, psi zavijajo, živina moka in bleje: Čutijo bližino volkov. Volkovom diši po krvi. Po zametih leže krščena in nekrščena trupla. Kadar izje solnce sneg, zagledaš od ujed razmesarjena, od volkov oglodana . . .

Mrzlo izpreleti Urha . . . Smrt je šla mimo njega. Prekriža se: Beži od mene, kruta turška smrt! Mirne in blažene smrti so neki umirali ljudje, preden je prihajal Turek. Zdaj preti kristjanu smrt v mukah, kliče duša na pomoč sveto ime, radi katerega trpi — a nevernik jo zasmehuje, sramoti ono ime, slavi svojega Alaha. In nevernik zmaguje.

Trudno vzdihne Urh. Štiriintrideset let šteje. Kar živi, kar pomni, je bilo dedov, je vnukov

gorje Turčin. Deset let straži Grmado. In kaže se, da bo treba stražiti žive dni, da bo stražil sin in vnukov vnuk . . . Zakaj ne pokaže Gospod nevernikom svoje moči? —

V širokem prizidku cerkve se je oglasil mali zvon. Glas se je izlil po planjavi in dolini: Pridite obteženi in trudni! . . . Primož spušča mostičke pri vratih, odpira vsa vrata. Velik praznik je in ni da bi hodili ljudje po burji od vrat do vrat. Glej, Urh! Že se ziblje po zamrznjeni Pivki, po strmi strmini, kjer se vgrizneš ob vsakem koraku v koleno. Na konjih — peš, od blizu in daleč prihaja tolažbe praznika potreben kristjan. Ta šepa, oni ima povezano roko in glavo. Sklonjene so glave, težak je korak, zakrpana je hodna obleka, zamazani in izlizani kožuhi. Kje vam je praznja obleka, kje deklice poskočne, kje vriščeči dečki?

Ne vprašaj! Na teh ranjenih in neranjenih postavah je izlita žalost, ki ne potrebuje pojasnil. Glej Mihačko iz Zagorja! Komaj se vleče. Povezane glave, kruljeva. Reva! Zmešan ji je pogled in korak. Kaj čuda! Gledati je morala, kako je moril Turek njene otroke, kako si je privezal krvaveča njih čreva okrog pasu. Kri, gorka kri krščanskega otroka daje neki Turku nepremagljivo moč. Gledati je morala, kako ji je odpeljal nedoraslo hčerko — kako ji je ubil moža, zataknil plamen v streho. In zdaj vidi Mihačka samo krvavo in gorečo . . .

Primož vprašuje in pozdravlja: »Bog daj zdravje! Ste prinesli kaj sveč?« — »Bog daj, Bog!« odkimujejo. »Poiskala je vas pri vasi — sosed pri sosedu. Vosek je zgorel — uljnaki . . . Še za smrtno uro ne bo sveče . . .«

Robato, jezno, se zakrohoče Primož: »Treba nam je zdaj sveč za zadnjo uro! Namesto sveče nam prižge Turek streho.«

Rahlo in vdano odgovori sivolas možak: »Če umrjemo za Kristusovo ime, gremo gorki v nebesa! Kakor mučeniki.«

V težkih škornjih, težkega srca, so stopali pod zidom, so izginjali v cerkvi — za njimi je stokala burja: »Mučeniki! Mučeniki!«

II.

Urh skoči po strmoglavih stopnicah stolpovih v pritličje, stopi k ognjišču četverkotne čumnate in primakne tleči debeli panj na železni zaglavnik, razkoplje z žezljem žerjavico. Ogenj mora biti pri rokah. Pogleda po kotih. Tam stoje dolgi koli, precepljeni na koncu, da vtakne lahko goreč ogelj in zažge ž njim smodnik v možnarju. Še daljši koli imajo železne zavite zobe. To so mački, pripravljeni, da pobirajo in odtržejo prižigalke, s kate-

rimi izkuša napadalec zažgati oblegano poslopje. Tam so kotli, da zavreš vodo ali smolo, da polivaš v skrajni sili sovražnika. Tu je top, čigar široka usta so uravnana skoz odprtino v zidu, v globino pod taborom. Žveplane niti, širokobrade čekane, sulice, drogi, debele vrvi, nesmukano predivo, vrč lanenega olja, sod smole, bakle, kup drv — vse je tu pripravljeno — hodi in bodi brez skrbi, Urh! — Ali vestni stražar sledi svoje nemirni vesti, gre naglo po okopih, stopi skoz notranji zid do zunanjega in odpre ozka skrbno zaklenjena vrata, ki vodijo na Grmado. Ta vrata se odpirajo samo od znotraj, so iz debelega železa in močno podložena s cerovimi tramí. Nekaj naglih korakov in Urh je ob skrbi svojih noči in dni. Velika kopa nağmadena od debelih polen, je podmašena z mahom, rušjem in brinjem. Piha sicer burja v njo, tuli okrog nje, prevreči pa je ne more — bodi brez skrbi, Urh! Vidiš: Grmada je ravno taka kot smrtna ura, ne veš, ali ne bo gorela grmada še danes — ali morda šele čez leto dni — ali biti mora pripravljeno, vse pripravljeno.

Še k možnarju pred okopom. Iz njega pobere sneg in se vrne pomirjen za zid, zapahne vrata. Zdaj gre mimo obroča, v katerem se kažejo očitni grešniki v svarilo in zasmeh, in se ustavi za vratmi sv. Martina. Nagel pogled gre po stenah v podolgatem četverkotu zidane taborske cerkve, pozdravlja tri skromne oltarje, lesene, debelo pobarvane svetnike. Lepote, bogastva ni pri svetem Martinu. Mnogo lepih cerkvâ je videl Urh, ko je spremljal svojega gospodarja v Benetke, Padovo in Augsburg. A tam jim je lahko zidati, lepoticiti in umničiti, njim ne podira sproti Turčin, njim ne preti turška bakla. Tu pa bi bile dragocenosti samo vabilo in mamilo za nevernika. Koliko srebrnih in zlatih posod je že odnesel, koliko krasnih svetniških obrazov je razsekal, požgal. Tu se zida samo za silo in potrebo — tu se živi samo od nezgode do nesreče. Da bi vedeli tam, kjer uživajo mir, kako je pri nas! Kar vidiš v cerkvi — od gospode do tlačana — vse je bedno, žalostno po licu in obleki. Turška môra pije našo kri.

Zamišljena sta gospod in gospa Ravanska v desni klopi pod oltarjem. Radovedno in živahno gleda njih sinček Štefan na debele sveče v rokah roditeljev. Lice mu žari kakor kraško jabolko trdoliko. Hčera Ravanskih ni bilo domov za Božiče. Kajti negotova je pot, bolje je, da sta za varnim ljubljanskim zidom, pri plemeniti gospe Turjačanovi. — Zamišljeni, objokani, sta žlahtni gospici v levi klopi. Iz Devina pod Koritnico sta. Turčin je napadel v Novem letu nezavarovani grad, je pobil očeta in družino. Zvesta ovčarica

ju je pripeljala po skrivnih potih na Šilentabor — zdaj sta pod zaščito gospoda Ravanskega. In grajski pisar, gospod Bric, pogleduje zamišljen. Ne gleda na oltar. Po Pivki šumi, da si nista pisar in gospod Jeronim, taborski duhovnik, posebno na rokah; po Pivki šumi, da se nagiblje pisar krivi lutrski veri, radi katere kaznuje Bog deželo. — Zamišljena je čipkarica, objokana pletarica, mojškra stiska svečo v rokah, kaščarica je nemirna. Valpet ne pogleduje mogočno, kakor sicer, po hlapcih in tlačanih; otroci grajskih hlapcev in kar jih je ušlo tlačanskih turškemu nožu in vrvi, se ne suvajo danes, kot je njih navada, pred oltarjem. Zagledali so se v svetel oklep postojnskega gospoda Bernarda pl. Menessis, zagledali so se v povezane glave in roke tlačanov. Urhov pogled beži po levi in desni strani cerkvene ladje. Strogo ločene od moških kleče in čepe ženske na levi; moški imajo klopi — ženskam ne gre taka čast in pravica, ženska ne odgovarja glasno molitvam, ženska počaka, da odidejo moški prvi iz cerkve. Ženska, ki bi se ozrla iz ženske na moško stran, bi zapadla splošni graji. Ve to Dana, skrita čepi v kotu, Urh ne more gledati zaželjenega lica.

Debele sveče imajo grajski. Opisane s cvetkami, s sladkim imenom, ki je kristjanu tolažba v poslednji uri. Tlačani se ne ponašajo danes z velikimi svečami, gledajo zavidno na grajske: Blagor mu, ki stanuje za varnim zidom!

Trepečejo sveče. — Bledi, kot v smrtni uri, se klanjajo nad njimi gospoda in tlačani. Bridko nabrana usta šepečejo: Naj gori plamen spremljevalke poslednjega vzdih: Tistim, ki so odšli ne pripravljeni! . . . Tistim, ki bodo končali v groznih mukah turške sužnosti! . . . Tistim, ki bodo vzrastli brez luči svete vere — ki se bodo vračali v rodni dom, prinašajoči ogenj in smrt! . . . Tistim, ki bodo pogazili radi svilenih cunj in časne muke sveto znamenje odrešenja! . . .

Votlo krehetanje gre po cerkvi. Kašel — jok? Zajoče v zvoniku burja, zastokajo matere: »Moji otroci! Pomačaj jim, sladko ime! Reši jih, Jezus!«

Prižnica zaškriplje. Željni tolažbe upro oči v gospoda Jeronima. Sočutno jih premotri taborški pobožni kaplan, hladeča pada rosa evangelija na ranjena srca, beseda, ki tolaži in kara, pretresa dušo in stene — zdaj se klanjajo, zdaj dvigajo glave. O sveči govori gospod Jeronim, o smrti, ki hodi neopažena med njimi, in preide na nadloge dežele.

»Z gorečo šibo nas tebe Bog. Zakaj? Radi naših in tujih grehov. Radi napuha in krive vere, katero je zatrosil sam satan med nas; radi pijanosti in razuzdanosti, ki se širita brez meja. Za-

man je ustanovil plemeniti vitez Ditrichstein bratovščino sv. Krištofa, bratovščino treznosti. Posmehujejo se mu nečedne jame vinske, ki nimajo ne dna, ne vrha. Samo vlivaj in nalivaj — roč drži sam hudič; sam hudič vas navaja k pijači, k požrešnosti, k napuhu, ki je zlo vsega zlega. Pela je stara Šembilja, da bo sveta konec, kadar bo vstal hlapec zoper gospodarja. In ne vstajajo že tlačani zoper gosposko, kaj se ne protivijo stanovni cesarju? Kaj nas tepe, kdo kliče Turka v naše dežele? Samo napuh in zavist krive vere. Kriva vera je izročila Bosno Turkom; napuh in zavist, ki izhajata iz nje, sta pogubila sijajno cesarstvo na vzhodu. Pravoverni trpimo radi krivovernih. Zdaj se izliva k nam reka pogube, zdaj hiti k nam roj požrešnih kobilic. In namesto, da bi dajali stanovni dežel Bogu in cesarju, kar jima gre — namesto, da bi se združevale dežele v križarske vojske na obrambo naše svete katoliške vere — namesto tega prijemajo cesarja po sili, da bi jim dovolil njih hudičeve obrede, njihovo krivo vero. Cesar prosi nemške stanove, da nam pomagajo zoper Turka; cesar ve in čuti naše gorje. Ali napuhnjeni stanovni nemških dežel mu stavijo, svojemu cesarju, pogoj: »Daj nam ti svobodo krivoverstva, mi damo tebi vojakov in denarja!« — Poglejte, preljubi verniki, kaj stori napuh! Ni mar Nemcem za trpljenje naše, za trpljenje Hrvaške in Krajine; ni jim mar za trpljenje usužnjenih dežel, ni jim mar za sramoto svetega križa. Ni jim zadosti, da je stal sin pekla že pred Dunajem. Zaslepljeni od napuha kličejo ti krivoverci, kakor so klicali nekdanj Grki: Raje pod turški turban, nego pod papeževo tiaro! — Mi pa zadržujemo s svojim hrbtom udarce, katere so zaslužili oni — mi smo kozel, ki nosi tuje grehe . . . Tudi tem revnim krajem so zapeli o Božičih angelci: Mir ljudem, ki so dobre volje . . . A komaj da so odpeli, že je porušil Turek vaše mirne vasice . . . Ni miru in ga ne bo, dokler diše oče nemira, sin pekla, gospodar muk. Če pogledamo po naših in drugih obmejnih krajih — kaj vidimo? Povsod grade tabore in tabore, mesta se skrivajo za zidovjem, dežela razpisuje nove turške davke — a krivoverstva, ki nas slabi in moti, ne zabranjuje noben zid . . .«

Vseh oči se upro v gospoda Brica. Pisar rdi, se obrne v oltar — gospod Ravanski zarožlja z mečem. — Zadovoljno nadaljuje kaplan: »Je kdo med nami, ki ni okusil turške sile? Matere, očetje! Vidim vas žalostne . . .«

Glasen jok gre po cerkvi, glasno mu odgovarja burja . . . Gospa Ravanska stisne Štefančka k sebi, moški se premikajo nemirni.

J. CIEGIELSKI: FANTAZIJA.

»Ne žalujte, vi, ki trpite za grehe drugih, v čast Kristusovo. Ne bojte se, kadar sejete, orožje v levici; ne bojte se, kadar žanjete, orožje v levici; ne bojte se, kadar spravljate, orožje v levici. Ne zdvajajte, ko vam pobere Turek in uniči v kratki uri delo življenja; ne zdvajajte, kadar se vam ne vrne sin s polja, žena od studenca. Izročite svoje trpljenje Bogu! Verujte in upajte! Vedno ne bo tako: Ozrl se bo Gospod na ponižane, usmilil se bo oropanih . . . In naše trpljenje je časno. Ni v primeri s slavo, ki se bo razodela vsakemu, ki trpi za slavo križa. Sveča gori! Bodimo pripravljeni! Bodimo oprezni, da nas ne zadrignejo hudičeve zanjke. Prisezimo, da ostanemo zvesti Kristusu v sužnosti, v mukah, v smrti. In če ostanemo vztrajni, zaupni in zvesti, najdemo tam gori večni dom, katerega nam ne zažge več sovražna roka. Tam se združimo za večno s svojimi otroki — tam ne bo ločitve, ne bo solza . . .«

Ustavile so se solze v veselem upanju, v misli, da je kratko in minljivo tukajšnje domovanje, ali vlile so se nove ob pozivu gospoda Jeronima: »Molimo še Oče naš: za duše onih, ki so stopili nagloma pred sodbo; za otroke, ki so v turški sužnosti.« — Ječe gre po cerkvi: »Otroci — moji otroci!« . . .

Ni čuda, da si tako vlažna, stena sv. Martina — saj si popila toliko solza . . . Ušel je Urh iz cerkve in se ozrl na nebo nad Knežakom. Naj mu oprostí Bog — mislil je ves čas maše samo na grmado — kar gomazelo mu je po žilah . . . Še stoji in posluša, ko pozove gospod Ravanski može k ognju na dogovor radi zidov. Potem hoče pojezditi na Ravne in na Prem, da ogleda, če je vse v redu. Še sliši Urh, kako tolaži gospa Mihačko: »Ne bodi, ne bodi! Bog ti povrne še lahko hčerko. Saj veš, kako se je vrnila Krumpčeva iz sužnosti — tako se vrne lahko tvoja.« — »Vem, žlahtna gospa, vem . . . Ali pred menoj je vse krvavo, s črevami se je opasal Turek, s črevami mojega otroka . . . In če se vrne Lenka, kaka se vrne?« . . .

Še sliši, kako razpravljajo o čudni vrnitvi mlade žene, katero je bil odpeljal turški paša iz Gabrč. Bilo je tako: Drugi so se poskrili po Vremšici in jamah, ona je ostala doma in prala štrene. Pridrevili so Turki in ko so ugledali lepo mlado ženo, so se močno začudili. Paša ji je velel, da pojde z njim: »Ne boš več štrene prala, pri meni boš vasvala.« — Jokaje se je branila, da ne zna turških šeg. Paša ji je grozil z mučno smrtjo, domislila se je, da mu ubeži lahko po potu, zmetala je štrene v kotel in ga zakopala za hišo. — Čez sedem let se je res rešila turške sužnosti

in je prišla v mukah in nevarnosti, preoblečena za moškega, v Gabrče. Ravnotisti dan pa se je ženil njen mož, ki ni pričakoval, da bi se vrnila še žena, ko jo je čakal sedem let zaman. Obhajali so svatbo. Tujec je vprašal, kdo da se ženi v Krempčevi hiši? Domači pes se je dobrikal tujcu, ki se je razjokal: »Samo pes me še pozna — gospodar, moj mož pa se ženi z drugo!« . . . Zbrana je bila sama nevestina žlahta. Ustrašila se je sramote in zapodila je tujca iz hiše. Ona pa gre in izkoplje štrene za hišo, jih pokaže možu. Ali ni hotel, ali mogel verjeti — zapodili so jo s silo. Šla je v cerkev in otroci so pripovedovali, kako je molila in se jokala. Potem je pustila pred oltarjem dragoceni svilnati plašč in se izgubila. Nihče ne ve, kam. Plašč pa je prešla gospa v Senožeah v mašni. Kadar bere mašnik mašo v njem, moli za ubogo dušo, ki se vica Bog ve kod — kajti pravijo — da je obupala . . .

Strašna je taka povest, kadar piha burja, kadar muči srce vest sedanje, strah prihodnje nesreče. Stresel se je Urh in pomislil . . . A on bi spoznal Dano tudi čez dvajset let, dà, on bi ne jemal druge, četudi bi se ne vrnila trideset let ali nikdar nikoli: Najina ljubezen je taka, kot okrogel prstanček — ni kraja ne začetka in nikjer mu konca ni.

Še je slišal Urh, kako je ukazala gospa čipkarici, da dá ranjenim platna za obveze, starega sala in voska za mazilo — kar se mu ukrade v oko bled odsev jugozahoda, po istem hipu se pritrese na krilih burje pok — potem zvonov udar . . .

»Na Grmado! Zvoni! Zvoni! Turek!«

Zavpil je Urh in bil v skoku na stolpu. Že je dirjal z gorečo glavno preko okopa . . . Že je švignil plamen . . . Vračal se je kakor na perotih, pobasal pest prediva, palico z ogljem. Primož je skakal s smodnikom za njim, vrsta otrok se je vsula na Grmado. Pok! . . . Pok! . . . stresa gore, burja zaigra, zubelj se dvigne, potuhne, zažari — zvon pa kliče v dol, po planjavah, do daljnih gričev: »Turek prihaja!«

In: Pok - pok - pok! . . . se oglašajo od zahoda in polnoči. Grmi med Košano, pod Žumberkom, nad Postojno. Oglašajo se Vreme, Slavina. Pritrese se tožeči glas zvonov: »Bežite! Bežite! V gozdove! V trdne tabore! Turek prihaja!«

Jasnega očesa stoji Urh pri grmadi, vidi, kako se prikazuje na nebu odsev stražnih ognjev, sliši možnarje in si mane roke. Padla mu je teža raz ramena. Dobro je čuval, obveščeni so ljudje — sedaj, širokohlačniki, dobite samo prazne hiše širomaščine. Jug priteguje. Neznane so vam poti naše

Pivke — marsikaterega potegne nevidna roka pod krhki led . . .

Kako begajo ljudje v tabor — iz tabora . . ., da privedejo in prinesejo, da odženejo živino na Javornik, da se pripravijo na sprejem Turka. — Gospod Postojnski sedi že na konju, Ravanski si gladi brado: »Dobro so stražili na meji! Pohitiva, gospod Bernard, morda dobiva že na potu dežel-nega sla, ki naznanja, odkod in koliko pride vraga. Zdelo se mi je nekaj . . . Vi pa vsak na svoje mesto! Bojujte se in varujte — Bog bo z nami!«

Izpodbodla sta konja in ropotaje je šlo preko mostu. Za njima je odjezdil oborožen hlapec. Za taborskim zidom pa je zašumelo kakor v panju. Gospa je hodila po prostorih, pripravljenih za begunce, skrbela je, da nasteljejo dekletke sveže slame, da bodo pripravljene obveze in lečila. Urno so se gibale dekletke v kuhinji: kosila bo treba možem, ki bodo stali morda vso noč v boju. Hlapci so nastavljali topove, valili k vratom velikanske kamne in trame, basali puške. Vmes pa so zbijali šale, preko zidov je uhajal dobrodušni smeh. Štefanček se je lovil z otroki po dvorišču,

igrali so se Turka. — Tačas se je ukradla Dana iz kuhinje in je pritekla k Urhu: »Mene je tako strah!«

Stražar grmade se je nasmejal: »Ne bodi neumna! Nerazrušna so vrata in zid! Joj! Ta bo stal, ko ne bo ne nas, ne Turka.«

Dana je zmajala košato glavo: »Zid nad Nerinom je nizek in neutrjen. Da se splazi Turek navzgor . . .« — »Še koza ne more navzgor. Ne boj se! Ne pride paša pote. In če bi prišel in te odpeljal kakor Krempčevo, jaz te počakam, Danica moja!«

Nasmehnila sta se in se pogledala ljubeznivo. Ob goreči grmadi, ob glasu zvona, ki je naznanjal smrt, nista zapazila jezdeca, ki je dervil od Knežaka. Zdramil ju je klic taborskih braniteljev. Hitela sta k slu, raznesel se je bliskoma odgovor: »Malkoč-beg in šestnajsttisoč mož se bliža od Sv. Vida na Reki.«

Hlapci so se zasmeli: »Pozabil je kaj ob Novem letu. Treba mu bo podkrepiti s krepeli spomin, da se ne bo vračal vsak mesec.«

(Dalje.)

POMLADNA MOLITEV.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Njiva že zorana je,
že povlečena,
polna zrnja zlatega
je sejalnica!

Zdaj mi kani blagoslov
božji na zemljo,
da skali, da obrodi
zrno mi zlato!

In v srpanov vroči čas,
na sobotni dan,
pridi, Jezus, v polje v vas
čez pšenično plan!

In apostoli s teboj
vsi naj pridejo,
da pšeničico zlato
našo vidijo!

Nihče branil jim ne bo,
kakor farizej,
klasja smukati; o daj,
pridi in poglej!

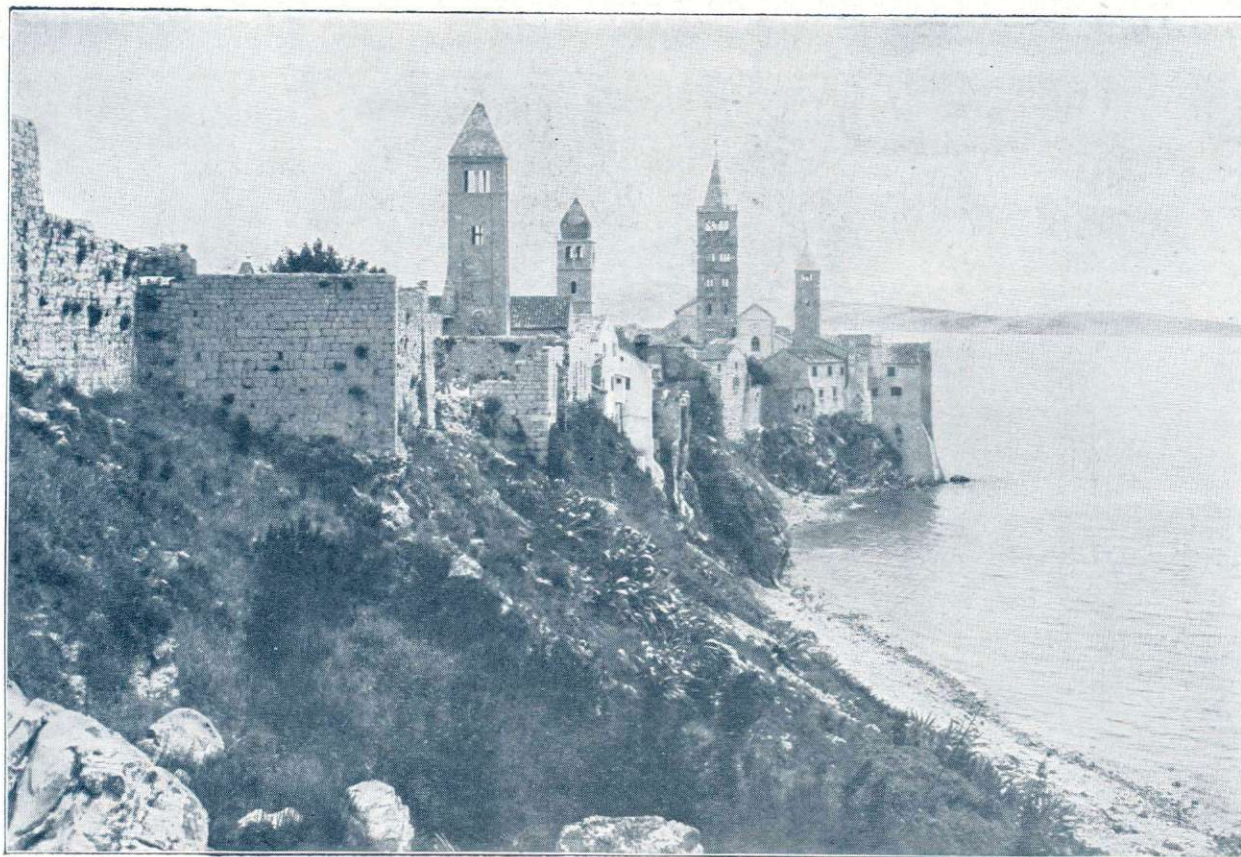
SNEG.

Zložil Alojzij Remec.

Tiho, srce! . . . Glej, cvetove po poti
srebrne siplje nočno nebo,
duši molčita, dve plahi siroti,
roke so mrzle, ugaslo oko.

Skrite so zvezde, najin bodoči
z upom in strahom odkupljeni čas,
dušica, vendar od njega ne loči
naju življenja ne tema, ne mraz.

MESTO RAB.

NOVELA.

Spisal Narte Velikonja.

Sedeli so okoli ognja, stali ob stenah, čepeli ob kotlu na tleh, kadili in zabavljali, kleli in smejali so se.

Trinajst jih je bilo vseh; prišli so skupaj iz trinajstih vetrov, le nekaj jih je družilo: prišli so skupaj vsi eno in isto uro, napravili skupaj eno in isto barako in gredli se ob istem ognju, ob istem kotlu. Večer je bil. Obrazi so čudno pili bakreno barvo v svitu, med brade se je vpletala svetloba, krvave lise so jim bežale zdaj tu, zdaj tam črez lice, ko so razčesnili svoje močne zobe, oči so jim zabliskale ob smehu. Razdrapan smeh se je lovil po baraki in polpijan dovtip.

Tako so sedeli, stali okoli ognja in se smejali. Pravzaprav se jih je smejalo samo dvanajst, trinajsti je grebel v kotu, premetaval svojo skrinjo in klet. To je bila njegova navada vsak večer in vsako jutro, zato se pa tudi ni nihče zmenil zanj. Pa čemu bi se delavec, ki dela na cesti, moral animati za vsako kletev in vsako grobost? —

Trinajsti je pa le iskal, premetaval in robantil; metal cunje v kot, iskal po žepih, iskal pod stropom, za deskami, slednjič udaril z roko ob tram in zaničljivo siknil.

»Tatovi!«

Tistikrat je zadušil smeh, da je v grlih zajokalo, črez čela so planile črte in roke so občutile v dlani krampe, kakor bi hotele udariti po kriku in očitanju.

Nastal je hipen molk, plamen se je zalizal v zubelj in iz grl je tu kliknila zamolkla beseda, tam polzog, misel je iskala naglo in najkrajšo pot možgan do ust, a je zastala v grlu. Prej bi roka udarila, kakor bi se zavela misel. Polovica je ponovila: »Tatovi?« — drugi so lovili misel z očmi, z rokami, iskale so jo vse mišice.

Samo za hip, a ta hip je vsakemu trajal dalje kakor dan. Ko se je pa pogled zavedel, so se obrnili obrazi v kot, vse je v drugem hipu zaživel, dvanajst pogledov je iskalo trinajstega.

Koroninec je držal v roki prerezan in odrezan žep, ki se je smejal v ognju, molel ga je od sebe in tiščal krčevito pest.

Pogled je misel osvobodil, planili so kvišku in Zogar je napravil korak dalje.

»Vrag, pa ne tatovi! — Zapil si ga!«

»Zaigral si!« —

»Izgubil si!« —

»Kdaj je bil med nami tat? Leto dni smo že skupaj in kje je bil pa do sedaj?« —

»Če ni bil, je pa zdaj; meni manjka, pa je! Žep je prerezan, odrezan; denarja ni!« —

»Saj ga sploh nikdar nisi imel!«

Tako se je razvnelo po baraki, kričali so drug drugemu v uho. Dva sta si trdila isto z istimi besedami in se kregala.

»Pri Taljanu si zapil!«

»Lah ti ga je res odnesel!«

Italijan je imel v bližini krčmo in trgovino. Tisti večer je zaslišal krik v baraki in se nasmešnil. Pogledal je skozi razpoko svoje lesene kolibe in videl pred seboj visok cestni zid in v njem razpoko in pred razpoko kamen.

»Ciber je včeraj odšel in je odnesel,« so spet modro vpili v baraki.

»Zjutraj je odšel, a zvečer sem prejel denar.«

»Pa si ga kam založil!«

»Dà, v žep! — Tukaj je odrezan! — Zašil sem ga bil.«

»Prav ti bodi! — Zakaj pa skrivaš pred nami!«

»Še tako ni varen pred tatovi.«

Padla je spet beseda in tistikrat je dvignila pesti in grožnje. Istočasno in sporedno z rokami se je dvignil tudi zubelj in se zalizal v kotel; v baraki je takrat zaplapolalo proti kotom in se nizko stisnilo v lastno temo.

»Kdo je tat? Imenuj ga!«

»Imenuj ga, dà! — Na dan ž njim!«

»Eden je! — Trinajst nas je; eden je Judež!«

Prepirali so se že v treh in treh; trdili isto z istimi besedami in se kregali. Vsak je vpil in poslušal sebe; razumel ga ni nihče, ker se še sam ni — zato je pa vpil.

»Pa preglej še enkrat!«

»Preglej ti! — Če je ukradeno, je ukradeno!«

»Brskajmo še enkrat!«

Na povelje so bila kolena na tleh in premetavala cunje in slamo in lonce in cunje in slamo in iste lonce je spet prevrgel drugi in iste lonce in slamo in cunje je pretresel tretji. Uro časa bi tako iskali in premetavali, začeli bi znova in tresli.

»Kdaj si ga pa spravil v žep?« —

Grižar se je zavedel, ostal na kolenih in se potrkal po čelu. Njegov obraz je bil obraz sodnika, prst je bil prst kazni in oko je že iskalo, preiskovalo zločinca in tehtalo njegovo krivdo.

»Kdaj? — Pred petimi meseci, če sem ga včeraj prejel, seveda!«

»Kdaj, vprašam!«

»Snoči!«

Grižar je napravil važno potezo na obrazu in sedel. Ogenj ni več gorel z zubljem, v baraki je bilo vse polno prahu od slame in dim je dražil nosnice. Čela so bila temna; vsakdo je čakal sodbe, preiskave in obsodbe. Samoposebi je bilo umevno, da je Grižar sodnik, samoposebi je bilo jasno, da je Grižar napravil važno potezo in izpraševal. Eden mora, ker je eden ukradel.

»Kdo je vedel, da si prejel denar?«

»Kdo je vedel? — Ti si vedel, Zogar je vedel, Klene je vedel: vsi ste vedeli.«

»Reci, da smo vsi tatovi!« je zapretil Klene.

»Eden je!«

Dolgi Janez se je nategnil po slami in razlil vodo po žerjavici.

»E, seveda!«

»Mir, — tiho!«

»Saj nismo roparji, da bi nas zasliševal kdo!«

»Mir! — Koroninec, kdo je bil v baraki?«

»Jaz ne vem! — Če bi bil slutil prej, bi si že zapomnil.«

Med delavci je završalo, kakor da je dolgi Janez spet razlil vodo po ognju.

»Kaj hočeš reči?«

Grižar je nadaljeval, kakor da so mu poverili vsi to nalogo. Vse to je bilo samoposebi umevno.

»Kdaj je bilo prav natančno?«

»Po večerji sem preložil bankovce iz svojih hlač v notranji žep.«

Pa se je spet razbežalo po baraki, naravnost čez ogenj in zaklicalo že nazaj iz kota.

»Tat!«

In beseda je napolnila barako in misli in predstave, lovila se je z dimom že, živela že v mišicah, smejala se pred vrati in čakala, da plane prvemu v obraz, ki vstopi. Nihče ni vstopil, zato je ta beseda bila kakor priklenjen pes. Zraven pa je zašumelo prek ognja in kroga.

»Po večerji? — Mene ni bilo tukaj!«

»Pri Italijanu smo pili!«

»V kovačnici smo igrali.«

»Midva sva nasajala kramp.«

In spet sta si dva in dva isto kričala in isto trdila in se za isto pridušila drug drugemu in vendar se kregala drug na drugega.

Eden je pač kradel.

»Pa si zašil potem?«

»Saj trdim že ves večer!«

»Kdo je videl?«

Grižar je naglo vprašal in pogledal okoli. S pogledom je zadel Zogarja in Fizo in Brusa okoli in okoli po baraki in spet Brusa in Fizo in Zogarja okoli in okoli.

»Jaz sem mislil, da si krpa hlače,« se je oglasil Brus v kotu.

»Pleméncik, jaz sem mislil, da bije bolhe,« je zajeceljal Fiza. »Kdaj pa ima Koroninec kaj denarja? Vse zapije že naprej.«

»Toliko, kot ga imaš ti, še vedno, baba!«

»Mir!« Grižar je spet miril in sodil.

»Torej Brus in Fiza sta bila v baraki.«

»Pa jaz nisem ukradel!« je zatrdil Brus.

»Reci samo kaj!« je grozil Fiza in stisnil zobe.

»Torej vidva sta bila in sta videla?«

Vsak je obrnil svoje oči v kot; polovico oči je že sodilo Brusa, polovico jih je še premišljalo: »Ubog je, pravi, otrok ima dosti, pravi; krava mu je poginila doma — pa je ukradel!«

Ni bilo na glas sodbe, a oči so sodile in tudi ogenj se je spet dvignil; dolgi Janez je spet pihal in pihal in kuril.

Brus se je premaknil v kotu.

»Pa ne mislite mene zdaj!«

Nastal je molk po baraki; štirje so sodili pri sebi že jasno.

»Torej: bila sta vidva! — Kaj si videl, Brus?«

»Saj jaz nisem bil!«

Polovica jih je že mislila pri sebi in sklepala; če bi vsi hkratu zavpili, bi vsi enako rekli in sodili.

»Čemu se opravičuje, če res ni kriv?«

Grižar pa je spet povzel svoj glas.

»Kaj si videl?«

»Šival je pač! — Hlače menda!«

»Saj ni res; žep sem!«

»Kar si hotel radi mene!«

»Ali si šel ti, Koroninec, vun potem?«

»Šel!«

»Torej ostala sta Fiza in Brus! — Fiza, kaj si ti videl? — Kaj je šival?«

»Pleméncik, jaz naj gledam njegove luknje, za njim sem šel.«

»Tako je med trinajstimi vedno še prostora za Judeža,« je zaklel Zogar.

Grižar je poslušal, Brus odgovarjal.

»Jaz nisem!«

»Čemu se pa opravičuješ? — Povej, kaj si videl, povej, da imaš ti denar, povej, da si si ta denar izposodil za kratek čas, da ga vrneš spet, to povej.«

Med njimi je spet zavrelo, stari Grm je vihtel pest proti Brusu in grozil.

»Doma kradejo otroci krompir, ti pa denar. Sam si otrokom oče, sam jih redi. Na kravo bi bil pazil, ki je stradala in crnila. — Mi naj ti drugo kupimo.«

Grižar se je vzpel kvišku in zapretil.

»Mir! — Ne sodimo še! — Torej ti, Brus, nisi bil?«

»Ne!«

»Kdo pa drugi?« — je završalo po baraki. »Sem bil pa jaz, kaj ne?« je vpil Grm. »Apek je tudi bil in zdaj si slekel Judeža, da nas oblečeš.«

Italijan je poslušal hrup in krik pred svojo krčmo, gledal kamen v zidu in se smehljaj.

V baraki so pa vpili in sodili.

»Prva naša naloga je, da preiščemo vsakemu njegove stvari. Odpri, Brus, svojo škatlo! . . .

Eden sveti z baklo, drugi od svojih stvari proč!« je ukazoval Grižar.

In spet so začeli premetovati. V zaboju je bil kos kruha, raztrgane hlače, židana ruta.

»Glejte!« je vpil Klene.

»Za nos jo rabi, Pleméncik!« se je oglasil Fiza in grabil za ruto.

»Ženi sem jo kupil!«

»Da bo kakor županja! — Otrokom kupi raje kruha!«

In pretipali so ščeti, pregledali črevlje, hlače, zamazane srajce in kos kruha in srajce in črevlje in hlače. Metali spet vse nazaj v zaboj in pregledovali in pregledovali: kos kruha, židana ruta in ščeti.

Beseda se je odvezala in ni bila več pred vrati. Sedela je že na Brusovi rami. V kotu je bila že hči sodbe, v kotu je bila že grožnja.

»Saj ni neumen, da bi tukaj pustil; skril je pod slamo.«

In zašumelo je zdaj po slami.

»Tukaj je!«

Vse je obstalo, potegnili sapo vase in molk je spet udaril črez barako. Zunaj je bilo že temno, a Italijan je še vedno stal pred kolibo in skozi razpoko v njej je padala svetloba na kamen v zidu. Smehljaj se je in smehljaj.

»Vrag je! — Pisma so!« — je razodel dolgi Janez, ki je držal baklo v roki in stvar ogledoval.

Padla je robata beseda in slama je spet šumela pod desetimi rokami; kakor bi jo požirali veliki morski pajki, se je gibal preko nje.

»Ali ni ničesar?«

»Ničesar!«

»Skril je kam!«

Dvignili so spet glave; zubelj se je že pogasil, le v svitu žerjavice so žarele oči in pisale na licu grožnje.

Grm je stopil k Brusu, potresel ga za ramo in ga obsodil.

»Kar povej; le povej! — Samo denar hočemo, tebe tako pustimo; vsaj nekaj daj nazaj, drugo vrneš potem.«

»Jaz nisem!« je zajecjal Brus.

»Koroninec, koliko časa si delal za ta denar?« je začel Apek.

»Hudič, ker vprašuješ! — Delal in trpel sem, kaj pa!«

»Koliko časa?«

»Koliko? — Štirinajst dni!«

»Štirinajst dni? — Te dni je tat snedel!«

Ta beseda je že ovijala Brusa, že v obraz se mu je režala, zajedala se mu je že v meso. Na vratu je že sedela in mu pila zavest.

»Žepe!«

»Denar pokaži!«

Gledali so, preobrnili žepe, izvlekli tobak in tobačni mehur, odvezali, iztresli tobak, nič! — Prebrnili žepe v jopi, telovniku, iztresli vun prah, pisan popir, nič! — Denarja je imel toliko, kolikor ga je prejšnji večer prejel za štirinajst dni — manjkalo je samo sedeminpetdeset krajcarjev. Torej nič! . . .

»Preiskava se nadaljuje!« je odločil Grižar. »Klene, odpri!«

Možiček z vrečo prepasan je držal polentar v roki in se je razjezil, raztogotil, trikrat zaklel, da ne pusti, ker sam ni bil zraven. Odprli so s silo. Vrgli na žerjavico spet dračja, zapihali spet baklo in premetavali. Črevlje in srajce in žreblje, tudi kos kruha in zamazan škapulir, pretipali spet črevlje in hlače. Izmetali vse iz zaboja, zmetali spet nazaj vse, spet se je zapaslo deset morskih pajkov po slami, deset se jih je povzpelo v žepe spet, pograbilo kos zamazanega cukra in pipo in preštelo denar.

»Za štirinajst dni! — Manjka triinšestdeset krajcarjev.«

»Nič!«

Tako je šlo po vrsti; dvanajst zabojev so pregledali, ker trinajsti je bil sodnikov, med dvanajstimi ostalimi Judežev. Ko je bil pregledan tretji zaboj, je zaklel tretji lastnik, ko je zaklel četrti, so mu iz žepa izvlekli okamenelega polža, peti je bil dolgi Janez; sam si je svetil z baklo in trdil, da je pač zaman vse, ker je zaboj tatu že preiskan. Kovač Sedej je sedel na svojo škatlo in zagrozil, da ga s kladivom ubije, kdor bi se mu bližal. Preiskali, našli žeblje v žepih, zalomljen nož, dvaindvajset krajcarjev več kakor za štirinajst dni.

»Te sem jaz zapravlil včeraj,« se je oglasil glas v gruči. Zmetali so vse nazaj in kovač ni ubil nikogar! — Deseti jih je pahnil od sebe in odprl krivec; preiskali so in ni zabodel in tudi ne zarezal. Dvanajst so jih preiskali; nikjer ni bilo ničesar. Prevrgli so nogavice, klobuke in črevlje, raztrgane hlače, vreče in slamo in vreče in jope. Grozili in kleli, jezili se in zabavljali. Vse misli so se obračale na Brusa, vsi pogledi so njega videli, vse roke so v misli že kazale nanj in ga držale že in obsojale in narekovale kazen.

Brus pa je bil mevža, taka mevža, da mu Apek ni pripisoval tatvine, vsaj v mislih ne. Pre-mevžast se mu je zdel. Tudi za tatvino je treba izkušene glave, je mislil Apek. Apek pa je bil prelen, da bi govoril in je molčal. Zato je vse

gledalo Brusa, ker je bil grešnik, a nad grešnikom imamo grešniki veselje, večje veselje kakor devetindevetdeset korov angelov.

Tako je bil Brus obsojen tisti večer brez izrecne in uradne razsodbe.

Grižar je končal.

»Preiskali smo, ničesar našli. Vsak naj pazi zdaj na svojega soseda. Kadar bo sum opravičen in dokazi jasni, ga zgrabimo.«

»Saj ga lahko že zdaj!« je vpil Grm.

»Kadar bo sum opravičen in dokazi tukaj. Zdaj pazi vsak na svojega soseda.«

Grižar je končal, Brus je bil pa obsojen že tisti večer.

Vsak je pazil na svojega soseda, na Brusa jih je pazilo enajst. Tudi Judež je bil med dvanajstimi.

* * *

Štirinajst dni je delal Koroninec za dva bankovca. Delavcem ni bilo radi denarja, radi dni jim je bilo, ko so drugi dan šli molče na delo.

Italijan je pokukal skozi špranjo v kolibi in se smehljal pomembno. Kovač Sedej pa je sedel pred kovačnico, naslonil se na kladivo in mislil. Pravzaprav je mislil, da je lahko pač kdo drugi in ne Brus sam, tudi Apek je pravzaprav mislil, da je Brus mevža, sklenil je pri sebi, da je pravzaprav tat kdo drugi tudi lahko.

Prste imamo vsi, želodec vsi, žepa samo Koroninec ne, ker mu je odrezan. A to je bilo: nekemu se mora najmanj zaupati in dobro je vsaj to, da se ve, komu se najmanj.

Kovač Sedej pa je mislil in mislil in se vprašal, ali ni mogoče, da niso zvečer vsega dejali na svoje mesto. Dvigniti se je moral in pregledati škatlo.

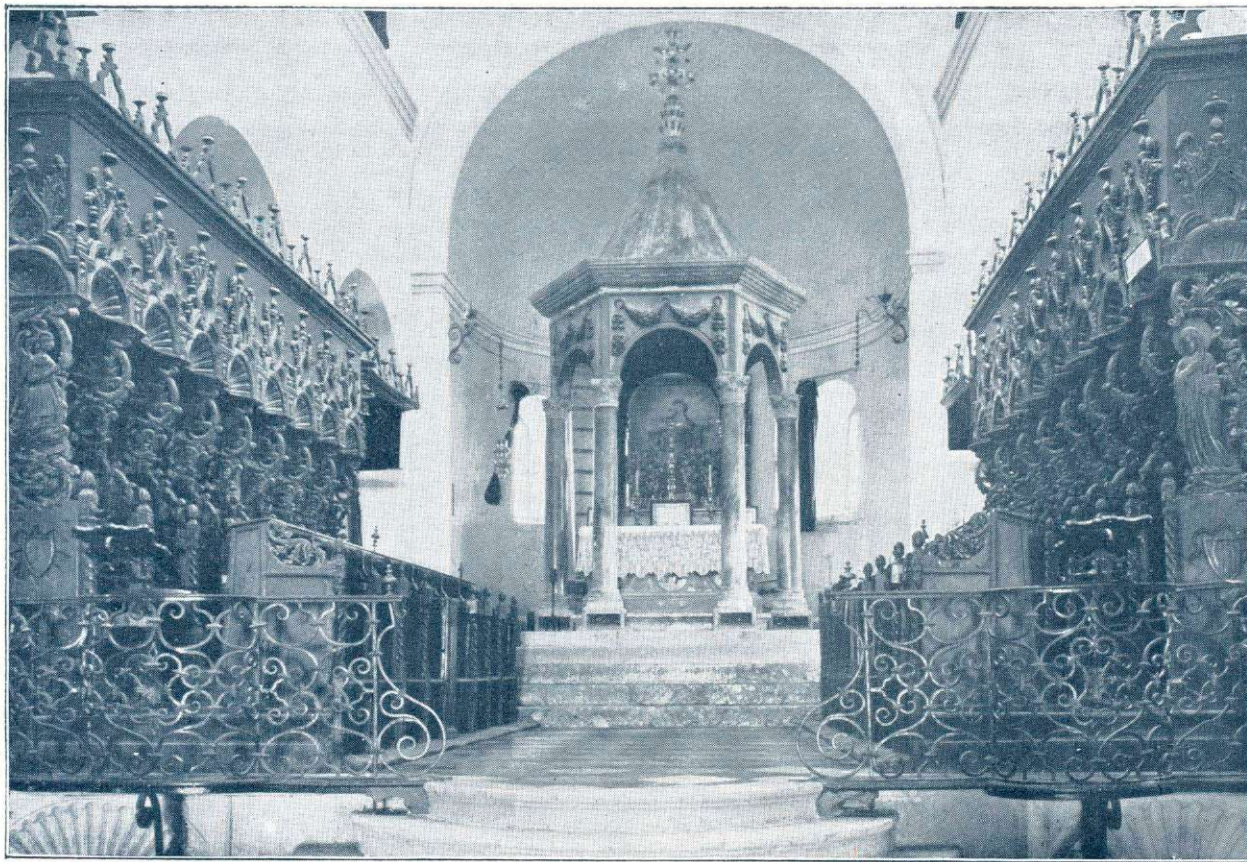
Grm je prinesel svedre ostrit in je videl kovača na tleh in se vprašal, da je lahko tudi kovač: Grozil je zvečer in se branil . . .

Tudi Grm je pregledoval spet svoj kovčeg; kovač je pomislil, da je Grm najbolj tožil Brusa. Sunilo ga je nekaj, ko je to sklenil: Morda zato, da odvrne sum od sebe, zato je tožil.

Tisti dan so prihajali po vrsti v barako.

Naprimer: Zogar je našel Grma pri zaboju, Klene Zogarja, dolgi Janez Fizo, dolgega Janeza Apek, ki pa ni nič mislil, ker je bil prelen; sama se je vrinila misel: Ni kar tako nedolžen. A vsak je gledal, ali mu kaj manjka.

Največji grešnik pa je bil Brus še vedno; ž njim ni nihče vrtal mine te dni; bolezen se prime prstov; ž njim ni nihče govoril; lahko bi kdo mislil, da se pogovarjata o delitvi.

NOTRANJŠČINA KATEDRALE NA RABU.

Še Brus se je skoraj prepričal, da je res sam vzel; saj so to trdili vsi.

Do polovice tedna je bilo vse mirno; mōra povsod. Pri Italijanu ni bilo petja, tudi pili niso. Kdor bi pil, bi imel denarja preveč, torej bi ga bil moral nujno ukrasti.

Italijan je postajal tudi nestrpen in se ni več smehljajal, ampak postajal zamišljen.

Parkrat je celo prišel mimo barake, ustavil se in rekel: »Menda bo treba orožnikov?« —

Kadar je prišel, je gledal vsak Brusa in Brus je čutil vse poglede vsakokrat in postajal še bolj zamišljen in lezel v kepo: Zaprli ga bodo, je mislil, žena bo jokala; otroci stradali in trpeli, ker je oče kradel, bodo rekli ljudje.

Pa je mevža Brus, je mislil Apek. Da bi kradel, je mevža, da bi se rešil, je mevža. Koga misli in sumi, ni nihče povedal, ker je sumil vsak vse ostale. Danes je govoril dokaz za, jutri proti, včeraj je bil ta glavni, danes oni. Če pa misli obsojajo v samoti, se rodi prepričanje.

Tako se je rodilo prepričanje Brusu. Neznosno mu je bilo postalo v tem ozračju; čutil je, da je že središče vseh misli in sodb, zato mu je bilo neznosno, čutil je, da ga hoče nekaj zadušiti: bilo mu je neznosno.

»Domov pojdem!« je rekel.

Pa so ga zgrabile štiri močne roke in ga potegnile nazaj, štiri močne roke so odvzele zaboj in palico in suknjo. Štiri roke so udarile po ključavnici in osem oči je pregledalo naglo vsebino

in zraka, nalašč da bi se kdo sprl in stepel. Svetloba se je grela po pobočjih in dihala na travnike.

Spet je šel mimo Italijan in je bil že nervozen, zasmehljiv nasmeh mu je bil na obrazu, ko je vprašal:

»Kdaj ga izročimo?« ...

Grižar je bil še vedno malo sodnika, pa je položil prst na usta in pripomnil važno:

»Še ta teden!« —

»Prav, še ta teden! — Ti boš gotovo pomagal. Komu? — Vrvi ali orožniku?«

»Obema; samo dokazov manjka še!«

»So že v rokah!« je rekel Italijan.

»Ne vem še!«

»Pa so!« je rekel spet Italijan in vrtel palec med verižico in verižico med prsti. »Se že najde!«

»Hudič se najde, a ne tat!« je zaklel Koroninec. »Jaz sem ob denar!«

»Če ga še ta teden ne najdeš, pridi k meni ponj; jaz ti ga založim.« Italijan je vrtel verižico med prsti in se smehljajal in odšel.

Pa se je spet misel naselila med nje: Italijan je obljubil, da založi! — Kaj pa ko bi bil Koroninec ta denar zaigral! Koroninec je bil pač zviti človek. — Zdaj ga pa prejme od Italijana.

Zakaj pa je hotel ubežati Brus? —

Vse to je bilo negotovo, negotovost v zraku, mōra v srcu, zunaj lep dan in solnce in svetloba: vsem je bilo, da bi drug drugemu udarili po nosu ali licu, da bi udarili po žeblih, samo da bi udarili.

Tako je bilo tisti dan, ki je bil lep in jasen. Ponoči pa je padal dež na barako in drobil na kositerno okno v strehi, padal in padal. — Po baraki so smrčali in spali, zdaj se je v kotu obrnil nekdo, povlekel sapo nase, popraskal se po rami in roki, ker so ga nadlegovali komarji in spet zasmrčal. Brus ni mogel spati; prek prsi ga je nekaj tiščalo in pilo, da se je nagibal na levo stran, v hrbtu ga je bolelo, ker je preveč mislil. Prevrnil se je na drugo stran in zadel z roko sosedovo nogo, da je naglo umaknil nazaj. Sosed je spet zasmrčal, spet se popraskal po roki in se obrnil. V baraki je vladal težak vzduh.

Brusu je šlo vse po glavi: Izroče ga in tudi če mu ne dokažejo, ostane vendar sum. Ta sum podedujejo otroci, za njimi drugi. Izroče ga, to je gotovo in v ječo pride, to je gotovo, sum ostane, je gotovo in gotovo je, da se vse to zgodi.

Gledal je v temo in zazdelo se mu je, da je vstala senca v temi in izkušala odlesti.

»Kdo je?« je vprašal Brus.

Senca je izginila; delavci so se budili.

»Kdo je vpil?« se je oglasil dolgi Janez, ko se je pogladil preko ust in potegnil nase sapo, da je zacmokalo.

»Brus!« je odgovoril Grižar.

»Spati ne more!« si je mislil v polspanju Grm in nadaljeval svoje sanje o kmetu, ki je nanj vpil ob cesti.

Brus se je pa prevalil spet na slami in hotel zaspati in zato je mislil.

Drugi so spet smrčali.

Italijan tudi ni spal to noč; na oknu je imel luč in skozi dež se je opotekala svetloba na nasprotno stran, na zid cesarske ceste in na kamen v razpoki. Postajal je nestrpen; ravno tako je sedel njegov hlapec po polnoči. Zunaj je pljuskal dež, bil na šipe in polokna.

Proti jutru je prišel gospodar k hlapcu, ta je zaspano dvignil glavo, zazelhal in povlekel.

»Meni se zdi, da ne bo ničesar!« —

Zunaj je bil dež, megla do tal; delavci so ostali v baraki, kurili in molčali.

Dolgi Janez je molče nakladal drva na ogenj, polmrak je bil v kolibi in

plamen je ožarjal obraze, ki so bili kakor postni dnevi, zubelj se je spet lizal okoli kotla in na kotlu narejal vojake in vojsko; svetloba se je spet vpletala v brade in žarela iz oči.

Molčali so; nekateri mislili, drugi zrlji brez misli pred se. Na licu ni bilo nobene poteze, na ustnah ne izraza.

Na vrata se je pa prismehljaj Italijan in vrtel verižico spet, vrtel dežnik in se smehljaj.

»Pa je vendar že v rokah; zdaj ne uide več. Ali pridejo orožniki, ali ga pa sami kaznujemo.«

Brusu je sunilo nekaj v levo stran, zajeceljal je in se dvignil.

Pet rok se je dvignilo za njim.

»Kam?«

»Jaz nisem, prijatelji!«

»Pustite ga! — Tat ne uide več!«

Italijan je mel roke zunaj pred vrati in se smehljaj, pa ovijal okoli palca verižico spet in postavljaj dežnik k podbojem.

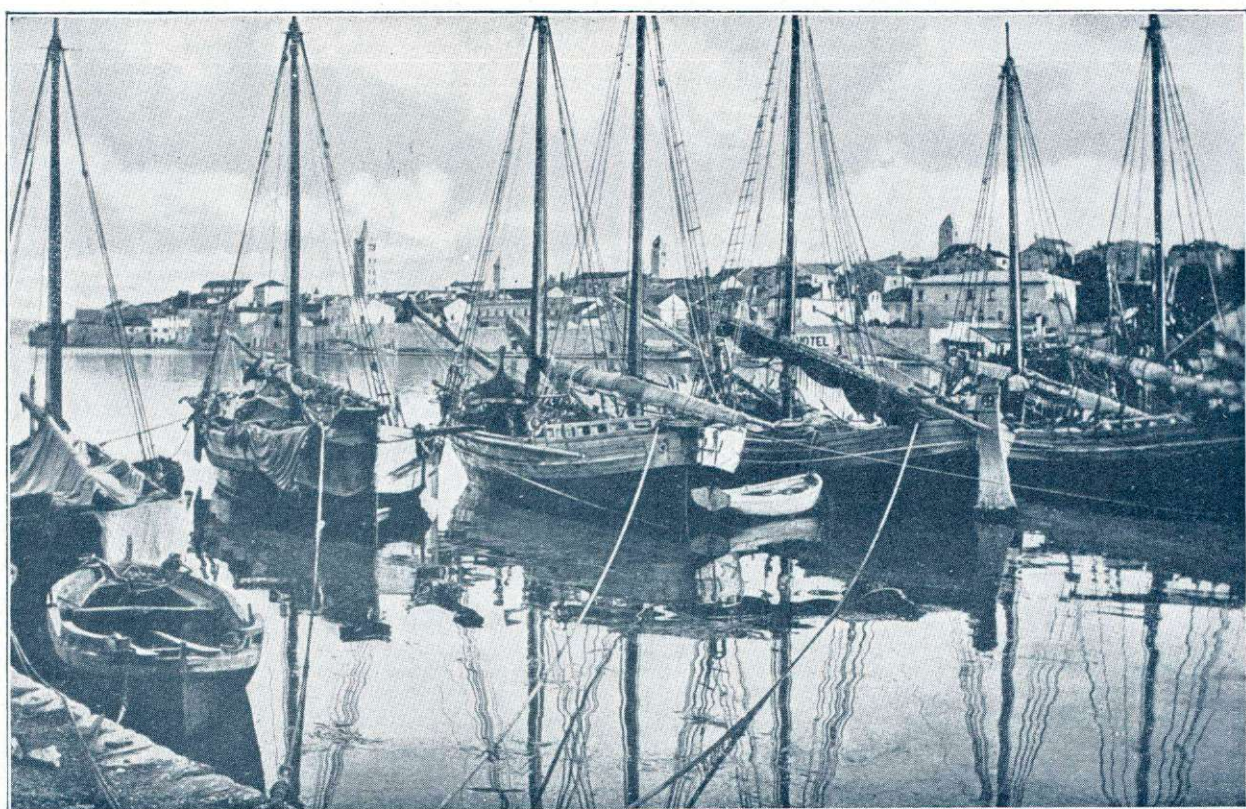
Brus je videl le smehljaj in sklenil, da uide vsem. Raje v vodo ali črez most ali na vrv kakor pa v roke orožnikom.

Megla je bila vsepovsod, dež je še vedno pljuskal zunaj, videlo se je komaj toliko, kolikor si segel. V meh bi natlačil megle kakor moke, nasitil bi se je bil kakor pogače, da si le zinil.

Brus je čutil poglede; vsi so počivali na njem. Zato je sklenil, da pobegne.

Zavil je okoli vogla in zbežal v dež in meglo. Kaplje so mu hladile čelo, hladile prsi, lica in roke.

Italijan ga niti zapazil ni; mel si je roke in hitel pripovedovati in si mel roke in spet vrtel dežnik.

LUKA NA RABU.

»Ne uide več! — Hlapca ga že imata. — Kdo je tat? — Tisti, ki je pomagal iskati, ki je denar našel, ker je vedel zanj. Tisti, ki ga je skrnil v zid in položil kamen pred razpoko.«

Fiza se je dvignil.

»Pleméncik, kdo pa?« —

Oči so štele in so naštele devet samo, Koroninec je naštel deset: vsi, ki so bili na sumu, so bili v baraki razen Brusa.

»Kdo? — Brus!« je zavpil Grm in položil roko važno na brado in potem v drugo roko.

»Ali ga imajo že?«

»Saj smo zmeraj trdili!«

»Pa se je držal, kakor bi bil grablje požrl.«

Italijan se je pa smehljaj in smehljaj in zmajal z glavo.

»Sam je pomagal.«

Tistikrat se je zabliskalo v glavah, od ust do čela so švignile črte polne začudenja — za trenutek je vse molčalo in spet lovilo besed z očmi in rokami, samo za hip je bila še tista môra v duši in bližal se je trenutek, ko so smeli udariti. Dvignili so pesti in baraka je bila spet polna hrupa, krika in vika.

»Sodnik! — Niti pregledali ga nismo.«

Italijan pa je kimal z glavo in potrdil.

»Grižar.«

Zunaj po dolini je bila megla, da bi je natlačil v meh kakor moke, da bi jo rezal in se je nasitil kakor pogače, če bi zinil.

V meglo in dež je bežal Brus, kaplje so mu hladile čelo in prsi, lice je gorelo v mrzlici. Pa je bežal, da uide krvnikom in orožnikom, da uide môri in megli . . .

SPOMIN.

Zložil Silvin Sardenko.

Visoko iznad cerkve
slovesen glas
oznanja dan Gospodov
skoz trudno vas.

In v oknih se obrazi
pojavljajo,
smehljaje dan Gospodov
pozdravljajo.

Le ena sama okna
zastrita so,
le ena sama vrata
zaprta so.

Potrkal bi na vrata:
Odprite se!
A ti si v grobu, mati —
Kdo naj odpre?

PESEM O MOJEM KRALJESTVU.

Zložil Dolenjčev Cene.

Glej, dekle, teh polj rumenih,
in za njimi tam domov:
glej čez našo to deželo
Bog je zlil svoj blagoslov.

Pa v deželi tej presrečni
kralj je kraljeval bogat,
ki oblačil se razkošno
v dragoceni je škrlat.

V svojem veličastvu lepši
bil ni modri Salomon,
kakor na prestolu zlatem
tu sred polja bil je on.

Tam na njivi, tam teh kraljev —
makov poljskih bom nabral
zate, o devojka moja,
in bom s tabo kraljeval.

SERENADICA.

Zložil Jos. Lovrenčič.

Skozi noč gre mráz:
do tvojih oken sklóni svoj obraz
in dahne vanje
svoje sanje.

In bodo cvetele,
v svitu nebeških zvezdic blestele
osamljene,
omamljene . . .

Beli dan jih z zlatimi prsti
vtrga po vrsti
in ti poveže jih
v žalosten vzdih!

REZIJAN.

Zložil Jos. Lovrenčič.

Pritisnil je z nogo in žilavi jermen leseno koló
primoral je v leno vrtenje in ž njim
zasukal se brus je, njegov pobratim,
in zgubljal se s hitrico krogov v nevidnost in varal
A ni všel Rezijanu: jekló je vzel v róko [okó.
pritaknil ga kamenu in na široko
so iskre-kresnice roga je se solncu letele
in pesem do mozga pele . . .

Gospoda so mimo šli. In o ti moj Bog!
Nervozen izraz so dali obrazu,
premišljen korak nožic njih in nog
prešel je v hitrejši tempo, da bi se mrazu
plebejstva, zvenečemu v pesmi Rezijana,
odtegnil,
pobegnil.

Še več: v omedlevico padla bi kurtizana,
da laketi ji mehek ni čutil opore,
zveržen v finesi z laktom bonvivana,
ki misli galantno je svoje dame zaslutil
in se nosljajoče razljutil:
Da v našem stoletju še s tem se nas dražiti more! — —

Noga Rezijanова
se je pregibala
tiho, prav tiho,
kakor bi zibala,

a jeklo je s kamenom pelo in pelo
in iskre žarelo
od svežega jutra do trudne noči.

Od svežega jutra do trudne noči
so hrepenele,
domov so želele
Rezijanu oči:

O zemlja, o zemljica rodna v daljavi,
uboga si revica in skalovita

in majhna, z goré te pogled moj preplavi,
a zemljica, sreča je v tebi, ko dva zaživita
v ljubezni in ž njo sta priklenjena náte,
na lastni svet, na ped zemlje gorate! . . .
Za me, siromaka, nisi imela
o zemljica, zemlja, ne ene pedi,
ljubezen samó si mi v srcu spočela
in moje roke si navadila dela,
da v svetu
pribóril dekletu
in sebi bi srečo in leta vesela! — —

O Rezija, Rezija, majčica rodna v daljavi:
moj kamen že dosti je jekla nabrusil
in dosti težav sem okusil —
več daleč ni čas, ko srce te pozdravi!
Ped zemlje, da hišico nanjo postavim, boš morala dati,
ped zemlje ob njej, da bom njívico mogel skopati,
ped zemlje, da nanjo ovčice bom mogel poslati!
O zemljica, zemljica, ko bom na svojem,
zavriskam, zapojem,
in ljubljeno dekle, ki čakalo name je leta in leta
in niso ljubezni mu vkradla, dasi kot zakleta
počasi so tekla,
z veseljem
k oltarju popeljem,
in bova si rekla:
Jaz ženin sem tvoj — jaz tvoja nevesta!
O sreča, in v večnost si bodeva zvesta! — —

Noga Rezijanова
se je pregibala
tiho, prav tiho,
kakor bi zibala,
a jeklo je s kamenom pelo in pelo
in iskre žarelo
od svežega jutra do trudne noči!

PISMO OČETU.

Zložil Bogumil Gorenjko.

O oče moj,
brez mene boš
oral, sejal,
ko prišla bo
pomlad sred trat —

Pa oče moj,
oj óbráz tvoj
je kakor prst
in poln je gub.

prav kot je vrst
in brazd na njívi,
o in lasje
že vsi so sivi!

Pa nočem te
vprašati jaz,
kdo kriv je gub
in sivih las,
ker dobro vem,
o oče moj!

SVATBA.

Zložil M. O — a.

Svatba vesela . . .

Pómlad nevesta,
solnce je ženín,
rože družice,
ptički so godci,
góre in doli,
gózdje in njíve,
vrtil in loze
svatje brhki . . .

Ju-ju-ju-júhu!

O kako rad bi
bil na tej svatbi
rádosten gost,
ko bi še enkrat
bila za par dni
lepa družica —
moja mladost!

V ALPAH
JUŽNEGA TEČAJA.

S POTI.

Piše Izidor Cankar.

BENETKE.

Težko si je misliti večjo razliko, nego je med ljubljanskim septembrskim jutrom in benečanskim septembrskim večerom. Zrak se mi vtihotaplja v sobo kakor lepa godba v srce, kadar sem obupal nad samim seboj in se povprašujem, čemu sem na svetu. In vendar je tudi današnje ljubljansko jutro bilo lepo, kljub tisti mrzli mokroti, ki peče oči. Snoči sem bil pri izpovedi; prvo prebujenje po izpovedi je nekaj neizrečeno prijetnega. Človek odpre oči z zavestjo otroške dušne svežosti; sam s seboj je nežen kakor mati; preden prižge svečo, je tema vsa preprežena s svetlobo; svet je tako skladen in dober, vsakdo posebej poljuba vreden; kar je bilo srcu veliko, mu je majhno in le eno potrebno: ne delati krivice. Vrhutega so mi bili računi že v redu, obresti poravnane, drobne skrbi odložene. Ko sem se vozil na kolodvor, mi je cigareta neizmerno teknila.

Na peronu je že čakal moj mladi prijatelj Fritz, poet in umetnostni zgodovinar iz rajha. Prezebal je kljub svoji topli športni suknji. Pogled mu je bil v kolodvorskih meglah, parah in sajah kakor vlažen protest. Bilo je gotovo, da je slabo spal.

»Ne, sploh nisem spal. Vaši hoteli so brlogi za najbolj pokore potrebne izpokornike. Večerjal sem žlico juhe, v postelji sem si zlomil vrat in dobil revmatizem. Bagage.«

»Hôteli so različni, sobe različne,« sem dejal iz dolžnosti.

»In ali misliš, da je to sandwich, kar tako-rekoč jem?«

»Je.«

»Ni. Sandwich je zbirka dobrih ljubezenskih pesmi, okusno in dišeče uvezana. To je pa Rabalais v preperelih platnicah; vsebina je svinjska, pa dolgočasna.«

»Ali je to razpoloženje italijanskega romarja?«

»Ah kaj! Če vzame zlodej pri tej priči mene in Italijo, bi ga prosil samo toliko potrpljenja, da ga zahvalim.«

Na to mi ni bilo kaj odgovoriti. Fritz je imel zopet enega tistih dni, ki so se stalno, pa nepreračunljivo vračali. Take dni je neznosen. Trdi stvari, ki bi ga lahko spravile v blaznico in ki so ga med znanci že res spravile ob dobro ime. Škoda je njegovega lepega obraza. Danes je izgledal mnogo starejši in iz oči mu je izginil tisti izraz otroške nevednosti, sprejemljivosti in spravljivosti, ki ga dela tako prikupnega tovarišem in ženskam. Minuto, preden je vlak prišel, je trdil, da ga sploh ne bo; nato je zagotavljal, da je zasedeno vse do zadnjega prostora in da v Ljubljani sploh ni postreščkov. Postrešček je prišel in kupé je bil skoro prazen; vstopila sta pred nama le prileten gospod in starejša gospa. Fritz je zanesljivo vedel, da sta novoporočenca in da bo vožnja strašna; sicer pa da se šteje za srečnega, ker ne razume slovensko. Gospod je bil trgovec

in se je vračal z Dunaja, gospa je bila na obisku in po opravkih v Ljubljani.

Vlak se je zgenil, gibko zavil v loku krog mesta in prhnil proti Trstu. Fritz je hotel spotoma v Akvilejo, jaz sem se namenil ostati par trenutkov v Gorici in Vidmu. Potem naravnost v Italijo, ki se začne v Benetkah. Kako zvonka beseda je Italija, ritmično blagoglasje je v njej, ki je skrivnost lepih besed in lepega stila. Čudno je, da se ljudje še niso pečali s to skrivnostjo, da je niso izkušali razkriti, ker kar pišejo o lepoti stila, je bolj skrivnostno kot lepota sama. In vendar je gotovo, da se ravna dober stilist nezavedno po zakonih skladja — ne le po zakonih slovniške logike — kakor je gotovo, da delujejo v umetniku nezavedno veliki zakoni, ki jih razkrijejo šele pozni potomci, v katerih morda teh zakonov nič več ni. Kar vemo o stilu, so le drobci, in še daleč ne najvažnejši; o besednem stilu posebno, toda o muzikaličnem in slikarskem ravnotako. Kdor bi odkril to skrivnost, bi posvetil v najtemnejši in morda najlepši kot umetnikove psihologije; videli bi tam čudeže. Približal bi nam lepoto iz neizmerne daljave, prijeti bi jo mogli in držati kakor plen.

Italija. Še sedaj, ko sedim v Benetkah in mi je tako dobro v prsih od zraka in luči in šumenja tam zunaj, mi je ta beseda kakor vroče vino; opojnost je v njej, vonjiva para in gorkota. Čudno je, da si ne morem nič konkretnega misliti pod to besedo. Videl sem sto italijanskih fotografij in si še približno ne morem predstaviti, kako izgleda Florenca ali Fiesole ali Siena ali Rim. Opazil sem, da sploh ne mislim na kraje, temuč na Donatella, Fra Angelica, Michelangelo, Savonarolo, na starokrščanske mozaike. Italija. Toplo mi je pri tej besedi in nasmehnit se moram; tako se nasmehne človek, če se spomni davne ljubezni, ki je bila lepa in je vsa obledela.

»Fritz, povej mi, kako si ti predstavljaš Florenco?«

»Precej veliko mesto, v sredi teče Arno. Sicer pa ne vem, če sploh pojdem v Florenco«.

»Kaj?«

»Da. Toda kaj si dokazujeta ta dva človeka?« je pristavil jezno in tiho.

»Nič; čisto mirno se pogovarjata o brezpomembnih stvareh. Gospod je ravnokar bil vprašal: 'Ali Vam to ni bilo znano?' Gospa je odgovorila: 'Pač; slišala sem'. Toda ljudje govorje marsikaj brez potrebe.«

»Ali govori pri Vas vsak človek v tonu, kakor bi vse vedel, in s poudarkom, kakor bi mu kdo odrekal pravico do življenja?«

»Ne vsak. Sicer pa nehaj s temi otročarijami, Fritz. Zahvali Boga, da moreš v Italijo; vreden je itak nisi.«

Fritz je zardel. »To niso otročarije. Italija naj Boga zahvali, da ji prinesem tisoč frankov. Za to me bo krmila z makaroni, pečenimi vrabci, neznosnim rožmarinovim vonjem in pinijami, ki so na las podobni odprtim dežnikom pri starinarju.«

»Ampak paste, Fritz, paste!«

»Ko sem bil zadnjič tam, so bile že čisto slabe. Sedaj jih ne je noben Evropejec več. Že v Benetkah bodo tekali otroci za nami in vpili: un soldo, musju; zvečer serenate, da me meče krč do stropa; vedi, da so Italijani najbolj nemuzikaličen narod. Spal bom v smradu in v oblakih komarjev. Natakarnjem tečejo minestre in minestrone iz rokavov. V prvi kavarni ti bodo nprtili kile drobiža in slabih frankov. Pri prvem ljudskem slavlju bova okradena. V Bresci si bova pokvarila želodec s prekajenim jezikom v stari omaki, v Milanu bom dobil mrzlico. V Florenci te bodo ubili z razglednicami, v Rimu naju bodo preganjali ciceroni do blaznosti. O Napolju in Siciliji niti ne govorim. Tam se neha Evropa. Kadar boš dobil kamen v hrbet, boš vesel, da te ni zadel revolver v glavo. — Ampak kaj govorita ta dva človeka?«

»Nič hudega vendar! Gospa je dejala: 'Menil je, da se bo s tem izkopal.' Gospod je pristavil: 'Če bi znal, kakor znajo judje, bi bil ostal pri vsem tem bogat človek.'«

»Bagage. Ne morem trpeti ljudi, ki govorje tako gotovostjo. Italija se je že začela; njene muke se napovedujejo.«

»In njena umetnost?«

»Tudi pred njo me je strah. Ne smej se, ker Bog mi je priča, da mislim resno. Strah me je tiste vrtočlavičnosti, ki se me bo polotila. Bolje bi bilo, da ni ne muzejev, ne knjižnic, ne gledališč. Bilo bi nam vsem v korist, če bi te reči odpravili, ker nam zastrupljajo življenje. Vsem. Umetniki zastrupe najprej sebe in potem druge. Ali če že mora imeti sit človek uro zabave in naslade, naj skrbe za to tisti, ki se imenujejo stari mojstri. Novih naj ne bo več.«

»Ti ne boš napisal nobenega verza več. —«

»Nobenega, če bom pameten. Krivica je. Koliko sem žrtvoval življenja, poštenja in vsega, kar je bilo najboljšega v meni, tistim par slabim pesmim, klicem mutca, ki se potaplja, ker ga ljudje ne vidijo, sajam velikega požara, gnili setvi. Lažnivec sem, hinavec, tat, nečistnik, in ko sem se danes česal, bi bil pljunil v ogledalo, če bi se ne bil bal, da bom tudi s tem lagal. Dušo sem si

razbodel kakor sito, in čemu, Verehrtester, čemu? Vsi tako trpe in se mučijo tisočletja, zato da more umetnostni in slovstveni in glasbeni zgodovinar razlagati stvari, katerih ni še nihče nikoli razumel.«

»Marsikaj vendar razloži in mnogo tudi razumemo.«

»Razumemo. Občudovanja si vreden, kadar govoriš v množini. Dobro, recimo, da razumete — ali je s tem poravnana velikanska krivica, plačan umetnikov osebni dolg? Ali ste s tem deli v ravnotežje boleče nesoglasje njegovega življenja? Vidiš, kako prijetno se je igrati potomce! Žrtve so neprimerno večje kot vaša hvaležnost in se ne izplačajo. In še hvaležnost je krivica. Tisti ljudje, ki pišejo pesmi in delajo skladbe in zgotavljajo slike, menijo vsled te hvaležnosti, da so storili nekaj velikega in zaslužnega, in tisti, ki še ne pišejo pesmi in ne delajo skladb in ne zgotavljajo slik, namerjajo vse to delati, ker hočejo storiti nekaj velikega in zaslužnega, da si pridobe hvaležnost in slavo. Tako zapeljujete potomci s hvaležnostjo, ki jo izkazuje starim, nedoraslo mladino v lenobo, neznančajnost, veliko osebno zadolženje, nesrečo in vse tisto, kar se imenuje umetnost. Meni že beseda sama preseda; pameten človek čuti, da je v njej nekaj hinavščine. Lepo te prosim, ne mahaj z rokami, kakor bi imel opraviti s premaganim stališčem! Je vse do besede res. Koliko poznaš resnično talentiranih lepotvorcev (spodobneje ni mogoče predstaviti Fritzovega izraza), ki jim ni življenje zavoženo in ki niso sami pokvarjeni? Zakaj umetnostni zgodovinar ne govori o tem? Čim več te človeške lepote, tem manj moralne moči v nas. Za naš slabotni in do mozga pokvarjeni čas ni nič bolj značilno, da toliko govori o umetnosti, kot je značilno za umetnost, da se v tem pokvarjenem času krepko razvija kakor v posebno ugodnem elementu.«

Vlak se je ustavil v Postojni. Gospod in gospa sta izstopila, vstopila je tropa tržaških turistov.

»Fritz, to je Postojna.«

»Kaj je z njo?«

»Tista slavna jama je tukaj.«

»In kaj je v jami?«

»Lepi kapniki. Ves svet hodi sem. Angleži...«

»Menda sem enkrat nekaj slišal o tem. Čakaj, dolgo sem premišljeval, ali naj ti povem. Preberi to pismo, da ne bo pozneje nepotrebnih besed.«

Vzel je iz notranjega žepa pismo, ki se mu je poznalo, da ga je nalašč v pesti zmečkal. Bilo je približno tako:

— Ko si pisal pismo, ki sem ga danes prejela, si bil zelo slabe volje, cesar bi ti ne zamerila, ker vem, koliko trpiš, ali pa si hotel vse z eno potezo končati, da te več ne dolgočasim. Že v predzadnjem pismu sem opazila, da se nekaj takega pripravlja. Tisto je bilo kakor popek, današnje je strupen cvet. Praviš mi: Jaz grem v Italijo in pozabi me, kakor pravim jaz svoji šivilji: Jaz grem na ples, hočem novo obleko. Toda jaz ljubezni ne morem menjati kakor obleko in imam vsako sezono le nov klobuk, ne drugo srce. Ti to veš, zato si nisem na jasnem, kaj misliš. Govoriti moram s teboj, da bom na jasnem. Ne zato, da poravnam, kar se morda ne da več poravnati, ampak da bom na jasnem. Če mora biti, da greva narazen, pojdeva. Koliko trpim pri tej misli, vem samo jaz, ti ne slutiš, dasi praviš, da poznaš žensko. Ljubila te bom dalje, toda brez nadleže, in kadar se sestaneva v družbi, se ne bom kazala ne užaljene, ne prevarane, oboje je neumno in meni tako zoprno kakor tebi. Vem, da ne ravnaš prav, in se skušam prepričati, da prav ravnaš. Za eno si pa lahko brez skrbi: ljudje ne bodo nikoli vedeli, da nisi prav ravnal. Veselilo bi me, če bi se tudi sam tega ne zavedal. Naj bo o naju dovolj. V Benetkah te bo čakalo pismo, poste restante. Če bi pa vendarle odpoštoval, preden pride, pusti na pošti svoj naslov, da ga pošljejo za teboj. Odgovoriti mi moraš, ker prideva z mamo v Florenco. Pogovoriti se hočem s teboj, še enkrat: ne prositi ljubezni, če je ni. Mama seveda ne ve ničesar. Naj bo zadosti o naju.

Nisem zelo zdrava. Mama me je hotela peljati v Švico, sedaj sem jo preprosila za Italijo. Nikakor ne morem spati, skrivaj jemljem krepke doze morfija. Mama ga sovraži, ker ne ve, kako strašne so noči brez spanja. Enkrat ga je našla, bil je škandal s solzami. Vse to je strašno neumno in te morda le dolgočasi. Imaš prav, tudi mene dolgočasi. Na svidenje v Florenci! — E.

Ah, bila je to tista blede, plavolasa Ester, ki je Fritz rekel o njej, ko jo je prvič srečal: To žensko bom ljubil do groba. Tudi na to ni bilo kaj reči. Bil sem v zadregi in sem mu vrnil pismo molče.

»Vidiš, tako je, Verehrtester.«

»Zakaj si ji pisal tisto pismo?«

»Ker je bilo prav tako. Ker je ne ljubim več, ker ne morem nikogar ljubiti. Ker smo vsi moralno degenerirani. Tudi ona govori o umetnosti in psihologizira. Tisto primero o popku in strupenem cvetu si bral; taka reč deluje name kakor leden obkladek na vročičnega bolnika.«

»Ali si zaradi slabih primer . . . Ali ti to daje pravico, da delaš krivico?«

»Vem, da je ne daje, in vendar ne morem drugače, kot da si jo lastim. Nehajva! Ni vredno besede. Naj se zgodi, kar se mora zgoditi. Omenil sem ti stvar le zato, da ne boš pregovarjal in dokazoval, če se bom hotel peljati mimo Florence.«

Nagnil se je v kot in zatisnil oči. Peljali smo se proti Trstu. Pastirji in pastirice so hiteli proti vlaku in mahali v pozdrav smeje. Tudi iz neke hiše ob progi — vsa okna so bila nastežaj odprta — je dekle vihtelo smeje beli predpasnik. Potniki so pozdravljali z rokami in robci in klobuki. Taki pozdravi so najlepša reč pri železniški vožnji; srečujejo se popolnoma tuji ljudje, se prijateljsko nasmehnejo, kakor znanci, si žele dobro in so v prihodnjem trenutku že daleč narazen. Hip je kratek, toda spomin je večkrat dolgotrajen in živ in vedno lep, kakor na žrtev ali dobro dejanje; prav v dnu srca je, težak in topel.

Moral sem izstopiti, Fritz se je odpeljal sam proti Trstu. Bila je že noč, ko sem sédel v Vidmu na beneški brzovlak. Bil sem popolnoma sam v kupeju in sem začel brati nov potopis po Italiji. Pisan je tako, kot sem se bal, da bo. Baedeker prestavljen v literarno zamaknjenost. Vsaka ped zemlje je zgodovinska, grobovi so povsod, povsod velike sence preteklosti, deloma krvave, deloma eterično nežne. Morje valovi v primeri, šumi v primeri, gore so kakor . . . nevemkaj. Ljudstvo je tako in tako; komponente njegove psihologije so popolnoma jasne, posameznikov ni, ali če so, govore kakor poosebljena laška lastnost. Umetnost obstoji iz anekdot, ki vse razlože (Taine je najpopularnejši učitelj), in v tem, da podtaknemo umetniku nekaj, česar sami ne mislimo, pa trdimo, da mislimo in da je on tako mislil, dasi tudi tega

ne verjamemo. In toliko zanimivega se zgodi na poti, vsako mesto ima svoj dogodek, včasih flirt, včasih nevarnost, sempatje tudi kako novo spoznanje.

O potopis, ti stara nadloga! Nezakonsko dete jalove zadrege, sramotno dejanje obupanca, pesniška laž nepesniških piscev, zgodovina mukotrpnih ur ob pisalniku, nazorni pouk o puščavi domišljije, pavovo perje, utrgano na tujem zeljniku in položeno v skledo ljudem, ki žeja po izobrazbi, nestvor si, starec potopis. Bil sem že večkrat z doma in se mi ni nikoli nič zgodilo, kakor se mi sploh v življenju ni še nikoli nič zgodilo. Niti okraden nisem bil; mislim, da niti palice nisem nikoli izgubil. Drevesa so v Italiji velike rastline kakor pri nas, hribi so vzbokline prsti, zvezde so pač zvezde tu in tam. Zgodovina je drugačna, toda to nam pripoveduje zgodovinar bolje kakor literarni turist. Ljudje so drugačni, toda ljudje so tudi pri nas med seboj drugačni. In samo to je zanimivo. Pastir, ki mi je zamahnil ob progi v pozdrav, je za enkrat važnejši kakor benečanski doži; brez pastirja ne bo dožev nihče razumel. Če bi razumel Fritza, bi vedel toliko, da bi lahko molčal do smrti. Sebe bom razumel tedaj šele, ko bom gledal večnost iz obličja v obličje; takrat bo vsa vednost pred menoj in v meni brezkončni molk strmenja.

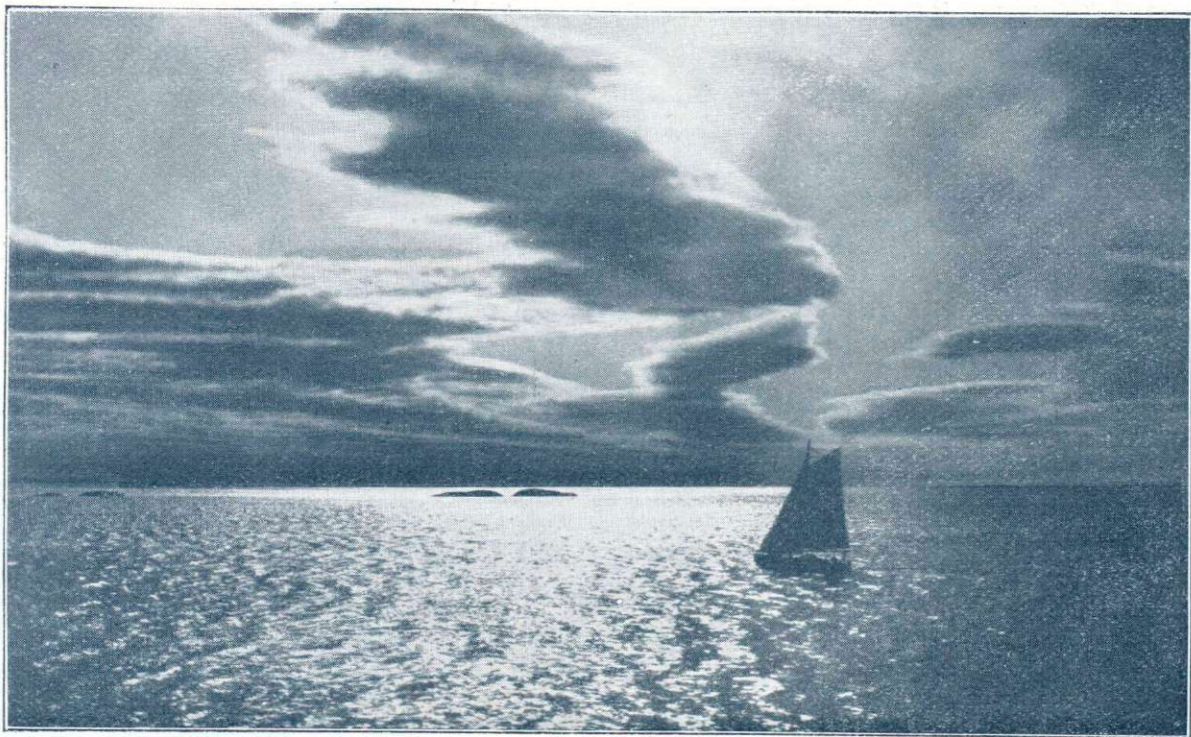
Benetke.

Stanujem v najbolj dolgočasnem hotelu, kar jih ima lepa Riva degli Schiavoni. Vsi Slovenci hodimo sem; v obednici visi podoba našega cesarja na desnici. Sobe ni mogoče najti brez izurjenega vodnika. Zajtrk ni nič bolj dolgočasen nego zajtrkovalci; soliden, drag in pedantičen, kakor gospod, ki sedi s hčerko v pročelju.

Fritz pride, menim, še predpoldnem.

POLARNA EKSPEDICIJA.

SEVERNI SVIT.

STARI LOVRČ.

Relief. — Spisal I. Mohorov.

Hentaj!»

Sosedje so stopili pred hišna vrata in se spogledali in nato molče strmeli za njim, ki je, okoren in težek ko dren, stopal mimo njih v »dolenji konec« k Žanču, da mu v prodajalni iztehtajo »štruco« masla. Tako za pol metra od sebe vstric ušesne višine jo je nosil tehtat na veliki leseni plošči. Malo hudobije je bilo v njem, zakaj vedel je, da so sosedinje neumne in so trdno prepričane, da zna on — stari Lovrč — kravam »narediti«, tako, da ima njegova — Lovrčeva — Cika za vse sosednje krave mleka in masla, in vedel je tudi, da so sosedje toliko nespametni in verujejo svojim ženam. Zato mu je igral okrog obritih usten tisti nevidni smeh, ki diplomatičnim ljudem tolikanj pristaja — morda pa tudi ne pristaja! Stopal je počasi in preudarno, ko da stopinje že vnaprej čakajo, da obstanejo ob pozdravu:

»Lovrč, ti nosiš pa težke ,štruce'!»

»Težke!« Noge postoje, levica ponosno prikimam. »Kaj, je moja Anca lahko vesela.«

Njegova Anca, »ki je bila lahko vesela«, mu je bila zakonska žena in je bila vedno v veliki zadregi. Zakaj sosedinje so jo radi masla gledale postrani, ona pa si ne bi za ves svet upala razodeti jim, da tisto tako očitno kazano maslo ni spinjeno doma, nego je bilo pod mrak kupljeno pri onemistem Žanču, ki je je drugi dan tehtal skupaj z Lovrčevim.

Pa je Anca, »ki je bila lahko vesela«, imela tudi sicer čudnega moža.

Pred petimi leti je bil prišel Janez Lovrč od vojakov. »Sedeminštiridesetega je bilo,« — je pravil —, »pa sem le stopil k majorju. Pa kakor se tiče, sem pozdravil, pa sem rekel, da sem že služil dovolj dolgo — takrat smo služili osem let —, pa sem le rekel; domov bom šel. Pa je rekel: ,Kam?' ,Na Most,' sem rekel, ,gospod major, na Most. Osem let nisem bil na Tolminskem.' ,Nič ne bo,' je rekel. ,Gospod major,' sem rekel, ,nič se ne šalim. Do korprola sem služil, naprej pa ne maram. Kar dopust mi bojo dali, kakor mi gre pravica. Zvesto sem služil, pa tistega Laha, ki je svojega prijatelja ustrelil, pa se ni nihče upal nadenj, sem ukrotil.' Pa je le odkimal. Me ni mogel, dedec, ki je bil ko zlomek, me ni mogel, ker sem mu vse prav napravil. Nagajal je rad. Ne boš, sem rekel, pravica velja. ,Gospod major,' sem rekel, ,dopust mi gre. Če ga ne dajo, pojdem pa tako.' Hudimana, se je razjezil. Kakor rak je bil rdeč pa napihnjen, pa da pojdem skoz šibe, mi je rekel. ,Ne skoz šibe, ne skoz palice,' sem rekel, pa kar naenkrat sva bila vkup, pa je ležal, pa sem mu pokleknil na prsi.«

Tu je redno prenehal za hip. Očividno je imel nekaj govorniške sposobnosti.

»Narobe je bilo. Sem pozabil, da ima zlato uro pri sebi. Zmel sem mu jo. Potlej je pa bilo. Amen, sem rekel, šibe ne uidejo. Tistemu Trojarjevemu iz Zalaza, ki je pozneje pri vojaki umrl, sem rekel zvečer: ,Luka, tu je tornister pa suknja, puško in sabljo vzamem s seboj. Pa le reci, da sem šel, če me bodo iskali.' Pa sem šel.«

Zopet umetniški premor.

»Na Selih sem bil, pa je zazvonilo na Mostu sveto jutro. Sem le zmolil tri češčenemarije, da bi me Bog in sv. Lucija varovala. Pa sem prišel domov. Rajni Jermol me je srečal, pa me ni poznal. Pa odprem vrata doma. Le sedi stari Lovrč, moj oče, za ognjiščem. Pa spal je.«

»Oče,« sem rekel, »kaj spite?«

»Lej ga no,« se je ustrašil, »bi rekel, Janez je, pa Janez ni!«

»Pa je,« sem rekel. »Dezentiral sem. Kaj pa mati?«

»Le noter k njej pojdi,« je rekel, pa je potegnil nogo k sebi, ker mu je bila zaspala.

Le stopim na vrata. Ti, moj ljubi Bog, notri je ležala, pa — mrtva.

»Jo še vsaj vidiš,« je rekel oče.

»Vidim, vidim,« sem rekel, pa solze so mi prišle v oči. Potem sem pa kar spat hotel.

»Kaj, sabljo in puško si tudi prinesel?« je vprašal oče.

»Če pa sem dezentiral!«

Dva dni sem spal. Potem sem pa le vstal pa k maši sem šel. Pa so nekaj govorili, da me bodo lovili. Rajni Drejev mi je rekel, da me bodo lovili, da je prišlo na županstvo, naj me.

»Naj me le,« sem rekel, »če se majorja nisem bal, se galjotov in biričev pa tudi ne bom. Skrival se ne bom. Doma spim, pri postelji imam puško pa sabljo. Dobro mu ne bo, kdor pride.«

»Bog pomagaj, Janez,« je rekel, »jaz te že ne bom. Saj sem tvoj prijatelj. Ti si ko živina. In nad tistega Laha so te tudi poslali.«

»Mislim, da,« sem rekel, pa Bogu sem se priporočil, pa prav brez skrbi sem zaspal. Pa me niso lovili, ne. Samo puško in obleko sem jim poslal v Tolmin, da bo mir.

* * *

Tedaj je bil prevzel Lovrč gospodarstvo po očetu. Nekaj gozda, pa v bregu ležeče »Brice« to je bilo zraven vse. Te Brice! Sosedje so svoje ravne njive orali, Lovrč pa je moral svoje strme kopati in rezati.

»Prekopana njiva je vse kaj drugega,« je pravil, pa je vendar nekam zavistno gledal sosedo. In gozd! Je že res, bukov je, pa kaj bo to, če ni drevesa v njem debelejšega od otroške roke. Da mora baš on — star korporal, ki zna kranjski, nemški, laški in hrvaški, da mora on, ki je majorju uro zmel, pa tistega Laha ukrotil, pa v Trstu svojega tovariša iz morja potegnil, pa skoraj sam utonil in zato ni hotel še po drugega skočiti, dasi

je bil to bogatih staršev sin in so mu ponujale goldinar laške gospe —, da mora baš on imeti »krivo« polje in požirati pomilovanja vredno prevzetnost sosedov!

Nekoliko ga je potolažilo, da je prišel za pevca na kor. Le reče pri pridigi stari Arnac izza pregraje:

»Lovrč, noter pojdi na kor. Ti boš pel. Korprol si bil, boš tudi note poznal.«

Lovrč ni sicer poznal not, to pa je že razumel, da je treba gledati na tiste pike, ali se pomičejo gor ali dol. In tako je našel Arnac novega pevca. Lovrču pa je vzšlo novo solnce slave, ko so ljudje govorili:

»Hentaj, glas pa ima, glas!«

In kakor tisti mevše, ki je s kora kozje oči po cerkvi metal in je eno obstalo grbasti ženici med ramama, tako je tiste čase »vrgel oči« Lovrč na Anco. In ker je deklet hvalilo njegov glas, je bilo kmalu vse v redu in Lovrč se je oženil. Odlej je pel od leta do leta krepkeje in deloma nekam »samostojneje«. In žena je hvalila njegov glas.

»Kaj pa danes? Ali me je bilo kaj slišati?«

»O, pa še kako! Glas imaš, glas!«

»Glas ima, glas,« so rekli farani. Samo župnik Tomaž je bil nekam drugega mnenja. Na sv. Štefana dan ga je prav ujezilo nekaj.

»Lovrč,« je rekel, po maši, »kako si pa pel danes!«

»Kaj, se me je slišalo?« je vljudno in skromno vprašal Lovrč.

»Ste ga videli! Če smo ga slišali. Lovrč, ti narobe poješ, zdaj veš.«

Tedaj pa tudi Lovrč ni molčal.

»Pa naj ,oni' primejo prav!«

»Mene boš učil,« se je oglasil Tolminec v župniku Tomažu. »No, pa pokaži, da znaš, zapoj no, zapoj: do—re—mi—fa—«

»Le sami naj si zapojejo, jim je bolj potreba!« je odklonil Lovrč rigoroz.

Pa so rekli gospod Tomaž:

»Si tudi bom, Lovrč. Ti pa na koru ne več. Me že dovolj motiš, da še maševati ne morem.«

Pa je Lovrč hudo zameril gospodu Tomažu in na Novega leta dan ni pristopil k »ofru«.

Šele ob župnikovi smrti mu je odpustil.

»Čiginjec je bil. Kdaj pa so znali peti Čiginjci!«

* * *

Rodila se mu je hčerka Ančka. Šest let ji je bilo, ko jo je nagnal neki pes in je padla pod vaški zid in se hudo potolkla na čelu. Tisti dan

so sosede skrile Lovrčevko pred možem; hudo je bil jezen, da ni pazila na otroka. Otrok je okreval z brazgotino. V petnajstem letu je Ančka umrla za kozami. Ž njo je umrla možu mladost. Kljub temu, da se mu je rodila še druga hči, je vendarle opuščal dom in domače in posvetil vso svojo ljubezen »nesrečnemu« polju. Jesen za jesenjo, zimo za zimo je prekopaval Brice, prenašal zemljo, nižal in višal zemljo v obliki dvoje nasipov in tako izravnal z neznano muko svoje polje. Ko so čepeli pozimi kmetje za pečjo, je stal Lovrč z motiko in krampom sredi Bric, odkopal kamen in ga položil nad njivo v grobljo, ki je rastla od leta do leta v izdatno zaslombo golazni in zavetje kač. Odkopal je zmrzlo, otrplo kačo in jo vrgel na groblje. Pravili so ljudje, da mu kače ničesar ne store. Drugega bi pičila, Lovrč jo lahko v nedrije vzame. Saj jo lahko, če pa še nobene ubil ni. In to golazen dobro ve! Ob robu polja je zasadil črešenj. Ko smreke so mu rastle v zrak. Tako so bile visoke, da tatje niso radi lezli nanje. Niso niti bile prerodovitne. Vsako tretjo pomlad so obrodile po vejah na zatišni strani. Pa so bile vendarle neizrečeno drage Lovrču, ki je iznašel celo posebne vrste lestvo zanje, katero je sicer skrbno skrival v turščici.

Ko so bili po nekaj letih prekopali grob njegove prve hčere, je prepoznal po udarcu lobanjo in jo vzel s seboj domov, in ko je ženo Anco, »ki je bila lahko vesela«, obšla groza in ni hotela niti spati več v hiši in zagrozila možu z »gospodom«, je Lovrč vzel lobanjo, jo nesel v svoje Brice, pokopal in zgradil na mestu malo kolibo. In tu je sedel po delu utrujen, sam, molčeč. Ali je mislil? Ali je čutil? Čuden človek, čudno srce. Žena se mu ni tolikanj smilila ko ozebla kača ali od otročajev olupljeno črešnjevo drevo, ali krava, ki so ji vzeli telico. Ni šala! Štiri dni ga ni bilo z Bric domov, ker ni mogel poslušati mukajoče krave.

Potem se mu je omožila hči in so mu rastle vnuki. Tedaj je sedemdesetletni oživel, izvlekel zaprašene spomine in pripovedoval, kako je dvajstleten potoval z očetom v celovške šole in na Predelu nabiral za lakoto borovnic, kako je majorju uro zmel, kako je dezentiral —

»In skozi šibe ste tudi šli?«

Trdil je, da bi bil moral iti, pa da ni šel. Pa je baje le šel. Ljudje so vedeli, da je tisti Tro-

jarjev iz Zalaza povedal. On pa je trdil, da Trojarjev ni nič vedel in da tudi povedati ni mogel: »Če je pa pri vojakihi umrl!«

* * *

Tri dni, preden je umrl, sem ga še videl. Hudo je bil slab. Ostrorezano, štirivoglato obličje z bodečimi očmi, poraslo od sivih kocin je bilo upadlo in rumeno, telo neznatno, roka, ona desna roka, ki je edina v celi vasi brez pomoči levece nosila mimo »Žanča« bandero sv. Lucije, ta roka je sedaj brez moči segla v mojo otroško in se nato oprijela za vrv, pripeto pod strop nad posteljo in dvignila rahlo omrtvelo telo. In še mi je segel v roko, in morda je tedaj za hip, prvikrat in zadnjikrat začutil mož, da se ž njim končuje ena vrsta ljudi in začenja nova generacija, kulturnejša, ali kdove li ne manj žilava!

»Priden bodi!«

In mož je omahnil z otrplim hrbtiščem nazaj na posteljo.

Ej, oče, ti si menda vendarle zatajil Trojarjevega. Ti si šel skozi šibe, skozi palice! . . .

* * *

Pisali so mi, da so ga našli izvun postelje mrtvega — stoje! Pripovedovali so mi, da je še dan pred smrtjo, čuteč v kuhinji žalostno čivkanje ujetega ptica, poklical vnuka Franca k sebi in ga udaril, šepetajoč, da bo znal ptiče loviti.

Mlajši paglavec Peter je bil previdnejši in velel, ko ga je brat prišel klicat, da naj oče le pove, kaj hoče, da on tudi v kuhinji sliši . . . Svet napreduje!

In zdaj počiva stari Lovrč pri Sv. Mavru v krogu otrok in žene. Ima li mir? Da le ne vstaja in ne obiskuje svojih Bric in ne vidi, kako neusmiljeno so mu vrgli črešnje iz zemlje. Da se mu le ne toži po gozdu, ki je v njem preštel do zadnje vse bukve in mi stokrat razkazal mejo. Da se mu morda ne toži po vnuku, ki ga je peš vedel v latinske šole — pa ne v dvanajstem letu —, in mu pred učiteljem pomagal s svojo koroško nemščino, da ga je moral osupli učitelj iztirati vpričo jokajočega kandidatiča iz učilnice.

Bog Ti odpusti sovraštvo na majorja in župnika Tomaža in sosede, Bog Ti odpusti naivno bramarbarsko zanosnost, Bog Ti poplačaj skrito ljubezen pod grčavo lupino — moj ded!

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

II. Nove oblike in njih usoda.

V pisavi ni ostalo samo pri oblikah, katere je vpeljal Luka Svetec, temuč se je pokazalo kmalu še več drugih. Mladi četrtišolec Levstik¹, ki se je Svetcu prvi pridružil, je hodil še po stopinjah svojega učitelja, toda drugi posnemovalec Svetčev, Fr. Cegnar, je vpeljal na svojo roko že več novih, ilirskemu duhu odgovarjajočih oblik. Poleg posameznih hrvaških in staroslovenskih oblik je uvedel pisavo veznika *da* namesto *de*, ter končnico *a* v množini srednjega spola pri pridevniki: junaška dela namesto junaške dela.² Obe novi obliki je predlagal že Juri Sodevski-Kobè v »Novicah« 1844, kar se pa takrat seveda še ni dalo sprejeti. Tam piše Kobe: »Gosp. Majer terja od Krajncov, da naj pišejo u narečju, ki vlada med Ljubljano in Reko; gotovo bi nas to ... jako približalo južnim Slav-

¹ Levstik je priobčil v »Sloveniji« 1849. str. 168. svojo prvo pesem »Želje« dne 25. maja, torej je našel Svetec prvega somišljenika še le čez dobre tri mesece, kar je pač pozno, če pomislimo, da je Svetec spesnil v Sloveniji od svečana do maja precej pesmi. Levstik je pisal samo Svetčeve nove oblike, zato je pisal po starem veznik *de*: *de* bi se živela (168), kakor je pisal tudi Svetec: *de* pred mrazom (108).

² Veznik *da* je uvedel v Sloveniji, 1849. str. 340: da jo je napadel, da je zdravilo; dotlej je pisal *de*: *de* so (332), *de* mi lasi po koncu stopijo (336). Pisava: junaška dela itd. se nahaja od str. 344 dalje; vera v višja bistva (352). To končnico je vzel po ilirskem; koroško-štajerski pisatelji so pisali s kranjskimi vred *e*: junaške dela. Tako tudi Svetec: brezdna peklenke (212) in sam Cegnar: znamenja so slednje (232). — Stare oblike je rabil Cegnar na str. 56, 116, 120, 124. Nekaj novih prvič na str. 224, toda prihodnja pesem (276) ima zopet vse stare oblike; izključno nove rabi od str. 332 dalje. Imenitnejše oblike in besede Cegnarjeve so: fonetična pisava strsl. vz-: vstok (224), vshod (340); Navratil piše: vz (Vedež, 1849, II. pol. 29. piše: proti vzhodu, kjer pod črto posebej pristavlja opomnjo: vz (beri »uz«) po staroslovansko v'z, pomeni v sestavljenih besedah »gori« (auf, hinauf); tedaj solčni vzhod (Aufgang). — Hrv. besede in oblike: prosterla bo verhove (224), razmotrim (340) k nadahnutju Serbov (344), žertval bi se (344), oziralnik: Obrenović, kiga smo vidili (368), gosti, kim posteljejo (360), kega (404), kemu (344), strsl. lon = naročje, ste se v domači lon vernili (348); štaj. - koroško: prijatelj (348, štirikrat), po Majarju, Pravila 49, piše: sosedščina (352) dalje: v eno mero naprej pleše (352). Po Majarju, Pravila 44, piše: petek (368), dočim ima Slovenija do l. 1850, ko je postal Cegnar njen urednik, obliko petik. Nova pisava za pregibni glas vendar vkljub temu še dolgo ni zmagala, toda o tem pozneje.

janom, ker bi mi z njimi imeli vse pridavne imena u srednjem spolu ... na a, postavim: dobra vina, rudeča jabelka i. t. d.; tudi bi z njimi imeli enak veznik: da namesto *de*« (168). Za Svetca je bil Cegnar, dasi se mu ni takoj pridružil in je še potem dalj časa omahoval, velika pridobitev, ker je zlasti v zadnjem četrtletju 1849. l. v leposlovnem delu »Slovenije« mnogo pisal in s tem nove oblike zelo utrdil. Nadaljnji pridruženci Svetčevi: brezimni pisec članka »Življenje Paskievića«¹ Navratil² »Starološki«³ se z uvedbo kakih novih oblik niso proslavili; pač pa je vpeljal Miklošič v pisavo zapadne slovenščine koroško končnico pri pridevniki: n. pr. v velikej četvertini; o Filologiji Slovenske⁴, kar je priporočal že tudi Majar; ker so se je oklenili Cigale, Cegnar, Podgorski, Navratil, se je v pisavi mladih sprejela kot pravilo, vendar zmagati vsled odpora starejših ni mogla. Pozneje so se je oprijeli Levstik, Stritar in tovariši, pa zopet brez uspeha. — Važno novo obliko je začel pisati Jeriša-Detomil⁵ v »Vedežu«: večja žaba namesto kranjsko-koroškega: večji žaba. Pesnik Jeriša je znamenit tudi zavoljo tega, ker je nove oblike prvi uvedel v »Vedeža« in s tem pridobil za novo pisavo že drugi slovenski list, ki je koncem tega letnika pisal že skoro vse po novem. Največjih zaslug za novo pisavo pa si je stekel urednik »Slovenije« sam, ki se je ogrel za nove oblike nekako v zadnjem četrtletju l. 1849., ko je pisal z njimi že vse uvodne članke in pridobil s tem za nje tudi ostale »Slovenijine« sotrudnike. Oprt na tako lepo število prijateljev novih oblik, se je Cigale odločil, da prenese novo pisavo tudi k slov. drž. zakoniku, katerega urednik je postal koncem l. 1849. To svojo namero je razkril v »Sloveniji« v dopisu z Dunaja 7. decembra, list 98., na kar so »Novice«⁶ nastopile — in to prvič — proti novim oblikam in njihovim širiteljem, rekoč: »V Slovenii l. 98. je rečeno: ,de se bo gosp. prestavljavec deržavniga zakonika

¹ »Slovenija«, 1849, 236 sl.; ² l. c. 320; ³ l. c. 400; ⁴ l. c. 368.

⁵ L. 1849., 107. Tu piše že: globokejša luknja (108), večja žaba, stareja žabica (108). Svetec je pisal še po starem: Toplota najmilši bo grela — Te sapa naj meči objela — Naj lepši, naj zalši cvetica, Slovenija, 1849 (108).

⁶ L. 1849, 223, 227, v članku »Nekaj zastran deržavniga zakonika«, spisal Bleiweis sam.

v prihodnjih listih tudi občno zaželjenih (!!!) novejših oblik poprijél.' — Kolika pomota! Kér poterpežljivi Slovenci molčé, in pustijo dva ali tri gospode pri miru, kateri v enim ali dvéh listih svoje sladke sanje za sebi tolikanj preljubljeno ilirščino pri vsaki priložnosti v slovenščino vrinjujejo, za to tedaj so te neslovenske oblike občno zaželjene?! — Nam je po dopisih, ki jih dobivamo, dobro znano, da večina bravcov ne želi novejših oblik, ki se ne derže slovenskih slovníc, ki so iz naroda vzete.« (223.) »Ali se bo (državnega zakonika) ... namen dosegel, ako se mu piše po novejših oblikah, ki so jih jeli nekteri gospodje siloma rabiti? Teh gospodov namén je, da se naše slovensko narečje z ilirskim zmeša ... Ta namen bi napčin ne bil, ko bi iz njega postalo občno jugoslovansko narečje, in ko bi se dal doseči brez poškodovanja slovenskiga ljudstva ... Kaj bo imelo slovensko ljudstvo od tega? Pisavci in njih prijatli bojo to izmišljeno pisanje brali — ljudstvo pa bo na suhim ostalo, ker tacih reči, ki jih ne razume, ne bo bralo.« (227.)¹

Bleiweisov odpor je potisnil zdaj mladim pero v roke, da so branili nove oblike in razkrili načela, po katerih so uravnali svojo pisavo. Njih izjave so znamenite, ker vidimo iz njih jasno, da je nova pisava odsev novih idej, katere je vcepil mlademu slovenskemu razumništvu ilirizem, in to zlasti ilirizem, kakor ga je literarno zastopal Mat. Majar. Poudarjamo pa, da so nove oblike le odsev ilirizma in le odsev Majarjevih Pravil, ker vsega, kar je ilirizem terjal, si niti sam Majar ni upal na mah doseči² in da je terjal tudi Majar preveč, naglašajo naši mladi literatje sami.

Iz imenovanih razlogov hočemo odgovore mladih natančneje zasledovati. Odgovarjajoč na Bleiweisov članek pravi dopisnik »Slovenije«: »Kar se tiče besed 'novejših oblik', moramo reči, da ... so starje od oblik, ktere naše sicer slavne Novice rabijo. Teh oblik so se le novejši pisa-

¹ Znamenite pa so poslednje besede v članku: »De si pa zraven svojiga čistiga slovenskiga pridobimo tudi popolnoma znanost ilirskiga jezika, naj se na vsacim slovenskim gimnaziji napravi tudi učiliše ilirskiga jezika: le to je prava pot vzajemne književne zveze«.

² Ko je v »Sloveniji«, 1849, 338 v članku »Ilirskoslovanski jezik« povzel vse svoje nazore glede ilirsko-slovenske pisave in predlagal osem novih oblik, je pristavil tukaj sam: »To (sc. 8 točk) bi bilo vse! Več ne smemo spremeniti (podčrtal Majar), da se nam štrina ne zmeša. Ako slovenščino samo u teh osmih slučajih gledamo približati književnemu ilirskemu jeziku, smo ipso facto Slovenci s ostalimi Jugoslovani glede jezika sjedinjeni; vse druge različnosti se bodo same od sebe poravnale.«

telji poprijeli opiraje se na ilirščino in staroslovanščino«. Ne gre misliti, izvaja dopisnik: očitka ilirščine, »da bo g. prestavljavec derž. zakonika vse ilirske oblike kar na vrat na nos vpeljal. Mi pa zamoremo zagotoviti, da ne bode med temi oblikami ne ene, ki bi ne bila slovenska«. (412.)

Naštevajoč novejše oblike, »ki se bodo tudi v deržavnem zakoniku rabile«¹, napoveduje dopisnik »J« z Dunaja, da bo nove oblike natančneje razložil v prihodnjem letniku Slovenije drug mož (bil je to Svetec), sam se omejuje le na nekatere očitke Bleiweisove. »Nam očitata, tolikanj preljubljeno ilirščino, nenarodne oblike itd. ... Mar niso vse te oblike čisto slovenske, ki so nekaj med narodom na Štajerskem, nekaj na Koroškem, nekaj med narodom na Kranjskem v splošnej navadi? ... S kolikor pisatelji sim govoril, vsak je živo želel, da bi se te oblike vpeljale ... Bote prašali, zakaj pa vonder ravno na tih oblikah toliko jezdarimo? Mi verjemo v slogo Jugoslavjansko. Ako tedaj dobimo med vlastnim slovenskim narodom več oblik ene baže, si izvolimo tisto, ki nas z brati Iliri, ki nas z drugimi Slovani veže, ki je po slovnici staroslovenskeje ... Naredite, prosimo, majhen razloček med nami in ognjenima rodoljuboma Svečanom (Einspielerjem) in Majarjem, ki tudi po našem mnenju pač še malo pre dalječ segata! ... Ilirščino smo priporočali in jo še priporočamo, al ne da bi jo s čistim zlatom slovenščine mešali, temuč da bi jo znali.« (415.)

Z zavestjo, da služi ilirski ideji, je sprejel nove oblike tudi »Vedež«. V drugi polovici l. 1849. s str. 64. dalje je začel priobčevati pogovore v slovenskem in ilirskem jeziku z uvodom: »Učenih mož misel je, da se moramo mi Slovenci v pisanji ilirskemu jeziku če dalje bolj približevati.« Ko je Jeriša-Detomil z novimi oblikami to tudi res pričel, je uredništvo koncem tiste številke obljubilo, »da bo morebiti v vsakim listu Vedeža en spis, ki bo nekoliko bolj od drugih z ilirskimi oblikami spisan« (112). Svojo obljubo je izpolnjevalo, dasi je Navratil sam pisal še po starem.² Vodilo, ki ga je imel pri »ilirskih« oblikah, je bilo

¹ Te so: 1. om, oma, om; 2. ega, emu, em; 3. večji, večja, večje; 4. dobra jabelka; 5. zaimék »ti« (dieser) mesto navadnega »ta« (kar se je v pisavi nekaj časa res vzdrževalo in je pobil še le Miklošič l. 1853 v Novicah, 338, o čemer še pozneje!); 6. gen. pl. misli, zapovedi. »Te so novejši oblike, ki se bodo tudi v deržavnem zakoniku rabile. K temu še sliši: 1. vpeljanje ... ej pri prilogih ženskega spola mesto navadnega i: milej, v našej; 2. »da« mesto »de« (dass), »kar se pa še ne bode v deržavnem zakoniku rabilo« Slovenija, l. c. 414 (tam pomotoma tiskano: 410).

² Prim. str. 141, 163.

sledeče: »Ilirske oblike, ki so na Slovenskem tukaj ali tam že v rabi, imajo prednost pred drugimi, toliko več, ako je ilirska oblika tudi staroslovanska. V rečeh pa — to je bila tudi njegova želja, »v katerih imajo vsi Slovenci še staroslovanske oblike, se morajo tudi Ilirci nam vклонiti, postavimo: bil, ležal, volil, ne bio, ležao, volio, kakor Ilirci pišejo.« (166.)

Znanstven zagovor nasproti Bleiweisu je prevzel Luka Svetec sam. V 2.—4. listu »Slovenije« l. 1850. je priobčil obširen sestavek pod naslovom: »Nove oblike«, kjer opravičuje nove oblike¹ z jezikoslovnega stališča, kar nas danes seveda ne zanima. Zanimiva za nas je le motivacija, s katero priporoča nove oblike. »Mnogokrat,« pravi, »se nam je očitalo, in ne po krivici, da se terdovratno deržimo svoje posebnosti, da pravice drugih Slovincov ne spoštujemo. Ali hočemo svojo termo še dalje gnati? Krajnci! ne pozabimo toliko važnega sveta: Ne stori bližnjemu, kar nečeš, da ti on stori. Mi se bojimo v ilirstvu zgubiti; Korošec, Štajarc, Istrijan, i. d. naj se nam pa brez upora uklone. To ne gre.« Glede očitka, da se z novimi oblikami odtujujemo od slovenščine, pravi: »(Mi) se slovenščine terdo in zvesto deržimo . . . Toraj smo tistim nasprot, ki nas v ilirstvu utopiti hočejo, dobro vedoč, da je takova poguba samih sebe ne samo nepotrebna, ampak tudi izobraženju našega naroda škodljiva.« Vendar je pa zveza z ilirskim jezikom tudi potrebna: »Ni nam tudi nemogoče prednosti ilirskega jezika vdeležiti se« ter našteva oblike, ki bi se dale v smislu hrvaščine na novo vpeljati. Svoj spis je završil s pozivom: »Vôdi nas, kot je nas vodila, važna misel, da zdaj svoji prihodnji sreči, ki nam le v serčnem objemu svojih slovanskih bratov cvete, temelj pokladamo, kateri pa samo na vseslovenstvu terdno stati zamore.« (16.)

Svetčeve dokaze je izkušal zavrniti Bl. Potočnik², na kar mu je odgovoril Svetec v Sloveniji³ tako temeljito, da se je Potočnik skušal v isti Sloveniji (60) nekako opravičevati. Nove oblike je napadla tudi Zgodnja Danica, na kar pa je odgovoril Cegnar, ki je bil to leto urednik Slovenije. Odgovor⁴ je zanimiv, ker se urednik

hvali, kake uspehe so nove oblike dosegle. »Od novega leta sem,« pravi (list je datiran z 19. svečanom) »smo en sam spis za 'Slovenijo' s starimi oblikami dobili . . . Od mladih pisateljev . . . vemo toliko povedati, da so se skorda ne rečemo vsi, z našimi oblikami . . . sprijaznuli in da jih tudi rabijo. Dokler se ni gospod Podgorski zanje potegnul, in očevidno dokazal, da so pravoslovenske, res da so le malo prijetlov šteje. Ko je pa on pero zastavil, si je pri nas skorej vse mlade pisatelje pridobil, tudi take, ki so jih popred najbolj sovražili . . . (to) nam je mnogo pisateljev in prijetlov slovenščine na lastne ušesa povedalo.«

Res, glavna opora novih oblik so bili mladi pisatelji. Ker pa so imeli ti več leposlovnih moči kakor stari, in so zalagali z leposlovjem tudi liste starih, predvsem Ljubljanski Časnik¹, čegar leposlovni del je prevzel Cegnar, je dobivala njih pisava vedno več vpliva. V Lepoznanskem listu Ljublj. Časnika so pisali izmed naših znancev zlasti Navratil, Gornicki-Levstik ter Cegnar² sam. Valjavec in Trdina, ki sta bila že preje dosledna nasprotnika nove pisave, sta pisala tudi tu po starem. Zanimivo je, da je eno novo obliko, to je mestnik pri pridevnikih na -em, sprejel tudi urednik Bl. Potočnik.³ Najugodnejša prilika pa se je mladim ponudila, ko je začel izdajati Janežič z mesecem julijem l. 1850 v Celovcu Slov. bčelo, ki je bila namenjena samo leposlovju.⁴ Tu so bili mladi kakor riba v vodi. V Celovcu so jih sprejeli z odprtimi rokami, ker so bili pač najožji prijatelji ilirske ideje, za katero so se navduševali tedaj skoro vsi koroški rodoljubi. Matija Majar je vzgojil na Koroškem lepo število pisateljev, ki so hrepeli po ožji jezikovni zvezi s Hrvati, tako Svečana-Einspielerja, oba brata Antona in Valentina Janežiča, Resanskega-Simandla in J. Štefana. (Dalje.)

¹ ki je začel izhajati namesto preminule »Slovenije« dne 2. aprila 1850. pod vredništvom Blaža Potočnika. Leposloven del je imel posebno ime: Lepoznanski list.

² Znamenitejše oblike so: Navratil: v prelepej Serbii (36); Gornicki: se spremenul, spremenula (!), na sodni dan (60); Cegnar: v njegovej starosti, stidi se! (28). Naj višja dostojnost (84), vshaja (160), duh, kiga ne skuša (96), vendar (108).

³ n. pr. v pravem, postavoljubem duhu pisati (1), pri njegovem sosedu (1). Posameznih oblik je več: vshodniža (16), se vzdiguje (20) slovenščina (113). Jezik se tudi prihodnje leto (1851) pod vredništvom Dragotina Melcerja ni spremenil, razen v toliko, da je prav ob koncu leta začel pisati nove oblike, toda takrat je list tudi izginil.

⁴ Drobničeva »Slovenska Čbela«, ki je izhajala v Celju od 3. januarja do konca marca, nima za razvoj pisave nobenih zaslug, ker ni pisala zapadne slovenščine in zapadni pisatelji vanjo sploh pisali niso.

STANOVANJE
PROF. DR. MARYAN
ZDZIECHOWSKEGA.

PROFESOR DR. MARYAN-ZDZIECHOWSKI.

Spisal dr. Leopold Lenard.

Ime moža, katerega danes predstavljamo Slovencem, ni neznano našim rojakom. Postalo je neke vrste simbol, z njim vežemo predstavo neke nove struje v slovanstvu, ki nazunaj še ni dobila konkretnega izraza in jasno izčrtane oblike, ki pa razodeva v sebi mnogo življenjske sile, se kristalizuje vedno bolj in pridobiva privrženecv ter je že postala moč, s katero je treba računati med slovanstvom. Nekateri imenujejo to poljsko slovanofilstvo, drugi krakovsko strujo, tretji avstro-slavizem ali celo klerikalni panslavizem. Nobeno teh imen ne izraža struje, ki se razliva iz Krakova in katere simbol je ime profesorja Zdziechowskega.

Ne more se to imenovati poljsko slovanofilstvo v tem pomenu, kot se je slovanofilstvo Aksakova in Katkova lahko imenovalo rusko slovanofilstvo. Njegovi cilji se ne osredotočujejo na poljski narod, ampak objemajo enakomerno in paralelno vse slovanske narode, njegova idejna vsebina pa sega celo daleč čez meje slovanskega sveta. Saj je profesor Zdziechowski sam profesor modernih slovstev na krakovski univerzi in njegovo duševno obzorje objema celotno moderno kulturo ter jo veže s kulturo slovanskih narodov v harmonično skupino. Čisto drugače rusko slovanofilstvo Katkova, Homjakova in Aksakova, čigar cilji so se osredotočevali na Rusijo in ki je samo iskal vezi med drugimi slovanskimi plemenii in ruskim središčem in vsa slovanska plemena podrejal ruski narodnosti, moderno kulturo pa sploh zametal,

hotel ustvariti neko posebno slovansko kulturo na razvalinah poslopja, ki so ga zidali Ivan Grozni in njegovi predhodniki in potomci, to slovanstvo pa obdati s kitajskim zidom od novodobnega zahoda.

Tudi to ni v strogem pomenu krakovska struja. Slučaj, da profesor Zdziechowski prebiva v Krakovu, da se je tu ustanovil slovanski klub in da tu izhaja »Slovanski svet«, je za to še premalenkosten in ni v bistveni zvezi s stremljenjem samim. Krakov je pač iz raznih ozirov najbolj pripravno polje, da se je v njem začela ta struja, ni pa z njo bistveno zvezan.

Interesi Avstrije in stremljenje te struje v slovanstvu se krijejo v mnogih točkah, vendar ne more raditega že eno zaznamenovati drugega.

Neprimerno je tudi govoriti o nekem katoliškem slovanofilstvu profesorja Zdziechowskega v primeri s svobodomiselnim ali s pravoslavnim slovanofilstvom, ki se oglašča od drugih strani. Saj so profesorja Zdziechowskega od raznih strani napadali, da je modernist in pri natančni analizi njegovih nazorov bi bilo res mogoče najti marsikaj, kar bi ne ostalo na rešetu stroge katoliške kritike.

Nepravilno je mnenje, da je slovanofilstvo med Poljaki nekaj novega, kar se šele poraja pod vplivom delovanja profesorja Zdziechowskega. Poljsko slovanofilstvo je tako staro, kakor poljska zgodovina. Z njim so združeni najslavnejši čini in najzanimivejše strani iz poljske zgodovine. V zgodovini poljskega slovanofilstva najdemo imena

njihovih najslavnejših kraljev od Boleslava Hrabrega do Jadvige in Jagiela in Vladislava Varneškega, Jana Sobieskega pa do kneza Jožefa Poniatowskega, ki je padel pri Lipskem, braneč s svojo poljsko četo povratek francoskih vojsk Napoleona. V tej zgodovini najdemo slavne državnike, kakor kardinala Olešnickega, hetmana Tarnowskega in velikega hetmana Zakojskega itd., kakor tudi najslavnejše poljske pisatelje vseh dob z Adamom Mickiewiczem na čelu. Medtem ko je bilo treba druge slovanske narode šele umetno pridobivati za slovanstvo in širiti med njimi to idejo z velikim trdom in večkratnimi neuspehi, je vzrastla in se širila ona med Poljaki po naravnem zgodovinskem razvoju, takorekoč sama od sebe. Iz preteklega stoletja imamo med Poljaki imena knezov Czartoryskih, knezov Sapiehov, knezov Lubomirskih, ki goje slovansko idejo takorekoč tradicionalno iz rodu do rodu.

Nastop in delovanje profesorja Zdziechowskega ne pomeni torej nobenega preobrata med poljskim narodom in pravzaprav tudi nobene nove struje med slovanstvom, ampak je samo nova

Zasluga profesorja Zdziechowskega je, da je ob času, ko je slovanska ideja zašla na negotova pota in takorekoč začejala izgubljati tla pod nogami, posegel vmes s svojim špekulativnim duhom in jo obrnil nazaj k starim tradicijam: Zaveza z moderno svetovno kulturo, vrnitev k staremu tradicionalnemu slovanofilstvu, kateremu je dodal

PROF. DR. M. ZDZIECHOWSKI.

faza v razvoju ideje, ki je bila že davno pred njim ter je nastopala včasih z večjim, včasih z manjšim poudarkom in uspehom. Ker stvar sama na sebi ni nova, ji je tudi težko dati novo ime in raditega so tudi vsa zgoraj navedena imena, s katerimi so jo poizkušali krstiti, večalimanj neprimerna in neskladna.

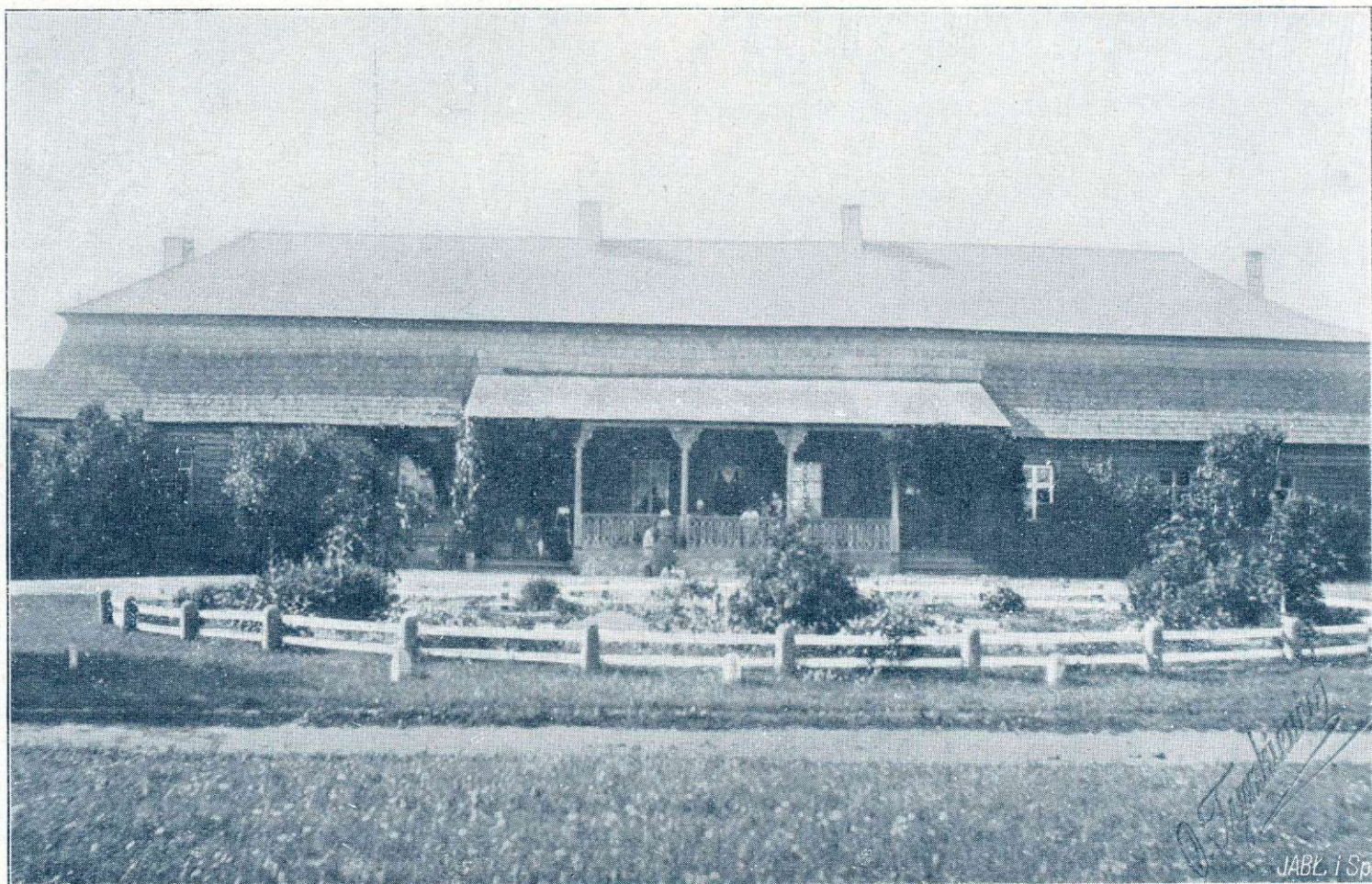
ŠKOF HRYNIEWECKI.

več idejne vsebine in katero je izkušal globlje pronikniti s filozofično špekulacijo.

Profesor dr. Maryan Zdziechowski je bil rojen leta 1861. na deželi pod Minskim kot potomec starega poljskega plemstva, naseljenega na Beloruskem. Gimnazijo je obiskoval v Minsku od leta 1873. do 1879. To je bil čas po zadnji poljski vstaji, ko je poljski narod popolnoma upadel na duhu in izčrpal takorekoč vse svoje sile. Rusifikacija je pritiskala z najbrutalnejšo silo in se je vrgla zlasti na kraje, kjer poljski element ne prebiva kompaktno, ampak je kmetsko prebivalstvo rusinske ali beloruske narodnosti, Poljaki pa predstavljajo zlasti višje vrste prebivalstva, meščanstvo in plemstvo na deželi, kakor na Ukrajini, Podolju in Volinju in po Beloruskem. Boj, katerega je sedaj začela ruska vlada, se je vedel v znamenju barbarstva. Ruska birokracija namreč ni dvigala kulture maloruskega in beloruskega prebivalstva, da bi tako zatopila že obstoječo poljsko katoliško kulturo, ki je imela svoje središče v plemenitaških dvorih in med inteligenco po mestih, ampak obratno, hotela je iztrebiti in uničiti to kulturo, da bi ona ne imela vpliva na preprosto ljudstvo. Ako bi se

vlada borila zoper poljsko katoliško kulturo na ta način, da bi izkušala dvigniti kulturo domačega prebivalstva, bi bilo to pod mnogimi oziri mogoče razumevati, morda celo odobravati. Ker pa ruska birokracija ni bila zmožna dvigniti kulture domačega prebivalstva, je hotela vsaj uničiti že obstoječo poljsko kulturo, da bi na ta način Poljaki izgubili svoj vpliv. Pripomniti je treba, da poljski plemenitaški dvor na deželi izgleda čisto drugače, kakor si navadno predstavljajo naši ljudje. Majhen šlahčič na deželi je pravzaprav velik kmet, ki gospodari na svoji zemlji in živi v tesni stiki s kmetiskim prebivalstvom. Tak dvor je v resnici

njegovo srce z grenkobo in pesimizmom. Nekoč mi je rekel, da ne more razumeti, kako da so Slovenci taki optimisti. Morda bo marsikakšnemu Slovencu težko razumeti, da je profesor Zdziechowski takšen pesimist. Mi vidimo od mladosti, kako se pred nami vedno zida, stvari, organizira, napreduje izobrazba ljudstva in njegovo blagostanje. On je pa v mladosti videl pred sabo samo, kako se je podiralo, uničevalo, rušilo ne samo zunanje blagostanje, ampak tudi notranja podlaga vsake kulture in vsakega napredka, kako so razpadala vedno bolj temeljna načela, na katerih človeštvo sloni, se more razvijati in napredovati.

ROJSTNI DOM PROF. DR. MARYAN ZDZIECHOWSKEGA.

oaza kulture v nepregledni puščavi. Ruska vlada je pa, da bi oslabila Poljake in katoličane, hotela predvsem iztrebiti te oaze.

Treba je razumevati in vpoštevati čas in kraj, kjer je bil rojen profesor Zdziechowski, da moremo razumeti nekatere značilne poteze njegovega značaja. V zorni mladosti je stal takorekoč na majhnem peščenem otoku in je videl pred sabo divje razburkano morje, ki vedno bolj zaliva te otoke. Skrbna domača vzgoja ga je naučila ceniti pridobitve moderne kulture in načela in notranjo lepoto katoliške vere. Dannadan je pa moral gledati, kako divja sila uničuje to, kar je cenil z vso dušo in ni videl nobene moči, ki bi se mogla upreti temu barbarstvu. To je moralo napolniti

V ruski gimnaziji je bil njegov učitelj verouka rusifikatorski katoliški duhovnik Senczykowski, ki je pretrgal vezi s katoliško cerkvijo in prestopil na vladno stran. Vlada mu je celo podelila križ društva za širjenje pravoslavja. Škofijo v Minsku je ruska vlada odpravila in jo združila z vilensko škofijo na Litvi. Ker pa noben katoliški škof v Vilnu ni hotel in ni mogel podpirati vlade pri njenem prizadevanju, tudi nobeden ni dolgo ostal na svojem sedežu. Škofa Krasinskega je vlada odstavila in pregnala v Vjatko, kjer je po dolgem in mukepolnem življenju umrl v prežnanstvu. Njegovega naslednika Hrynieweckega je tudi odstavila in pregnala, potem je pa našla nekega duhovnika Žilinskega, katerega je proti volji Rima

GLAVNI TIPI TURŠKEGA VOJNEGA BRODOVJA.

Velika torpedovka
Nasir.

Mesudije

Velika torpedovka
Tarik.

Torgut-reis.

Hajredin Berberus,
admiralna ladja.

Hamidije.

nastavila za administratorja škofije. Ta je šel povsod na roko vladí in našel je nekaj malo duhovnikov, ki so ga podpirali. Eden najgorečnejših med njimi je bil Senczykowski, odlikovanec društva za širjenje pravoslavja. V gimnaziji ne samo, da je razlagal katoliški verouk popolnoma v katoliški cerkvi nasprotnem zmislu in zlorabil svojo službo, da je delal propagando za pravoslavje, ampak živel je tudi tako nedostojno in govoril učencem take reči, ki so bile v kričečem nasprotju z javno moralo, da se je boljši del učencev nad njim zgražal. Slednjič se je njegovih zločinov že preveč nabralo in postali so tako kričeči, da ga je tudi vlada morala odstaviti in pregnati v Sibirijo, kjer je umrl. Žilinski je pa slednjič šel vase, odstopil od svoje uzurpatorske časti in se spravil z Rimom.

Razume se, da so take razmere morale razdvojiti dušo mladega Zdziechowskega in jo napolniti z grenkobo.

Od l. 1879. do 1880. je študiral profesor Zdziechowski v Peterburgu, od leta 1888. do 1883. pa v Dorpatu. Velik vpliv je imel tukaj nanj profesor Wiskowatow. Leta 1883. je bil v Zagrebu, kjer se je naučil hrvaškega jezika in se seznanil s hrvaškim slovstvom in jugoslovanskimi razmerami.

Vsak človek je produkt raznovrstnih sil in vplivov, ki so delovali nanj. Ako hočemo razumeti človeka, moramo zasledovati te sile in

vplive, jih analizirati, vzeti takorekoč pod drobno-gled, preiskavati njihove medsebojne stike in vezi in šele potem dobimo večalimanj natančno sliko dotičnega moža. Veliki francoski kritik Taine je hotel vsakega pisatelja razložiti takorekoč na tri komponente: narava, kraj in čas in vzgoja. Poleg narave, ki tvori individualnost vsakega človeka, posega globoko v njegovo duševno sestavino tudi celo okrožje, iz katerega je izšel, kraj in čas, kjer se je rodil, in vzgoja, katero je užival, oziroma učitelji, ki so imeli nanj vpliv. V naši razpravi ne morem preiskati in predstaviti vseh teh elementov. Saj mi ne gre za to, da bi podal Slovencem celotno sliko zanimive postave profesorja Zdziechowskega, ampak ga hočem samo predstaviti na prvi pogled.

Poleg njegove originalne individualnosti je treba vpoštevati milje, v katerem je vzrastle in se razvil: oddaljeno belorusko gubernijo, kjer se ostanki staropoljske katoliške kulture bore z nalivom barbarstva in destrukcijskih sil, čas po zadnji poljski vstaji v dobi najhujšega pritiska ruske birokracije — in vpoštevati je še treba može, ki so imeli vpliv na njegov duševni razvoj. Tu je treba imenovati zlasti dva moža, ki sta zapustila na Ruskem mnogo vdanih učencev in katerih duh živi in bo še dolgo živel v najplemenitejšem delu ruske družbe. Ta dva moža sta bila Vladimir Solovjev in Vladimir Spasovič. (Konec.)

SANJE.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Pa ležal sem
na smrtni postelji,
in ni ga bilo,
da svečo bi prižgal,
da križ bi mi podal,
da molil bi pri zglavju
za dušo — grešnico.

In takrat videle
so mrtve mi oči,
da vse življenje moje
nihče me ljubil ni.

TROJE PISEM.

Zložil A. Ž.

Ali ti nisem
pisal pozdrava?
Ti si pa mislila,
da to nič ni.

Ali ti nisem
pisal zvestobe?
Ti si pa pravila,
da vse nič ni.

Ali ti nisem
pisal slovesa? —
Kaj so objokane
tvoje oči? ...

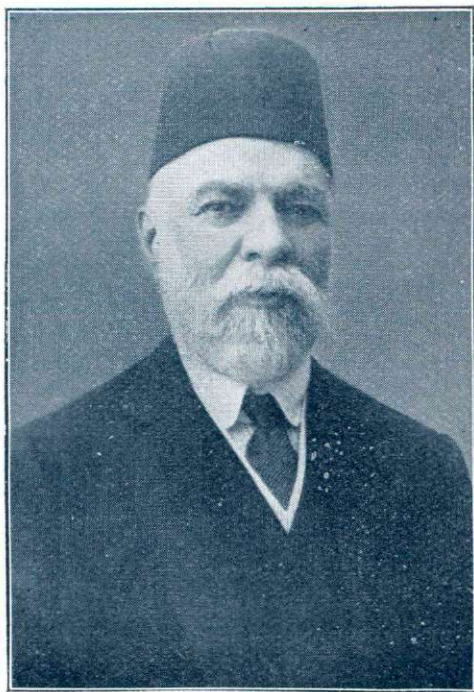
SRBSKA NARODNA.

Bogumil Gorenjko.

Mlada deva šla po vodo,
nad studenec se sklonila,
sama sebi govorila:
»Jao mene, kak sem lepa,
pa da imam zelen venček,
bila bi še lepša vsa! —
Rada bi ljubila rada
jaz pastirčka Kostadina,
ki med ovčkami mi hodi
kakor mesec sredi zvezd!«

KNJIŽEVNOST.

Tujski promet. Spisal dr. Fr. Detela. Založila »Slovenska Matica« 1912. Detela se prišteva starejši generaciji slovenskih pisateljev in nosi njene tradicije, je pa samorastla pisateljska individualnost, ki ustvarja preko vseh struj proizvode stalne vrednosti. Tudi povest »Tujski promet« odseva vse te sposobnosti Detelove umetnosti, ki je tem večjega vpoštevanja vredna, čim bolj ginevajo v našem modernem slovstvu vrline, ki so odlikovale takozvano staro šolo. Kar Detela predvsem ume, to je karakterizacija celih situacij, psihologija celega določenega okoliša, tipično označevanje stalnega kroga ljudi, njihovega mišljenja, veselja in trpljenja. Detela časih rajši zanemari tisto minuciozno risanje posameznih značajev, ki se vtaplja celo v tajne človeške fiziognomije, kakor da bi opustil

ISMAIL KEMAL
voditelj Albancev.

tisti njemu tako zelo lastni način karakterizacije celotnega miljeja. Vendar pa stopajo v njegovih romanih posamezne osebe zadosti krepko iz ozadja, tako n. pr. tudi v »Tujskem prometu« Petan, Zefa, Andrej in Urša, dočim so drugi kot karakterji sami zase manj ostro označeni. Druga posebnost Detelova je tista fina ironija, ki seva iz vsakega stavka in z neko bonhomijo osmešuje male ljudi v malenkostnih razmerah, katere zna le malokdo tako spretno zadeti kakor on, kajti Detelova ironija ni žgoča in ostra, ampak dobrovoljna in brez vsakega »šomašterskega« tona po načelu: Tout comprendre c'est tout pardonner. Detela pa ume tudi samega sebe povsod potisniti v ozadje, vsaj v »Tujskem prometu« se je pisatelj ogibal subjektivnega presojanja značajev in dogodkov ter se vsi značaji razodevajo v svoji tragiki in v svojem humorju sami in tendenca se iz dogodkov razvija brez moteče vsiljivosti. Četudi psihološka motivacija ni povsod dovršena, teče dejanje gladko in je predmet strogo in

jasno disponiran. Govorica je ravnotako kakor posamezne situacije popolnoma prilagojena ljudem in kraju, originalna in zanimiva. Detelovi romani bodo zato vedno našli čitateljev in ljubiteljev. Mi moremo izreči le željo, da bi se pisatelj s svojim prikupljivim humorjem, s katerim obvlada naše ljudi in naše razmere, lotil še večkrat večjega problema v našem malem narodu.

F. T.

Slovenska narodna mladina. Spisal Iv. Ev. Stuhec. Če bi bila dobra volja ali mladeniško navdušenje merilo za vrlino knjige — tedaj bi bila knjiga: Naša narodna mladina — res nekaj vredna knjiga. — Žal pa, da dobra volja najmanj odločuje o vrlini kake knjige. — Zato treba predvsem, da pisatelj obvlada tvarino, ki modruje o njej, treba, da jo razume in da ima zmožnost to tudi čitatelju podati v razumljivi obliki. Navdušenje samo brez izkušenj, brez znanja v knjigi izvabi pametnemu človeku z obraza kvečjemu pomilovalen usmev. Kaj bi rekel pisatelj o mladem človeku, ki se ni učil nobenega rokodelstva, pa bi se vseh lotil in razstavil čevlje, suknjiče, ključce, sedla, kolesa, risbe, kipe itd., in to seveda vse potvarjeno? Vsakdo, ki bi videl tako razstavo, bi rekel razstavitelju: »Prijetelj, kar hitro zapri svojo razstavo in uniči te nestvore — pa pojdi in nauči se enega rokodelstva in ko boš mojster, tedaj zopet poizkusi.« — Pisatelj sam je istega mnenja: Ako človek nima pojma ne na enem, ne na drugem polju, je vse javno delo, če bi ga tudi rad opravljal in ga že tudi opravlja, ničevno. Za vsako delo mora človek imeti neko veselje, neko navdušenje, mora imeti vpogled v dotično delo ter ga natančno pojmovati (stran 108). Naših pojmov še ni obšla zarja, še manj je prišel dnevni svit pojmov (stran 113). Pisatelj res nima nobenega pojma o stvareh, ki jih razpravlja, zato pa je vsa njegova knjiga nedozorelo skrupucalo, ki obsega 452 strani, pa bi se dalo na 50 straneh prav lepo in jasno povedati. — Skoz vso knjigo se kakor rdeča nit prede fraza o osamoosvoji na narodnem, gospodarskem in kulturnem polju — vsaj stokrat se ponavlja ta fraza in vendar je to narodno, gospodarsko in kulturno polje na koncu knjige še vedno sama — ledina. — Pisatelj se ne zaveda nobenih načel, nima nobene logike, nobene doslednosti. Kar gradi na eni strani, podira na drugi. Kakšnih načel je pisatelj, kaže stavek: Naši mladini naj bi bila narodnost v vseh tuzemskih stvareh in v bojevanju za narod najvišje načelo. Le kadar gre za posmrtno življenje, naj stopi religija na prvo mesto (stran 198). Prijatelj, to je kubus nezmisli. — Pametni ljudje so bili splošno do sedaj glede mladine te misli, da naj se mladina uči, in ko bo kaj znala, naj druge uči in dela. Naš pisatelj pa ni te misli, po njegovem mnenju mora mladina vse v roke vzeti, sicer da bo vse vrag vzela. — Knjiga nam kaže pisatelja frazerja-samouka, ki hlastno bere vse, kar mu nudijo slovenske knjige in časniki, ki pa ni prebavil in si duševno osvojil nobene tvarine. Bog ne daj, da bi bila naša mladina tako konfuzna in breznačelna, kakor je to navodilo zanjo. S tako mladino bi ne vedeli drugam kakor — na tlako — ali pa v Ameriko. Tipična je ta

knjiga kot dokaz, kam zabledi navdušen, naroden, a nerazsoden mlad človek v svoji zmedeni domišljiji, ako brez trdnih načel čita vse, kar mu pride pred oči, ter, preden se je kaj učil in kaj poizkusil, nastopa s praznimi, gostobesednimi frazami kot — reformator. V podrobnosti knjige ne posegam, samo pomilujem pisatelja, da ni imel odkritega prijatelja, ki bi mu bil pred natiskom knjige dejal: Prijatelj, tvoja volja je res dobra, navdušen si, ti ljubiš svoj narod kakor veš in znaš, a vse, kar si zapisal, je nezrelo in ne sodi v javnost. — »Naše delo bodi resno!« (str. 452).

—n.

Radivoj Peterlin-Petruška: Po cesti in stepi. Izdala »Slovenska Matica« v Ljubljani. Po cesti stopa kakor gorenjski fant. Korajžen je, a bolj neokreten in neotesan; seveda: mlad je še. »Svetlo se mu zdi življenje« (str. 30), »Nikoli in nikdar ne žanje« (str. 41), vendar je »Vesolja pijan« (str. 48) in »Ljubico ljubi kakor škrjanec pomlad« (str. 49). Po stepi zahrepeni njegovo srce. »Jaz pa pojdem po svetu« (str. 19), torej »Z Bogom, Olga!« (str. 21). Ali v »Tujini«, »Ko se spusti na zemljo mrak« (str. 55) »Nima mladenič nikogar« (str. 80) in »V samotnem drevo-redu« (str. 90) toži, da »Daleč veseli so dnevi« (str. 115). »Odmev« iz domovine mu prinaša »Spomin« (str. 250) na »Rojstni kraj« (str. 42) in tudi on mu pošilja »Pozdrav iz severa« (str. 46). »Zavriskal bi« (str. 116), ali »V lačni vasi« ga mučita »Glad« (str. 47) in »Grob ob cesti« (str. 106); zato samo vzdih: »Kje ste, ve radostne pesmi?« (str. 112). Vendar slutiti, da vstaja »Veliki dan« (str. 77), nekje »V samostanu« (str. 79) molijo menihi ... Morda se dvigne »Trudno srce« (str. 120) »K zvezdam« (str. 108), preden se snide s »Čudno nevesto« (str. 124). In »Kaj bo potem?« (str. 122). To so naslovi in motivi, to je pesem in življenje — Petruške. Nič novega, nič posebnega. Vendar je Petruška mlada sveža moč, tako, da gre bralec rad z njim »po cesti in stepi« in ta pot bi bila še prijetnejša, ko bi nekatere pesmi bile — izostale.

—r.

Zbornik. Na svetlo dala »Matica Slovenska«, XIX. zvezek. V Ljubljani 1912. Ta zvezek obsega gradivo za biografijo dveh manj znanih Slovencev, Abbéja Martina Kuralta in Antona Zupančiča. Martin Kuralt je v mnogem zanimiva oseba iz prosvetljene dobe, ki se je pri nas koncentrirala okoli barona Cojza, Anton Zupančič pa je bil učitelj A. M. Slomška in Koseskega, zanimiv kot klavrna figura iz klečeplazne, psevdopatriotične dobe reakcije in predmarca. Literarna zapuščina prvega se je našla v olomuški c. kr. študijski knjižnici, na podlagi katere je Čeh dr. M. Remeš životopis sestavil, dr. Ilešič popolnil in dr. V. Zupan iz češkega prevedel na slovensko; literarno zapuščino Zupančičevo, ki jo hrani ljubljanski Rudolfinum, in druge njegove spise pa je obdelal dr. Fr. Ilešič. Kot pesnika in pisatelja sta oba za slovensko literaturo minimalnega ali skoro brez pomena, zanimiva sta le, kolikor izpopolnjujeta kulturno sliko svoje dobe. Martin Kuralt, ki v marsičem spominja na dr. Jakoba Zupana, je bil mož obsežnega znanja; znal je menda devet jezikov, pisal pa v latinskem, nemškem, italijanskem o bogoslovju, filozofiji in čebelarstvu. Pesmi njegove so tudi večinoma v tujih jezikih, v slovenskem le nekaj malega. Največje vrednosti v celem spisu pa je korespondenca z Linhartom, ne za Kuralta, ker Kuralt nas v take detajle ne zanima, ampak za Lin-

hartov životopis in za mišljenje Cojzovega kroga. Sin krepke generacije, ki je trdno zaupala moči prosvetljenih idej, se ni uklonil birokratskemu duhu v dobi restavracije, ki nikakor ni mogla biti prijazna njegovemu svobodomiselstvu, zato je svoja zadnja leta, ko so ga odslovili iz lvovske knjižnice, moral preživeti v eksilu na Češkem, kjer je pozabljen umrl. Ne tako Zupančič. Njegova vrsta, ki tudi korenini v Cojz-Vodnikovi dobi, nima več tiste odporne, vase zaupajoče moči, ona je le še upogljiva veja, ki si je poleg razredčenega prosvetljenega ideala v svoji slabosti zbrala bombastičen patriotizem za svojo oporo, kar je dobilo svoj izraz zlasti v Koseskem. Tudi Zupančič je kot slovenski pesnik brez pomena. Kot nemškega pesnika ga imajo Nemci zapisanega, in tudi tu je njegova veljava čisto provincialno štajerska: večinoma prigodnice kot pri Kuraltu. Slovenskega je bore malo, komaj za ime; v dobro mu štejemo lahko to, kolikor so slovenske razmere predmet njegovim pesmim in zgodovinsko-arheološkim razpravam. Zdaj nam je tudi že približno jasno, kaj bi bilo treba vzeti kot vodilno črto pri obeh razpravah. Prepričan sem, da jih v tej obliki ne bo temeljito prebralo več kot deset ljudi. — Naj se vendar dela po kakem principu: ali naj se poda material pregledno registriran, da ga bo znanstvenik z lahkoto uporabljal, — kaka slast je, ko se človek končno enkrat dokoplje po Kuraltovem životopisu do bibliografije in do pisem —, ali pa naj se material temeljito predela, da ga bosta vesela znanstvenik in laik, ne pa tako komentiranje v obliki nepotrebnih opomb, ki človeka le moti. O ekonomiji dela nima nobena izmed razprav pravega pojma, zato bo z razpravama le malokomu ustrezno.

Dr. Š.

Povijest filozofije. Spisal N. Albert Bazala. Svezak III. Povijest filozofije najnovejšega doba. Zagreb 1912. — S tem delom je Bazala, profesor filozofije na zagrebškem vseučilišču, dovršil svojo zgodovino filozofije. Zadnji zvezek obravnava Kanta, nemško idealistično filozofijo za Kantom, francoski pozitivizem, evolucionizem, materializem, obnovljeni idealizem in naposled moderno imanentno filozofijo. — V zgodovini filozofije, glede katere je moderna doba ustvarila neprimerno veliko, je težko najti kakšno novo pot in tudi Bazala je ni. Odlikuje ga interesanten način tolmačenja najrazličnejših sistemov, dobra označba razvoja in objektivno presojanje, ki podčrtuje tako vrline kakor notranje hibe vsakega sestava, seveda le v tem zmislu, da se pisatelj prav glede temeljnih vprašanj, ki človeškega duha zanimajo, ne postavlja na nobeno določeno stališče, ampak razodeva moderne sinkretističnega filozofa, ki pa časih pride v položaj, da mora skušati spajati med seboj tudi največja protislovja. V ostalem me Bazalova zgodovina filozofije spominja najbolj na Höffdingovo zgodovino filozofije — lahko umljiva, nekako impresionistična. Pisatelj stoji pretežno pod vplivom nemškega modroslovja; Comteja in Spencerja sicer ni zanemaril, nemški neokantianizem pa je morebiti prekomerno vpoštevan. Zgodovina specialnih filozofskih strok je pri Bazalu skromno obdelana — zgodovina religiozne filozofije, glede katere morem najbolj presojati, koliko je pisatelj svoji nalogi zadostil, pa je še dosti več kot skromno obravnavana. Pfeleiderer, Starbuck in Sabatier, to je pač veliko premalo. Za splošno izobrazbo Bazalovo delo zadostuje,

sicer pa se na nobeno zgodovino filozofije ne more in ne sme polagati večja važnost; filozofijo je treba pač študirati na posameznem filozofu in sistemu. Kar se tiče posebič krščanske filozofije, je Bazala otrok svoje dobe, ki odklanja transcendentalno pojmovanje svetovnih problemov v zmislu aristotelskega tomizma na teističnih predstavah z utemeljeno etiko, pa tudi ne vpoštevaja neoaristotelizma vsaj kot zgodovinar, kar je vsekakor tudi z njegovega stališča velika hiba.

F. T.

Dr. Fr. Ilešič: Izgovor slovenskega knjižnega jezika. Letopis Mat. Slov. za leto 1912. str. 50—67. —

Naše pravorečje se nahaja danes nekako v takem štadiju, kakor se je nahajalo naše pravopisje med leti 1850—1865. V pravopisju je bila to doba, ko so se jela posamezna provincialna pismena narečja združevati in se razvijati na podlagi srbohrvaščine in staroslovenščine. Razume se, da se tako pomemben proces ni zvršil na mah in tudi ne brez težav in boja. Preden je dobila pisava tako obliko, kakršno ima danes, se je ponesrečilo precej poskusov in splavalo nebroj nasvetov in privatnih mnenj po vodi. Tako bo tudi pri pravorečju. Ena najprepornejših točk pravorečja je vprašanje o izreki l-a. Za to se bije boj že nad 50 let. Vprašanje se je vendar že v toliko pojasnilo, da izreka l-a kot l po načelih našega knjižnega jezika ni upravičena. To priznava zdaj že tudi dr. Ilešič v zgoraj omenjenem spisu, ki obravnava in zagovarja izreko l-a. V jezikovno-zgodovinsko razpravljanje glede l-a se dr. Ilešič tu sploh ne spušča. On izpoveda misel, da »filologi kot taki ne morejo biti edino kompetentni« (str. 54.) pri reševanju izreke l-a, zakaj »vprašanja knjižnega jezika so... eminentno praktična vprašanja... in jih je zato motriti ne le s stališča filološke istine, ampak tudi s stališča socialne važnosti...

Ta socialni moment velea: Tisto je v knjižnem jeziku najbolje, kar najbolje služi čim najširšemu umevanju« (54). »Knjižni jezik (je) socialno občilo. Pri vsakem socialnem občilu ali prometnem sredstvu je glavna stvar uporabnost, splošna uporabnost« (53) — to je stališče, s katerega upravičuje dr. Ilešič svoj »l«. On priznava sam, da je izreka »u« objektivno upravičena, neupravičena se mu zdi le s subjektivnega psihološkega stališča (56) z ozirom na druge Slované (60) in z vzgojnega stališča (64). Sam piše dobesedno: »Izgovor l = u (recimo) res ni dialekten... Ali samo objektivno znanstveno ni dialekten; subjektivno ali psihološki pa nam je izgovor na »u« znak ali signal dialekta. To prihaja zlasti od tod, ker se pisava edino v tem slučaju razločuje od zahtevanega govora. Trditev, da izgovor, l' = u ni dialekten«, pravi dalje, »je filološka, a ni psihološka. Naš svet čuti ob tem izgovoru dialekt« (56). »l = u je torej signal dialektnega izgovarjanja sploh; in ker je to, ga odklanjamo« (57). In zakaj čuti naš svet pri takem izgovoru dialekt?

Dr. Ilešič pravi, da zato, ker se samo tukaj loči pisana beseda od govora. »Naš izgovor (čitanje, ortoepija) se krije z našo ortografijo« (55). »Velevažna činjenica je, da smo si vsi, ki se brigamo za pravopisne stvari, edini v tem: v 99⁰/₀ odgovarja brezdvomno izgovor knjižnega jezika pisani, oziroma tiskani besedi... Le pri 10⁰/₀ se ne ujemamo... in sem spada baš zlogozatvorni, l' (56).« »Pisava«, pravi na isti strani, »(se) edino v tem slučaju razločuje od zahtevanega govora.« Seveda, če hoče dr. Ilešič tako rešiti vprašanje slovenske ortoepije, nimamo prav nič proti temu, če še, l' bere, kakor je pisan; kjer je 99⁰/₀ napak, naj bo še 10⁰/₀! Gospod dr. Ilešič, naša pisava vendar ni češka ali srbohrvaška, da bi se naslanjala na narodno govorico gotovega dialekta in bi se brala, kakor je za dotični dialekt prav pisana! Naša pisava je hodila taka pota, da je treba brati nekaj po zapadnem, nekaj

OD BOLGARSKIH ČETAŠEV PREOBRNJENI TURŠKI VLAK.

po vzhodnem narečju — kdor hoče namreč brati po načelih knjižnega jezika; komur pa za to nič ni in mu je vse zlato, kakor komu kane — se mu pa seveda za to reč ni treba brigati! In pri nas je večinoma tako. Naj bere zapadni Slovenec še toliko stvari napakno, nič ni hudega, samo da, l' bereš, s tem vse drugo pokriješ — in nasprotno je vse knjižno strogo pravilno, kar govori vzhodni Slovenec, čeprav je čisto navadno narečje, daleč proč od knjižnega jezika! Seveda, pri nas se za te stvari nihče ne briga — rešuje se samo l in nič drugega, odtod taka anarhija v knjižnem izgovoru, odtod toliko knjižnih izrek, kolikor slov. provinc! — Komur je dialektičen samo, u' in nič drugega, takemu se seveda ne čudimo, ako dolži zastopnike ujevskega gibanja krivde, da še nimamo enotne književne izreke. »Ne dvomim,« pravi dr. Ilešič, »da je sploh pod vplivom... u' jevskega gibanja v novejši dobi na vseh koncih pri nas zopet zavladala jezikovna anarhija in iz komaj dosežene edinosti (!)

prihajajo narečja na površje» (57). »Ako nam mladina zaide zopet na stran dialektov — in to bo, če uvedemo $l = u$ —, razpademo zopet v komade in kaj bo potem naša — znanost in umetnost?» (58) Tolaži nas pri tem samo dejstvo, da nismo samo mi še daleč od edinstvene izreke, temuč je tudi sam dr. Ilešič še tako daleč od nje, kakor Mojzes od obljubljenе dežele. L - ovsko izreko zagovarja dr. Ilešič tudi z ozirom na ostale Slované, zlasti Srbohrvate in Čehe. To je seveda zopet v soglasju z našim knjižnim jezikom! Kdaj

je pa naša pisava sprejela kako srbohrvaško ali češko jezikovno posebnost glede l - a? In če ne, zakaj se postavljate zopet nazaj v leta 1840—1855, ko so kak Matija Majar, Poženčan, Radoslav Razlag in njih privrženci hoteli ves slovanski svet zmašiti v naš jezik. Kaj moremo mi zato, če je zgodovina šla preko njih želja? Knjižni jezik je zgodovinski produkt in mu je sveto samo to, kar se je v njem faktično sprejelo in utrdilo — želje posameznikov mu niso mar!

Dr. A. Breznik.

GLASBA.

Novi Akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Urejuje dr. Gojmir Krek. Založništvo L. Schwentner — Ljubljana. L. XI. (1912). — Prvo številko XI. letnika »N. A.« sem že ocenil (glej »Dom in Svet« 1912, šte. 7. str. 275), z oceno ostalih petero števil (II.—VI.) sem pa še na dolgu in hočem to poravnati danes. — Med klavirskimi skladbami omenjam najprej — da grem po vrsti — Mirkove »Glasbene utrinke«, štiri kratke skladbe, v katerih nahajamo večinoma po en sam preprost motiv, ki ga je pa g. skladatelj znal tekom skladbe zelo spretno izrabiti in izčrpati, zlasti v modulacijskem oziru. Vendar se mi zdi, da so tile utrinki — kot posamezne skladbe zase — kljub temu nekako preveč enolične in bi vsaj pri tem ali onem utrinku bila poleg glavne teme tudi še kaka stranska, melodično ali ritmično kontrastujoča, gotovo na mestu. Kot skladatelj za klavir prvači v XI. letniku »N. A.« g. Janko Ravnik. Prva številka je prinesla njegov »Moment« (v »Dom in Svetu« že ocenjen), tretja številka »Večerno pesem«, šesta pa skladbo »Čuteči duši«. Najboljša in najlepša med temi tremi je pač »Večerna pesem«, široko zasnovana skladba s prekrasnim začetnim in obenem končnim mirnim stavkom in vmes vpletenim, dvakrat nastopajočim drzno živim, pikantnim scherzandom. Kako naj se ta veleumetna in za našo klavirsko literaturo velepomembna skladba izvaja, tolmači g. skladatelj sam v prilogi »N. A.« (3. šte. str. 28). Skladba »Čuteči duši«, objavljena v 6. šte., se po mojem mnenju ne bo tolikanj priljubila, kot prejšnji dve, ker je preveč eksotična, skozinsko silno alterirana in, rekel bi, nekako iskana. Zelo spretno sta pisani Gerbičeva predigra in fuga za klavir, iz katerih se vidno zrcali vpliv novejših teorij o kontrapunktu (prim. P. Griesbacher: Kontrapunkt. Leitfad. zur Verbindung von Melodien nach freier Methode. Op. 145. Regensburg. Alfred Coppenrath's Verlag. 1910). Zelo ljubek je Šantlov »Scherzo« za klavir v 6. šte., ki se gladko in naravno razvija od prve do zadnje note, skladba, ki jo bo sigurno vsak pianist igral ponovno in vsakikrat z resničnim zadovoljstvom. — Dve skladbi: Rožančeva »Giga« in Polaškova »Uspavanka« sta zloženi za gosli in klavir. Prva je preprosta pa čedna ter za mladino izvrstno porabna, druga bolj modernega značaja, seveda tudi dokaj težja v enem kot drugem partu, pa zelo polnozvočna. — Vedralov »Scherzetto« za štiri violine je zares »prav okusna, ljubka in slastna malica«, — tako se je o Scher-

zettu jako dobro izrazil urednik »N. A.«, dr. G. Krek (3. šte. str. 28), na katero so vabljeni zlasti učenci prvih razredov violinske šole. — Duganova »predigra in fuga« za orgle je solidno, dosledno zloženo delo, jasno in krepko ter se naslanja na najboljše vzore. — Med zbori se odlikujeta predvsem dva Adamičeva za mešani zbor: »Bela breza se zdramila —« s čvrstim in svežim melodičnim tekom, bujno harmoniko in zanimivim kontrapunktom, in »Ecce dolor«, pri natečaju pevskega društva »Hajdrih« na Proseku nagrajena skladba, z globoko zaosnovo in lapidarno izrazitostjo, tikajočo se izredno lepega Gestrinovega besedila. Med našo novejšo zborovsko literaturo zavzema ta Adamičeva skladba brezdvomno prvo mesto. Tudi Pavčičev mešani zbor »Če rdeče rože zapade sneg« je izredno gorak in zlasti v harmonijskem oziru močno zanimiv; kot formalno nekorektnost pa smatram pri tej skladbi to, da se njena cela prva polovica razen prvih dveh taktov giblje vseskozi v drugih tonovih načinih, samo v G-duru, ki je predpisan, ne. Morda ravno tej skladbi to ni na škodo, a splošno bi ne bilo mogoče odobravati takega preobilnega moduliranja. Šmigovčev mešani zbor »V gaju« ne nudi sicer kaj posebno novega, pa bo, ravno radi svoje preprostosti in mirnoljubkega, nekako tajinstvenega značaja ugajal in zlasti šibkejšim zborom dobrodošel. Dvakrat ponavljajoči se postop

ki bi - lo je zib - ka
je li že sa - di - ka

je za base vsekakor nekoliko prenaporen in se bo radi zloga i pel še težje. — Med moškimi zbori nahajamo en Pavčičev (četverospjev) »Deklica, ti si jokala«, ki je prav čeden in iskren, dalje dva Adamičeva »Polonica« in »Vrtnica — srce«, iz katerih se vidi prvemu, da je novejšega datuma, drugi pa ima pripisano letnico 1908; oba sta gladke fakture in dobro ubrana. Končno Rožančev »Kaj bi te vprašal —«. Samospevi s klavirjem so: moj »Zapel bi pesem žalostno«, dr. Gojmir Krekov »Predsmrtnica« s prav krepkimi potezami v melodiji in spremljanju, Mirkov »Otožno-temno«, ki kaj dobro zadene milje, v katerem se giblje tekst, Hajdrihov »Sirota«, zložen

v slogu Hajdrihove dobe, in Ravnikov globoko občuten »Vasovalec?« — Književno priložo so imele razen prve številke še: tretja, četrta (Hajdrihu posvečena) in šesta.

Stanko Premrl.

Anton Grum: **Aleluja!** 10 velikonočnih pesmi za mešani zbor (9 slovenskih in Regina coeli) v čast Kristusu, od smrti vstalemu. Op. 8. V Ljubljani 1913.

Z dovoljenjem preč. kn. škof.-ordinariata ljubljanskega z dne 30. julija 1912, števil. 3007. Založila Katol. Bukvarna. Cena K 1-20. — G. Grum, regenschori pri sv. Jakobu v Ljubljani, nudi s tem svojim delom našim cerkvenim zborom zopet šopek lepih in zelo porabnih velikonočnih pesmi, ki so priporočila vsekako vredne.

S. P.

TO IN ONO.

Balkanska vojska.

Londonska mirovna konferenca balkanskih zastopnikov se je končala brez uspeha, in vsled tega je tudi »reunija« zastopnikov velevlasti klavrno prenehala. Na vprašanju Odrina se je vse razbilo. Bolgari ne morejo odstopiti od Odrina, in Turki ga nečejo dati. Ko se je jela staroturška vlada Kiamil-paše nagibati k miru, so mladoturki priredili nenaden prevrat v Carigradu, ki je strmoglavil vlado z geslom: Odrin se ne sme odstopiti Bolgarom za nobeno ceno. Enver-bej je na čelu naglo fanatizirane množice vdrl v ministrski svet, pri čemer je bil ustreljen vojni minister Nazim-paša, in še tisti večer je imenoval sultan od revolucionarjev mu diktirano novo vlado. Sedaj naj mladoturki pokažejo, če bodo znali rešiti Odrin! Vsled tega nenadnega prevrata v Carigradu seveda nima več diplomatska konferenca v Londonu pravega pomena, in diplomati odgajajo razpravo. Ker so Srbi svojo vojno nalogo že opravili, so prišli Bolgarom na pomoč pred Odrinom, ki je sedaj od vseh strani obkoljen. Bombardiranje utrdb se je takoj pričelo dne 3. februarja. Poveljnik turških braniteljev Šukri paša pa je izjavil, da bo mesto držal do zadnjega. — Pred Čataldžo si stojita obe vojski nasproti, ne da bi bila katera stran začela boj. Turki so čas premirja dobro porabili in se utrdili v tej črti na vso moč, kajti če bi se posrečilo Bolgarom prodreti vrsto čataldških utrdb, je Carigrad njihov. Oddelek turške vojske, ki se je izkrcał na polotoku Galipoliju, bi bil postal Bolgarom nevaren, ako bi jih bil prijel od strani. To so pa Bolgari preprečili in potisnili Turke v ta ozki polotok. Utrjeni Bulair je po vroči bitki prišel v last Bolgarov, ki upajo, da bodo kmalu zavzeli čataldške utrdbе, kar bo seveda največjega pomena. V Carigradu so pobiti, ker ne morejo dobiti posojila. Vlada hoče že zastaviti sultanove dragocenosti... Skader se še drži. Z velikimi žrtvami so Črnogorci vzeli Veliki in Mali Bardanjol, a glavne utrdbе, zlasti strmi Taraboš, se še drže. Ako ne bi Črnogorci do konca vojske Skadra vzeli, bi bila njihova pozicija jako oslabljenā; zato so jim prišli tudi Srbi na pomoč. Avstrijska diplomacija se poteguje še dalje za samostojno Albanijo, kateri hoče priklopiti tudi Skader kot glavno mesto. Rusija hoče baje Skader prepustiti Črni gori. Albansko vprašanje je sploh najnejasnejša stran sedanjega položaja. Nihče ne ve, kje bodo meje te nove države. — Pri londonskem posvetu zastopnikov velevlasti so se pokazale v nazorih držav take razlike, da se je mednarodni položaj poostiril. Simptomatičen za sedanji položaj je izredni diplomatski

korak cesarja Franca Jožefa I. Naš cesar se trudi ohraniti mir, in je že večkrat jasno izjavil, da ne mara vojske. Poslal je kneza Hohenloheja v Peterburg k caru Nikolaju II. z lastnoročnim pismom v tej zadevi. Odgovor, ki ga je odposlanec prinesel na Dunaj, ni znan. Pač pa je car Nikolaj takoj demonstrativno izrekel javno priznanje prirejevalcem »slovanskih banketov« v Peterburgu, ki so baš zadnji čas objavljali jako bojevite sklepe, in nekaj dni pozneje se je pet ruskih armadnih zborov pomeknilo bliže k avstrijski meji. To niso znamenja miru.

SULTAN MOHAMED V.

Nekaj misli in predlogov o našem prevajalnem slovstvu.

»Slovenska Matica« je pred kratkim sklenila organizirati prevajanje iz tujih svetovnih slovstev. Ker pa vrši predpriprave s hvalevredno natančnostjo, ni še tako hitro pričakovati pozitivnih predlogov; ti pa so že sedaj nujno potrebni, ker se na eni strani tratijo moči naših prevajalcev, na drugi strani se pa prevajajo tudi taka dela, ki nimajo nobene literarne ali kulturne vrednosti, marveč služijo protiverskim in protinravnim tendencam.

Slovenski narod je zdrav in si ne želi take hrane; vrhutega je naloga vsakega v resnici kulturnega delavca, da dvigne nivô in pa bogastvo našega prevajalnega slovstva, ki mu zelo primanjkuje dobrih pri-povednih del, priznanih v svetovnem slovstvu.

Saj nas čaka še toliko neporabljenega gradiva! Naj mi bo v naslednjem dovoljeno, opozoriti na nekatere umotvore svetovne pripovedne umetnosti, ki se pri nas še niso preveli. Kar tu navajam, ni nikakor popolno, a vendar utegne služiti našim založnikom.

I. Iz bogate **angleške literature**, ki se odlikuje po živahnosti in zanimivosti dogodov in slik, omenjam predvsem Bulwerja, čigar »Rienzi« imamo preloženega. Še bolj bi zaslužilo prevoda njegovo svetovnoznano delo: »Zadnji dnevi Pompeja«, ravnotako tudi: »Eugen Aram«, »Pelhan« in »Caxton«. Od znamenitega Dickensa imamo prevedeni večji deli: »Oliwer Twist« in »Dve mesti« v izvrstnem župančičevem in Izidora Cankarja prevodu. Zelo priporočati pa bi bilo za prevod še njegove »Pickwick Papers« in krasno povestico: »Božični večer«. Thakerayev »Vanity fair« ne bi smel manjkati v naši prevodni

ZRAKOPLOVSTVO V BALKANSKI VOJSKI.

Bolgarski general Jankov čestita zrakovcu Karančevu.

literaturi, enako Kingsleyeva »Hypatija«, ki slika na krasen način boje kristjanov v Aleksandriji. Od slavnega Disraelija imamo — samo — »Vstajo Skander bega«; njegovi glavni deli »Vivian Grey« in »Sybil« pa sta nam še nepoznani.

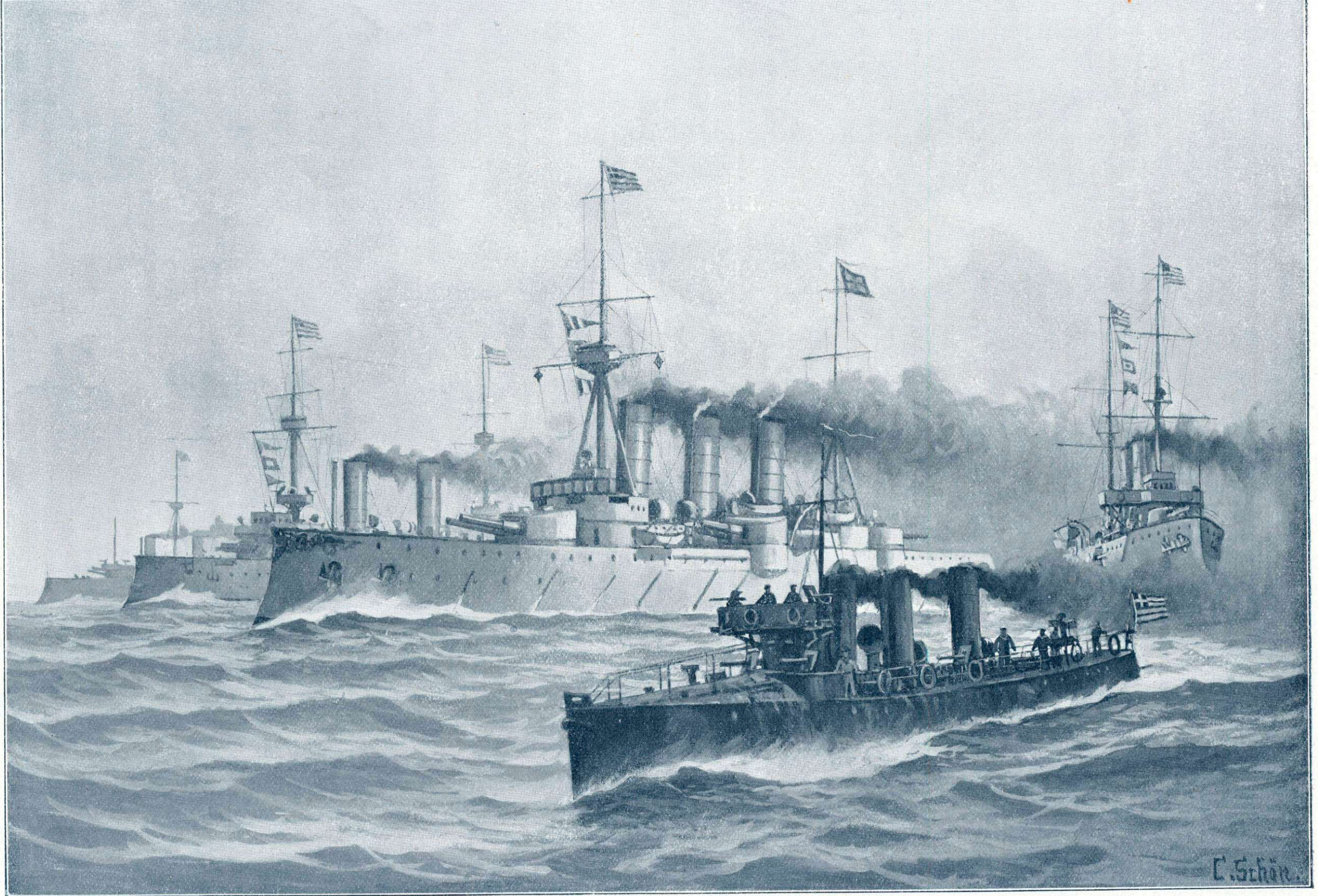
Zelo zanimivo čtivo so Wellsove fantastične povesti: »V letu kometa« in »Bodočnost Amerike«. Naše ljudstvo bi jih kar požiralo. Od Ridder Haggarda imamo sicer »Dekle z biseri«. Zelo želeli bi bilo, da se njegovi glavni deli: »Benita« in »Fair Margareta« prevedeta. Od Irca Aug. Sheehana imamo njegovo »Dolino krvi«; priporočal bi pa še njegovi deli: »Luka Delmege« in »Moj novi kaplan«. Izmed najnovejših je Conan Doyle po svojem »Sherlock Holmesu« tudi pri nas znan. Žal, da se povest: »Pes iz Baskervilla«, ki je bila v »Slovincu« prevedena, ni priobčila v posebni knjigi. Morda se da to še naknadno popraviti, ker je ta povest v resnici ena najzanimivejših izmed vseh Conan Doylovih. Skoraj

preprično se prevaja pri nas zastarele romane Dumas star., — menda jih bo z »Akto« vendar dovolj; — pač pa bi priporočali, da se naši prevajalci spominijo častitljivega Walterja Scotta (»Waverley«, »Nevesta iz Lammermoora«), ki je bil v mnogem vzor našim Jurčičem in Kersnikom. Slednjič ne smem pozabiti izbornih povesti Wallacejevih; njegov »Ben Hur« je preveden in menda že v 2. izdaji izšel. A tudi njegov roman (»Le fair good«) o poginu indijanskoazteške države Montezumove v Mehiki je poln najzanimivejših prigodb. Zaradi popolnosti omenjam še Oskarja Wildeja, ki je zelo v modi, ki pa bo našemu narodu precej tuj ostal (»Slika Doriana Grey«, »Saloma«).

II. Kar se tiče **francoske literature**, omenim predvsem Viktor Hugonovo romantično »Notre Dame de Paris«; od starejših Francozov naj bi se preložila izvrstna satira Le Sageja »Šepavi škrat« (Le diable boiteux) in pa Meriméejeve novele, predvsem mična »Carmen«. Ena najkrasnejših povesti je Flaubertov »Salambo«, ki slika zadnji boj Kartagine proti Rimljanom; literarnim gurmandom (ne pa ljudstvu) bi ugaljala njegova »Madame Bovary«. Potem je omeniti Daudeta z njegovimi izrednimi deli: »Pisma iz mojega mlina«, deloma so že objavljena, »Fromont junior in Risler senior«, »Nabab«; njegov »Tartarin iz Tarascona« je sicer preložen, a ne tako, kakor zasluži, menda je tudi že pošel. Bourget nam je znan po svoji »Razporoki«; zanimiva je tudi njegova lepa povest: »Obljubljena dežela« (La terre promise). Od Anatola Franceja bi toplo priporočal za prevod njegovo globoko novelo: »Krivda Silvestra Bomarda«. Od moderne Huysmansa pa njegov roman: »A rebours«. Od Emila Zole poznamo eno glavnih del: »Polom« v dobrem Levstikovem prevodu; ne bilo bi odveč, da se prevede njegov socialni (protialkoholni) roman »Ubijač« (L'assomoir) in da se priobčijo njegove »Vode naraščajo« v knjigi. Tudi od moralno pedagoških spisov Francois Coppéeja bi kazalo kaj prevesti; on je predstavnik takozvane rodbinske literature med Francozi. Končno omenim še Maupassanta, Maeterlincka in Prévosta, ki pa ne pišejo za široke plasti naroda, ampak le za gotove, socialno precej dozorele razmere in kroge.

III. Kar se tiče **Italijanov**, smo s prevodi zelo na slabem. Prvi del »Nebeške komedije«, »Zaročenca« (Manzoni), De Amicisa »Srce« in par novel Fogazzara in Verge (v Ljubljanskem Zvonu) to je menda vse, kar imamo prevedenega od njih. In vendar bi zaslužila »Nebeška komedija« Dantejeva, da se jo zvrši in izda v knjigi, ravnotako bi zaslužila naša nazor-rojakinja Matilda Serao (žerjav?) več pozornosti. Sicer pa rad priznavam, da italijanska literatura nikakor ne dosega dosedaj omenjene angleške in francoske in da nudi ona morda najmanj slovenskemu narodu sorodnega.

IV. Iz **španske literature** bi bil Cervantejev »Don Kišot« še vedno vreden, da se ga prevede, razentega so povesti pisatelja Coloma zelo priporočljive; eno, »Juan Miseria«, imamo že prevedeno, priporočal bi pa še njegove: »Malenkosti«, »Pomota« in »Za kulisami«. — Najbrže je še kaj drugih novejših del — ki mi pa niso znana — vrednih, da se prevedejo.

GLAVNI TIPI GRŠKEGA VOJNEGA BRODOVJA.

Psara.

Spetsa.

Oklopnica Jurij Averov,
admiralna ladja.

Velika torpedovka.

Križarka, ki so jo kupili Grki na Angleškem
začetkom oktobra 1912.

V. Glede **nemške in skandinavske književnosti** velja pri nas praviloma načelo, da ju čitamo v nemškem jeziku, zato jih ne omenjam na tem mestu; kvečjemu da bi se Björnsonove krasne kmetske novele za naše ljudstvo prevedle.

VI. Od **Slovanov** izločim Hrvate in Srbe, ker njihovo pripovedno slovstvo (Šenoo, Tomića, Gjalskega) čitamo lahko v njih jeziku. Samo glede srbskih narodnih pesmi bi bilo zelo želeli, da se tiskajo v latinici in postanejo tako dostopne tudi našim širšim slojem. Saj so vendar tako krasne, da je tudi celo Goethe že pred 100 leti njih krasoto spoznal in jih celo prevajal.

Od **bolgarskega** slovstva ne poznam nič, kar bi bilo svetovnoslavnega.

Zato pa bi tem nujneje poudarjal potrebo, da se obrne večja pozornost **češki literaturi**, posebno Svatoopluku Čehu, ki je znan po svojih krasnih zgodovinskih povestih, potem Vrhlickemu in njegovim izbornim novelam, dalje Jirasku, od katerega imamo sicer (dvakrat prevedene) »Pasjeglavce«, a bi tudi povesti »Proti vsem« in »Pobratimstvo«

zaslužili, da se prevedeta. Od romantičnega Zeyerja priporočam povest »Amis in Amil« in od Gabriele Preissove njene novele.

Iz bogate ruske literature bi priporočal za čimprejšnje prevajanje, oziroma obelodanjenje: Andrejeva: »V megli«, Gogolja »Mirgorod« in »Mrtve duše«, Gorkega novele in povesti, posebno »Trije« in »Ilija«, Tolstojevi deli »Ana Karenina« in »Vojna in mir«.

NORADUNGIAN.

Ravnotako nujno je, da se prevedejo Turgenjeva »Otec in sinovi« (slovenski prevod, dokaj dober, je že pošel), Dostojevskega »Razkolkov«, »Bratje Karamazov« in »Demon«. Tudi Puškinove povesti »Hetmanova hči« (ki je razprodana) ter epske pesnitve »Vjetnik v Kavkazu«, »Cigan« in »Tolovajski bratje« naj bi se prevedle.

Izmed Poljakov imamo Sienkievicza skoro v celoti preloženega, in tudi nekaj malega od E. Orzeszkove. Od slednje naj bi se vendar preložilo »Bene nati«, »Avstralci« in »Iskre«. Omeniti moram izmed modernih Przybyszevskega, enega najduhovitejših pisateljev, ki pa bo zanimal pač le literarne gurmande.

Iz svetovne literature, ki je onkraj velike luže v **Ameriki** vzrastla, je imenovati le humorista Mark Twaina in pa kot mladinskega pisatelja Cooperja, ki bi tudi zaslužil, da se prevede za naše mladinsko slovstvo. Ravnotako bi bilo želeli, da dobimo že vendar enkrat »Robinsona Cruzoe« v dobrem prevodu in primerni opremi. Semkaj spadajo tudi Bret Hartejeve kalifornske povesti in pa Jules Vernejeve fantastično-znanstvene povesti. Naši malčki so s primernim čtivom že precej dobro peskrbljeni, a naši odrasli mladini manjka vsepovsod primerne in

zanimivega čtiva v slovenskem jeziku. — Kar sem tu omenil, ni in ne more biti popolno, ker je subjektivni okus povsod drug; zato pa sem namenoma izpustil one pisatelje, ki ugaajo bolj vsled tendence kakor vsled velikosti svojih del.

Organizacijo prevajanja si predstavljam takole, da bi vsi naši literarni zavodi in izdajatelji na podlagi določenega programa, ki bi ga za vsako leto v sporazumu med seboj razdelili, sami razpisavali oziroma oddajali prevode del, ki jih oni sami določijo, ne pa, da bi od slučaja do slučaja šele čakali, da pride kak predlog prednje. R. Gradovin.

K članku: Razstava za cerkveno umetnost v »Dom in Svetu« št. 2, l. 1913. V katalogu razstave cerkvene umetnosti je bilo moje ime tako čudno navedeno in vmešano, da jih je mnogo verovalo, da sem jaz začetnik oltarja, namenjenega cerkvi sv. Duha.¹ Mučno mi je, da se to mnenje še danes zavlačuje. Slikar Ferdinand Andri je avtor mozaikov; avtor oltarja pa meni popolnoma nepoznani arhitekt Holub. Torej jaz nimam ne pravice pa tudi ne želje biti v kakršnikoli zvezi s temi objekti. Kar se tiče cerkve sv. Duha, povem, da se je zavrгла moja osnova celokupnega. Kar je ostalo, je zastrupljen kompromis brez glave. Le kripta — vkolikor doslej gotova — je sad odkritosrčnega, neposrednega sporazumljenja med mano in iniciatorjem stavbe. Naj bo to rečeno v spomin, da so komiteji in vmešavanja velikih gospodov v takih zadevah, skoro brez izjeme, kar črvi najsilnejšemu deblu. Kako in od koga se cerkev zaključuje — odkar sem se jaz poslovil — tega ne vem.

Jos. Plečnik.

Naše slike. Rab. Med Kvarnerskimi otoki eden najodličnejših, ki obeta lepo bodočnost, je Rab. Že v stari hrvaški zgodovini je igral Rab svojo vlogo, in v beneških časih je bilo mesto Rab eno najvažnejših postojank na trgovski poti iz Vzhoda v Benetke. Bil je včasih pod hrvaškimi kralji, včasih samostojen, včasih podložen Benetkam, kakor je nanesla sreča, dokler ni z drugimi otoki prišel pod Avstrijo. Rab se odlikuje pred drugimi otoki po svoji vegetaciji. Gole skale utrudijo oko, ko potujemo ob sicer tako zanimivi in krasni dalmatinski obali. Rab sam ima še svoje gozdove, izborne vinograde in bujno južno rastlinstvo. S pridnim obdelovanjem se da narediti iz tega otoka pravi raj. Kakor je Kuppelwieser na prej tako zaničevanih in zapuščenih Brionskih otokih pred Puljem v kratkem času ustvaril svetovnoznano kulturo, tako bi se dala ob vsej naši jadranski obali ustvariti Riviera, ki bi se lahko kosala s francosko ali italijansko. Za Lošinjem je Rab vzbudil pozornost. Dunajska občina je na Rabu že zgradila zdravilišče in vedno pogosteje

¹ Besedilo v Katalogu se glasi: Altar und Altarwand für die von J. Plečnik (in Prag) entworfene Kirche zum heil. Geist in Wien (Ottakring). Gesamtkomposition von J. Plečnik und Ferdinand Andri in Wien. Altar entworfen von Adolf Holub in Wien, ausgeführt unter dessen Leitung von Oreste Bastrieri in Wien (Marmorarbeiten) und H. Faustner in Wien (Metallarbeiten). Mosaik entworfen von Ferdinand Andri, ausgeführt unter dessen Leitung von der Tiroler Glasmalerei und Mosaik-Anstalt (Neuhauser, dr. Jele & Comp.) in Innsbruck.

PREDSEDNIK WILSON.

ga obiskujejo ne le potniki, ampak tudi letoviščarji in prezimovalci. Jako slikovito je mesto Rab ob koncu dolgega zaliva, stoječe na ozkem polotoku. Stavbe imajo seveda beneški značaj. Najzanimivejša je velika cerkev, sezidana v 13. stoletju z lepim glavnim oltarjem (glej sliko str. 92). Zvonik je 25 m visok in zgrajen baje celo že v 12. stoletju. Prijetni so izprehodi iz mesta po otoku, ki je dolg 22 km in ki meri na najširšem kraju 9 km. Poldružno uro od mesta Raba na zadnjem koncu zaliva stoji samostan svete Evfemije (str. 81). Na samostanskem vrtu se vidi najsevernejša pod milim nebom rastoča datljeva palma, zasajena v l. 1805. Z vrhov na otoku je najimpozantnejši pogled na velikansko skalnato steno divjega Velebita, ki sega od Senja do Zadra. — Kar se je toliko časa zdelo neizvršljivo in je stalo toliko žrtev, je doseženo: Človeška noga se je postavila na tečaj zemlje v snegu in ledu. »Dom in Svet« se je svoj čas obširno baval s ponesrečenimi ekspedicijami na severni tečaj. Izkušnje prednikov so izučile naslednike. Peary je prišel na severni, Roald Amundsen je dosegel južni tečaj. V današnji številki prinašamo nekaj slik iz polarnih krajev, zlasti zanimivni, še danes ne pojasnjeni severni svit. — Nekaj slik k **balkanski vojski!** Ker nobena vojskujočih se držav nima posebno razvitega vojnega brodovja, se je vojska z malimi izjemami vršila na kopnem. Bolgarska ima le nekaj torpedovk in manj raznih ladij, o vojnem brodovju se more govoriti le pri Turčiji in Grški. Grkom je brodovje služilo za obsedanje otokov, ki se jim je posrečilo brez ovir, ker je turško brodovje vezano na Carigrad in na Dardanele. Namen turškega brodovja je trojen: Braniti mora Grkom vhod v Dar-

danele, prevažati turško vojaštvo in z morja podpirati s svojim topništvom akcijo armade na kopnem. Sicer maloštevilno turško brodovje se je poizkusilo v vseh treh nalogah. V bojih je pa ladja »Hamidije« bila že nevarno poškodovana, in poizkus, Enverbejeve vojake izkrcati pri Šarköju in postaviti Bolgarom v hrbet, se je popolnoma ponesrečil s težkim porazom Turkov. Bolgari pa pridno rabijo zrakoplove, ne manjka jim drznih pilotov, ki se pogumno vzpno v zrak in z višave izslede v zakopih skrite sovražne postojanke. Aeroplani so jako pripravi za poizvedovanje. Dvignejo se visoko v zrak nad sovražno trdnjavo in od zgoraj fotografirajo sovražnikove pozicije. S tem dobi topništvo gotove cilje in poveljniku je mogoče razporediti svoje čete za napad. Zrakoplovec Karančev, ki mu na naši sliki (str. 116) čestita general Jankov po takem drznem poletu, pa ni bil vedno tako srečen. Kmalu nato so ga zadele v zraku turške krogle in je priletel mrtev na zemljo. — Minister za zunanje zadeve Noradungian (str. 117), po svojem pokoljenju krščanski Armenec, je postal žrtev Enverbejevega napada na vlado. Sicer je rešil svoje življenje, a je moral odstopiti. Ni pa izključeno, da sedanja mladoturška vlada kmalu pade, ker je v vojni ravno tako nesrečna, kakor je bila njena prednica, in tedaj utegnejo zopet staroturki priti na krmilo. Albanija sicer nima določenih mej, a vsaj formalno so jo že oklicali za samostojno. To je storil Ismail Kemal (str. 110), ki se je skrivaj na parniku Avstrijskega Lloydja pripeljal v Albanijo in je tam v naglici oklical avtonomno Albanijo in sestavil provizorično vlado. — Združene države imajo novega predsednika. Dvoboj med Rooseveltom in Taftom se je končal s tem, da sta ostala oba na bojišču, predsedniški prestol pa je zasedel tretji —: demokrat **Wilson**. Z Wilsonom pa pride čisto nov tip v belo hišo washingtonsko.

TELEFOTOGRAFIJA.

V desetih minutah brzojavljena slika iz Marsilja v Pariz.

Kajti Wilson je po poklicu učenjak. Na vseučilišču New Jersey je postal rektor in kmalu nato ga je ta demokratična država izvolila za predsednika. Kot načelnik vlade se je odlikoval po nepristranosti in nesebičnosti, ki se v Ameriki baje ne najde povsod pri oblastnikih. Wilsonov program je proti kapitalističnim izkoriščevalcem ljudstva. Še vsak predsednik zadnjih dob je nastopil s tem programom. A ko je prišel do moči, ni nobeden svojih obljub izpeljal. O Rooseveltu je znano celo, da je od trustov dobil denar za volitve, od istih trustov, proti katerim je grmel na ljudskih shodih! Pravijo, da je Wilson drugačen značaj, ki hoče pošteno izvajati demokratični program proti trustom in kartelom. — **Telefotografija** — zopet napredek na elektrotehniškem polju! Najprej so se le udarci prenašali po žici — to je navadna telegrafija. Potem so se prenesli zvoki — nastal je telefon: Sedaj se pa brzojavljajo slike — in to je telefotografija. Na oddajni postaji gre igla čez slikano ploščo; večja ali manjša intenzivnost svetlobe se izrazi na električnem toku, ki se po žici prenese v daljavo, koder se isto ponavlja v obratnem redu. Električni tok tu na občutljivi plošči proizvaja sliko, ki popolnoma odgovarja oni, od katere prihaja. Slika (str. 119) je nastala v desetih minutah. Iznašli so že več načinov takega brzojavljanja. Videli bomo, kateri se bo najbolj obnesel. — **K stoletnici slavnega Watta** prinašamo tudi mi nekaj skromnih vrstic. Največji iz-

umi, ki so povzročili cele obrate v ljudskem življenju, so često nastali na preprost način, skoro slučajno. Tako je tudi mali James Watt v domači hiši pri obedu zapazil, da se par, ki se dviga iz kroga, ne da zadržati v loncu s pokrovom, ampak sili vun. Če pokrov pritiskaš na lonec, ga par s silo vzdigne in uhaja v zrak. Mali Jakec se pač ni z znanstvenimi nameni sukal okoli materinega ognjišča, a to, kar je opazil v mladosti, mu je dalo misliti celo življenje. Par, ki se dviga iz kroga, ima veliko večjo prostornino nego voda, zato se mora razširiti in s pritiskom odriniti vsako zapreko. To veliko silo treba samo vpreči v stroj, da se parna moč pretvori v gibanje. Tako je Watt iznašel parni stroj, ki je postal eden najvažnejših činiteljev novodobne kulture. Koliko parnih lokomotiv vleče dolge vrste vozov po železnih tračnicah, koliko velikanskih parnikov reže morske valove na vse strani sveta, koliko tovarn pošilja iz visokih dimnikov debele oblake v ozračje! Koliko milijonov konjskih sil se danes uporablja iz parnih strojev, in koliko milijonov ljudi ima svoj zaslužek od njih! Devetnajsto stoletje se je po pravici imenovalo **stoleetje para**. Dvajseto stoletje je paru sicer že ustvarilo konkurenco (hidroelektrične naprave, Dieslovi motorji itd.), a brez dvoma bo par obdržal svojo prevladajočo važnost, dokler bodo na razpolago človeštvu zemeljske zaloge premoga.

WATTOV PRVI POIZKUS S PAROM.

Teodor Korn

**pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov
Ljubljana**

**Poljanska cesta šte. 8
v lastni hiši.**

se priporoča p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštne prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino trvdke Jos. Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

**Kamnoseški izdelki iz marmorja za
cerkvene in pohištvene oprave,
spomeniki iz marmorja, gra-
nita ali sijenita, živo in uga-
šeno apno se dobi pri**

Alojziju Vodniku

**kamenarskem mojstru
Ljubljana, Kolodvorska ulica**

Podobarski in pozlatarski atelijé

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim predstojništvom v naročila za izvrševanje vsakovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev v raznih slogih, kipov in svetniških soh iz lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača trvdka.

**Žena, kateri manjka potrebne gospo-
dinjske izobrazbe, ne bo znala
umno voditi domačega gospodinjstva.**

Ker je pa od pravilnega gospo-
dinjstva v prvi vrsti odvisna sreča in
blagostanje družine, je za vsako
slovensko ženo in deklico sveta dolž-
nost, da si pridobi tozadevno strokovno
izobrazbo.

K tej izobrazbi bo pripomogla v
obilni meri poljudno ter praktično se-
stavljena knjiga, ki uvaja naše žene
in dekleta v vse panoge gospodinjstva
in ki je pred kratkim izšla pod na-
slovom:

Gospodinjstvo.

**Navodilo za vsa v domačem
gospodinjstvu važna opravila.**

**Solam in gospodinjam sestavila
S. M. LIDVINA PURGAJ.**

Cena K 2.20, vezana K 2.80.

MAGDALENE PLEIWEISOVE

Slovenska : kuharica :

Šesti natis priredila

S. M. FELICITA KALINŠEK.

To je najboljša slovenska kuhinjska knjiga, bodisi za začetnico, bodisi za kuharico, ki se želi povzpeli na vrhunec kuhinjske umetnosti. Slovenska žena, ki hoče biti dobra gospodinja, te knjige ne bo mogla pogrešati.

Knjiga poučuje, kako je treba jedila pripravljati, da so okusna, obenem pa daje tudi navodila, koliko se lahko v kuhinji prihrani. Popolna izraba živil je v času splošne draginje naravnost življenska potreba.

**Velika izdaja (nad 600 strani, z 18
večbarvnimi tabelami) K 5.20, vezana
K 6.—; okrajšana izdaja (okoli 350 str.)
K 3.—, vezana 3.60.**

**Zunanji nastop in lepo olikano ve-
denje odločujeta prav pogosto o
sreči človeka. Kar prvi nepravilni na-
stop pokvari, časih ni mogoče nikdar
več popraviti. Zato bodi prva skrb
vsakogar, da si omisli »Knjigo o le-
pem vedenju«, ki je edina te vrste med
Slovenci. Ta knjiga mu bo pravilno
svetovala v vseh dvomljivih slučajih
in ga varno vodila skozi družabno
življenje.**

Vseskozi se ozira knjiga tudi na
posamezne stanove obojega spola; tudi
za mladino je knjiga zlata vredna.

Knjiga o lepem vedenju

Spisal URBANUS.

Velja K 3.—, elegantno vezana K 4.—.

= Katoliška Bukvarna v Ljubljani. =

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od 8. do 12. ure dopoldne hranilne :: vloge ter jih obrestuje ::

po 5%

brez odbitka, to je: daje za 100 K čistih 5 K na leto.

Rentni davek plača hranilnica sama.

registr. zadruga z omejenim poroštvom

Kongresni trg šte. 19.

Prelat Kalan Andrej l. r., predsednik.

Kanonik Sušnik Jan. l. r., podpredsedn.

Dr. Fran Dolšak l. r., zdravnik v Ljubljani, podpredsednik.

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanji vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecev) v tedenskih, oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. Mikusch

v Ljubljani, Mestni trg 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvorniških cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Domača tordka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina z izgotovljeno obleko

Priporočava se prečastiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz zjamčeno dobrega, trpežnega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnogo v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklince po naj-novejšem kroju in lepih vzorcih

Zaloga srajc, ovratnikov in kravat za gospode.

Ilustrirani ceniki so franko na razpolago.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Lastna glavnica K 704.939.27.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Denarni promet l. 1911. čez 82 milijonov kron. - Stanje vlog čez 22 milijonov kron.

Ljudska posojilnica

registrovana zadruga z neomejeno zavezo

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 6

prilicje, v lastni hiši, nasproti hotela „UNION“, za frančiškansko cerkvo

sprejema hranilne vloge

vsak delavnik od 8. ure zjutraj do 1. ure popoldne

ter jih obrestuje po

4³/₄ %

brez kakega odbitka, tako da prejme vložnik od vsakih

100 kron čistih 4.75 na leto.

Hranilne knjižice se sprejemajo kot gotov denar, ne da bi se njih obrestovanje kaj prekinilo. Za nalaganje po pošti so poštno-hranilnične položnice na razpolago.

Fran Povše, komerc. svetnik, vodja, graščak, drž. in dež. poslanec, predsednik; Josip Šiška, stolni kanonik, podpredsednik; odborniki: Anton Belec, posest., podjetnik in trgovec v St. Vidu nad Ljubljano; Dr. Jos. Dermastia; Ant. Kobi, posest. in trgovec, Breg pri Borovnici; Karol Kauschegg, veleposest. v Ljubljani; Matija Kolar, stolni dekan v Ljubljani; Iv. Kregar, svetnik trg. in obrtne zbornice in hišni posest. v Ljubljani; Fran Leskovic, hišni posest. in blag. »Ljud. posojilnice«; Ivan Pollak ml., tovarnar; Karol Pollak, tovarnar in posest. v Ljubljani; Gregor Šibar, župnik v Rudniku.

== Za hranilne vloge jamči dežela Kranjska. ==